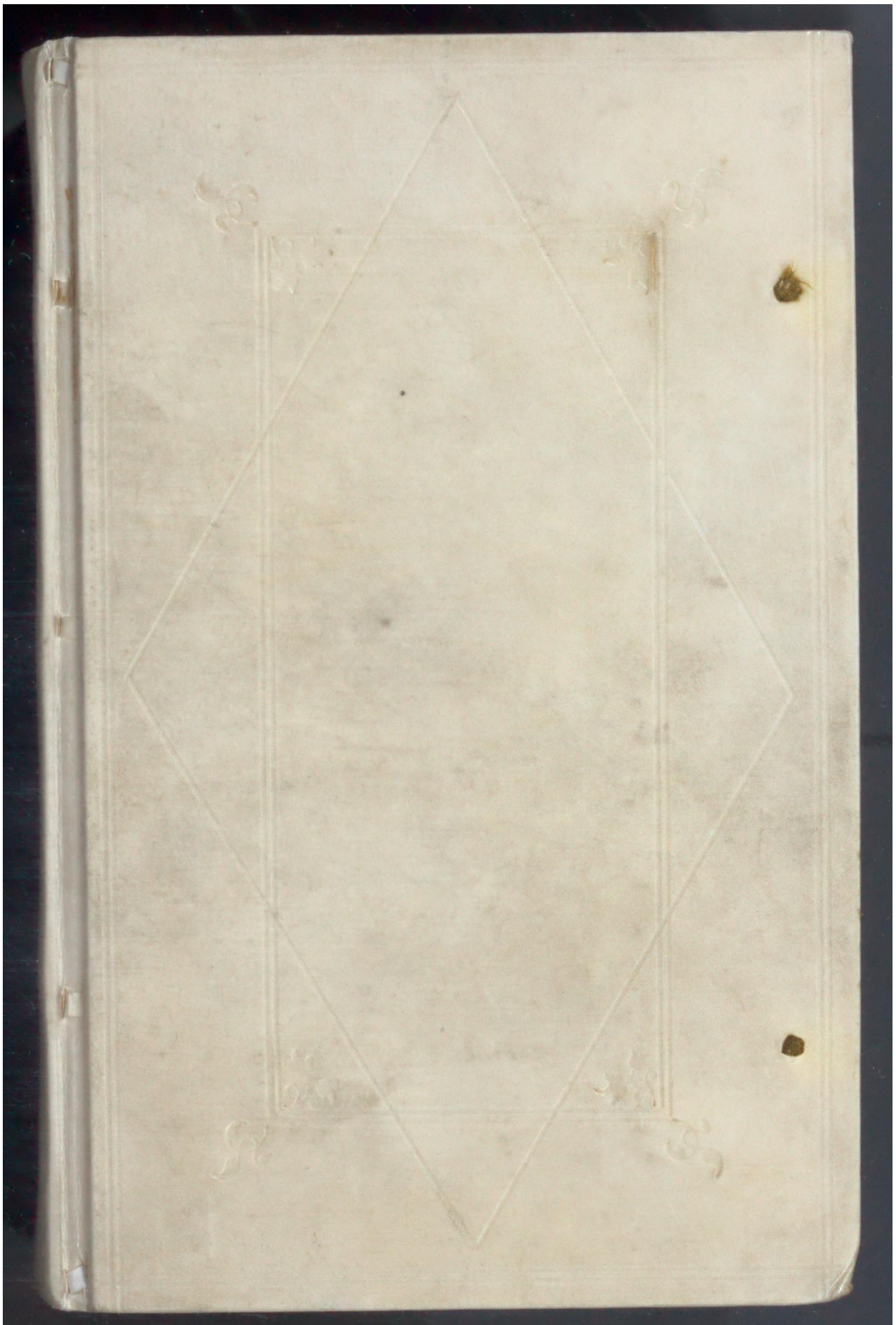

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [1]

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [1]

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [1]

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [1]

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [1]

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [1]

2

DE CATECHISMVS

ofte

Onderwijsinge inde Christelijcke Religie/ die inde Gereformeerde Kercken van Nederlandt geleert wort/ met clare Schriftuerplaetsen overvloedelijcker bevestigt:

Mitsgaders

De Formulieren der Ceremonien ende Gebeden inde selve Kercken gebruycklijck.

Item

De Confessie ende Kercken-Orden der selver Kercken/ met den Siecken Troost.

TOT LEYDEN,
By Lowijs Elzevier. Anno 1617.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

Catechismus/ofte Onderwijsinge in de Chriſtelijcke Leere/ Mitsgaders de Ceremonien ende Gebeden.

De eerſte Vrage.

De eerſte Sondach.

WElck is uwen eenigen troost beyde int leben ende sterven?

Antwoorde.

Dat ick met lijf eñ siele[a]/ beyde int leben eñ sterve[b]/ niet mijn/ maer mijns getrouwen Salichmakers Jesu Christi eygen ben[c]/ die met sijnen dierbaren bloede/ voor alle mijne sonde volcomelijck beetaelt[d]/ eñ my uyt allen gewelt des Duyvels verlost heeft[e]/ ende alsoo bewaert[f]/ dat sonder de wille mijns hemelsche Vaders/ geen hayr van mijnen hoofde vallen cans/ ja ooc/ dat my alle dinck tot mijner salichheyt dienen moet[h]/ daerom hy my oock door sijnen H. Geest/ des eewige levens versekert[i]/ ende hem voortaen te leven van herten willich ende berept maeckt[k].

2. Vrag. Hoe veel stucken zijn u noodich te weten/ op dat ghy in desen troost salichlijck leven ende sterven meught?

Antw. Drie stucken[l]. Ten eersten/ hoe groot mijne sonden ende ellende zy[m]. Ten anderen/ hoe ick van alle mijne sonden eñ ellende verlost worde[n]. Ende ten derden/ hoe ick Gode door sulcke verlossinge sal danckbaer zijn[o].

a 1. Cor. 6. 19. b Rom. 14. 8 c Psal. 33. 20/144. 15. Joan. 6. 37. 40/10. 28/ 28. 29/ 17. 6 1. Cor. 3. 23. 1. Pet. 2. 9 d Joh. 19. 30 Col. 2. 14 Heb. 9. 12. 14/10. 14. 1. Pet. 1. 18. 19. 1. Joan. 1. 7/ 2. 2. e Luc. 11. 20 21. 22. Heb. 2. 14. 15. 1. Joan. 3. 8. f Joh. 6. 39/ 10. 28. 29/ 17. 12. Mat. 10. 30 Luc. 21. 18. g Psa. 23. 4/ 56. 9. Esai. 49. 15. 16. h Rom. 5. 3. 4-5/ 8. 28. Gen. 50. 20. i Ephe. 4. 30. 2. Cor. 1. 22/ 5. 5. Ephe. 1. 13. 15. Rom. 8. 16. k Rom. 7. 22. 23/ 8. 14. 1. Joh. 2. 28. 29/ 3. 6 7. 9. 10. 23. 24 4. 6. 7. 8. 12. 13. 16. 17. l Luc. 24. 47. 1. Cor. 6. 11. Tit. 3. 3. m Job 7. 1. 2. 3 etc. Rom. 3. 9 10. 11. 12. n Joan. 3. 18/ 7. 3. Act. 4. 12/ 13. 39. Rom. 4. 5. 6. etc. o Matt. 5. 16. Rom. 6. 11. 12. 13. Ephe. 5. 10. 2. Timot. 2. 19. 21. 1. Pet. 2. 9. 11. 12.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

Dat eerste deel van des menschen Ellende.

2. Sondach.

3. Vrag. Waer upt kent ghy uwe ellendicheyt?
Antw. Upt de Wet Gods p.
4. Vrag. Wat eyscht de Wet Gods van ons?
Antw. Dat leert ons Christus in eener somma Matth. 22 q.
Ghy sult lief hebben God uwen Heere van gantscher hertē, van gantscher zielen, van gantschen gemoede, ende van allen crachten. Dit is het eerste, ende het groote gebodt. Dat ander is desen gelijck: Ghy sult uwen naesten lief hebbē, als u selven. Aen dese twee geboden hangt de gantsche Wet ende de Propheten r.
5. Vrag. Cont ghy dit al volcomelijck houdē?
Antw. Neen ick s: Want ick ben van natueren genepcht God ende mijnen naesten te haten t.
6. Vrag. Heeft dan God den menschē alsoo verkeert ende boos geschapen?
Antw. Neen hy u: Maer God heeft den menschē goet ende nae sijn evenbeeldt geschapen x/ dat is/ in ware gerechticheyt ende heylicheyt/ op dat hy God sijnen Schepper recht kennen/ hem van herten lief hebben/ ende met hem in de eewige salicheyt levē soude y/ om hem te lovēen te prijsen z.
7. Vrag. Van waer coemt dan sulcken verdorven aert des menschen?
Antw. Upt den val eñ ongehoorsaemheyt onser eerster voorouderen Adams ende Eve int Paradijs a/ daer onse natuere alsoo is verdorven gewordē b/ dat wy alle in sonden ontfangen ende geborē werden c.
8. Vrag. Maer zijn wy alsoo verdorven/ dat wy gantschelijck onbequaem zijn tot eenigē goede/ ende genepcht tot allen quade?
Antw. Ja wy d: Ten zy dat wy door dē Geest

3. Sondach.

p Rom. 3. 20/ 7. 5. 6. 8. 9. 10. 11. 24.
q Matt. 22. 37. Marc. 12. 30 Luce 10. 27. Deut. 6. 5/ 10. 12/ 30. 6.
r Psal. 50. 14. 15. Ozee 6. 6. Mich. 6. 6. 7. 8.
s Psal. 14. 1. 3/ 53. 2. 3. 4. Rom. 3. 10.
t 1. Joan. 1. 8.
u Ezo. 20. 5. Deut. 5. 9.
x Gen. 1. 31.
y Genes. 1. 26. 27. Eccle. 7. 29. Psa. 8. 6. 7.
z Deut. 15. 14. 15. 16.
a Eph. 4. 24 Col. 3. 10. 2. Cor. 3. 18. 1. Cor. 6. 20. Apoc. 4. 8. 9. 10. 11. Ephe. 1. 6. Gene. 3. 2. 3. etc.
b Rom. 5. 12. 18. 19.
c Psal. 51. 7. Gene. 5. 3. Ephe. 2. 3.
d Gen. 6. 5/ 8. 21. Job 14. 4/ 15. 16. 35. Psal. 14. 1. 3/ 53. 2. 3. 4. Esaie 53. 6. Jerem. 13. 23. Jaco. 1. 14. 15.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

Gods wedergeboren werden e.

9. Vrag. Doet dan God den menschē niet onrecht/dat hy in sijne Wet van hem eyscht/dat hy niet doen en can?

Antw. Neen hy f: Want God heeft den menschē also geschapen/dat hy dat conde doē g: Maer de menschē heeft hem selven ende alle sijne nacomelingen door ingevē des Duyvels h/ende door moetwillige ongehoorsaemheyt der selver gaven berooft i.

10. Vrag. Wilt God sulcke ongehoorsaemheyt ende afval ongestraft laten?

Antw. Neen hy geensins: maer hy vertoont hem schrickelijck k/ beyde over de aengeborē l/ ende werckelijcke sondē m/ ende wilt die door een rechtveerdich oordeel tijdelijck ende eewichlijck straffen: alsoo hy gesproken heeft n:

Vervloeckt zy een yegelijck, die niet en blijft in alles dat geschreven is inden boeck des Wets, dat hy dat doe.

11. Vrag. Is dā God oock niet barmhertich?

Antw. God is wel barmhertich o: maer hy is oock rechtveerdich p/daerom soo eyscht sijne gerechticheyt/ dat de sonde/ welcke tegen de allerhoochste majestept Gods gedaen is/ oock met der hoochste/ dat is/met de eewige straffe aen lijf ende siele gestraft werde q.

Dat ander deel: Van des menschen Verlossinge.

12. Vrag. Aengesien wy dan na dat rechtveerdich oordeel Gods/ tijtlijcke ende eewige straffe verdient hebben/ isser eenigen middel/ daer door wy dese straffe ontgaen mochten/ ende wederom ter genaden comen?

4. Sondach.

e Joan.3.5/ 15.5. Ezec.11.19. 20. Rom. 7.22. 23. Ephes.2.6. Jac.1.18.
f Exo.34.7. Job 4.17/ 15.2/25.4. mat. 18.24. 25/20.13. Luce 17. 10.
g Gen.1.26. 27/ 2.15.16. Spr.15.14. 15.16.17.
h Gene.3.4. 13.14. Joan.8.44. 2.Cor. 11.3. Sap.2.24.
i Ge.3.6.11. Eccle.7.29. Spr. 15.14. 15.16. 17. Luc. 15.13.
k Rom.5.12 Eph.2.3.12 4. Esd.4.30
l Psal.2.12/ 130.10. Joan. 3.18. 36. Rom.1.18. 2.The. 1.8.

5. Sondach.

Heb.10.27.
m Rom.5. 12.14.21/6. 23.

Psal.51.7. n Matt.15.18.19.20. Ephe.2.3. Heb.9.27. o Deut.18.1.2.etc. Rom.1.18/3.9.etc. Ephe.5.6. 2.Pet.2.4.5.6. Heb.10.27.29.31. p Deut. 27.26. Gal.3.20. p Exo.34.6. Psal.86.15/103.8 etc.145.8.9. Jone.4.2. Luc.1.50. Ephe 2.4. q Exod.20.5/34.7. Psal.5.5. Spr.5.6.7. Rom. 2.2. tot 5. 2.Cor.11.6.14. s 1.Joan.2.25. t Matt.10.28.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

Antw. God wil dat sijner gerechtichept geneerth geschiede [a]/ daerom moeten wy der selver/ oft dooz ons selven/ ofte dooz eenen anderen/ volcomelijck betalen [b].

13. Vrag. Waer connen wy dooz ons selven betalen?

Antw. In geenderlep wijse: Waer wy maken oock de schult noch dagelijcks meerder [c].

14. Vrag. Can oock ergens een bloote creatuere gevonden werden/ die dooz ons betale?

Antw. Neent [d]: Want ten eersten en wil God aen geen ander creatuere de schult straffen / die de menschе gemaeckt heeft [e]. Ten anderen/ so en can oock geen bloote creatuere / den last des eewigen toozns Gods tegen de sonde dzagen / ende ander daer van verlossen [f].

15. Vrag. Wat moeten wy dan dooz een middelaer ende verlosser soecken?

Antw. Eenen sulcken/ die een waerachtich [g] eñ rechtveerdich [h] menschе sy / ende nochtans oock stercker dan alle creatueren [i]/ dat is/ die oock mede waerachtich God zy [k].

16. Vrag. Waerom moet hy een waerachtich ende rechtveerdich menschе zijn?

Antw. Om dat de rechtveerdicheyt Godes dooz derde / dat de menschelijcke natuere die gesondicht hadde/ dooz de sonde betaelde [l]/ ende dat een menschе/ selve een sondaer zijnde/ niet en conde dooz andere betalen [m].

17. Vrag. Waerom moet hy tsamen een waerachtich God zijn?

Antw. Op dat hy upt eracht sijner Godheyt/ den last des toozns Gods [n] / aen sijner menscheyt dzagen [o]/ ende ons de gerechticheyt/ eñ dat leven verwerven/ ende wedergeven mochte [p].

18. Vrag. Waer wie is de selve middelaer/ die tsamen een waerachtich God/ ende een waerachtich [q] rechtveerdich [r] menschе is?

---

6. Sondach.

a Gen.2.17. Exod.20.5/ 23.7.
b Ro.8.3.4.
c Job 9.2. 3/15.15.16. Psal.19.13. Pro.24.16. Mat.6.12/ 18.24.25.
d Psal.49. 8.9.
e Gene.3.17. Exod.23.7. Rom.8.3. Hebr.2.14.
f Psa.130.3 Esai.33.14. Hebr.12.29 Apo.5.3.4.
g Gen.3.15. Ro.5.15.etc
h Esa.53.9.
i Esai.9.6. Luc.11.21. 22. 1.Sam.17. 34.35.

Judi.14.14
k Gen.3.15/ 22.18. 2.Sa. 7.14/ 9.5.6/11.1.2 Jer. 23.5.6/ 33.15.6.
l Luc.5.19.30 1 Gen. 2.17. Rom. 5.12. 15/8.3. 1.Cor.15.21
m Esai 53. 7.9.10.11. 1.Pet.3.18. Hebr.7.26. 27. Exod.12.5.

n Psal.38.2 etc.90.7/103.30. Rom.5.9. Joan.3.16. 2.The.1.10. o Esa. 53.8. Act.2.24. 1.Pet.3.18. p Esai.43.11 Hose.13.4. Joan.2.16. Act. 20.28. 2.Cor.5.21. 1.Pet.3.18. 1.Joã.1.2/4.9.10. q 1.Tim.2.5. Hebr. 2.11.14.16.17/4.15. r 2.Corint.5.21. 1.Pet.2.22.23/3.18. 1.Joan.2.1.2.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

Antw. Onse Heere Jesus Christus [c] / die ons van God tot wijsheyt / rechtveerdichmakinge / heylichmakinge / ende tot een volcomé verlossinge geschoncken is [t].

19. Vrag. Waer uyt weet ghy dat?

Antw. Uyt den heyligen Euangelio / dwelck Godselve eerstelijck int Paradijs geopenbaert heeft [u] / ende namaels door de heylige Patriarché ende Propheten laten verkondigen [x] / ende door de offerhanden ende ander ceremonien des wets / laten voorbeelden [y] / ende ten laetsten door sijné eengeborenen Sone vervult [z].

20. Vrag. Werden dan alle menschē wederom door Christum salich / also sy door Adam zijn verdoemt geworden [a]?

Antw. Neense [b]: Maer alleen de gene die hem door een oprecht geloove werden ingelijft / ende alle sijne weldaden aennemen [c].

21. Vrag. Wat is een oprecht geloove?

Antw. Een oprecht geloove en is niet alleen een seker weté / ofte kennisse / daer door ick al voor waerachtich houde / dat ons God in sijn woort geopenbaert heeft [d]: Maer oock eé seker vertrouwen [e] / dwelck de heylige Geest [f] / door dat Euangelium [g] in mijn herte wercht [h] / dat niet alleen anderen / maer oock my [i] / vergevinge der sonden / eewige gerechtichheyt eñ salichheyt / van God geschoncken zy [k] / uyt louter genaden / alleen om de verdienſten Christi wille [l].

22. Vrag. Wat is dan een Christen noodich te gelooven?

Antw. Al wat ons in den Euangelio belooft wert [m] / dwelck ons de Artículen onses algemeynen ongetwijfelden Christelijcken geloofs / meer ner summa leeren.

[s] Matth. 23/22.42. tot 45. Luc. 1.31.32 35.44/2.11. Joan. 2.19. 21. Act. 2.30. tot 37/13. 32.33. Rom. 1.3.4 1.Tim. 3.16 Apoc. 5.5.

t 1.Cor. 1.30

u Gen. 3.15.

7. Sondach. Heb. 11.4.5. 7. Apoc. 14.6.

x Gene. 21. 18/49.10.11 Act. 3.22.23 24/10.43. Rom. 1.2.

y Leu. 16.7. 8. etc. Num. 19.2. 3/21.8.9. etc. Joan. 5.46. Hebr. 10.7.

z Psal. 2.7. Rom. 10.4. Gal. 4.4. Hebr. 1.1.

a Rom. 1.15 tot 20.

b Matt. 7.13 14/25.30. etc. Luc. 13.23. 24. Esai. 30.33. Malac. 4.1. 2.Thes. 3.2. Rom. 11.17.19. 2. Joan. 9.

2. Pet. 2.4.5. Jude 7. c Joan. 1.3/3.36. Esai. 53.11. 1. Cor. 15.1.2.3.4. Heb. 4.2/10.39. 1. Joan. 2.22. tot 25.

d Heb. 11.1.3. Jaco. 2.19. e Rom. 4.16. etc. 5.1. Luc. 8.38/10.8. tot 11. 2 Tim. 1.12. Jac. 1.6. Heb. 6.18.

f Mat. 16.17. Joan. 3.5. 1. Cor. 12.3. Gal. 5.22. Phi. 1.19.

g Joa. 16.8. Rom. 1.16/10.17. 1. Cor. 15.12.

h Act. 1.8.37. Rom. 10.10. Act. 16.14.

i Mat. 9.2. Abac. 2.4. Heb. 10.38. Gal. 2.20.

k Rom. 5.1. etc. Ephe. 2.5.6. etc. Phi. 3.8.9.

l Rom. 3.24.25/4.2.3.4. 5/11.6. Act. 4.12. Gal. 2.16.21. Ephe. 2.8.9.

m Mat. 28.20. Joa. 20.31

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

23. Vrag. Hoe lupden de Articulen?

Antwoorde.

ICk geloove in God den Vader den Almachtigen, Schepper des Hemels ende der aerden. 2. Eñ in Ieſum Chriſtum ſijnen eengeborenen Sone, onſen Heere. 3. Die ontfangen is vanden heyligen Geeſt, geboren uyt de Maget Maria. 4. Die Geleden heeft onder Pontio Pilato, is gecruyſt, geſtorven ende begraven, neder gevaren ter Hellen. 5. Ten derden dage wederom opgeſtaen vanden doodé. 6. Opgevaren ten Hemel, ſidt ter rechterhandt Gods des almachtigen Vaders. 7. Van daer hy comen ſal, om te oordeelen de levende ende de dooden.

8. Ick geloove inden heyligé Geeſt. 9. Ick geloove eé heylige algemeyne Chriſtelijcke Kercke, de gemeenſchap der heyligen. 10. Vergevinge der ſonden. 11. Opſtandinge deſes vleeſchs. 12. Ende een eewich leuen, Amen.

8. Sondach.
n Deut. 6.4
4. Reg. 5.15.
Eſai. 42.8/ 43.11/44. 6/48.11.
1. Cor. 8.6.
Ephe. 4.5.6
1. Tim. 2.3.
o Gene. 1.1. 2.20.
Pſal. 33.6/ 110.1.
Eſa. 11.2.3/ 61.1.
Mat. 3.16. 17/28.19.

24. Vrag. Hoe werden deſe Articulen gedeelt?

Antw. In drie deelen. Dat eerſte is van God den Vader / eñ onſer ſchepp inge. Dat ander van God den Sone / ende onſe verloſſinge. Dat derde / van God den heyligen Geeſt / ende onſee heylichmakinge.

25. Vrag. Aengeſien datter maer een eenich Goddelijck weſen is[n] / waerom noemt ghy den Vader / den Sone / ende den heyligen Geeſt?

Antw. Om dat God hem alſo in ſijn woort geopenbaert heeft / dat deſe drie onderſcheydelijcke perſoonen / de eenich waerachtich / ende eewich God zijn[o].

Van God den Vader.

9. Sondach.
Joã. 14.16/ 16.7. 13.14. 15.
1. Joan. 5.7.

26. Vrag. Wat gelooft ghy met deſe woorden: Ick geloove in God den Vader dē almachtigen / ſchepper des Hemels ende der Aerden?

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

Antw. Dat de eewige Vader onses Heere Jesu Christi/ die Hemel ende Aerde met al datter in is/upt niet geschapé heeft [a]/die oock de selve noch door sijnen eewigen raet ende voorsichtichept onderhout ende regeert [b]/ om sijns Soons Christi wille/mijn God ende mijn Vader zy [c]/ op welckē ick also vertrouwe/dat ick niet en twijfele/hy en sal my met aller noodruft des lijfs ende der sielen versorgen [d]/ eñ oock alle het quaet dat hy my in desen jammerdale toeschickt/ my ten beste keeren [e]: Want hy sulcx doen can/ als een almachtich God [f]/ende oock doen wil/ als een getrouwe Vader [g].

a Gene. 1.1. 2.etc. Psal. 33.6/ 102. 26. 27. 28. Col. 1. 16.
b Psa. 104. 1 2. etc. 115. 3. mat. 10. 29. Joan. 5. 17. Heb. 1. 3.
c Joā. 1. 12/ 20. 17. Rom. 8. 15. Gal. 4. 5. 6. Ephe. 1. 3. 5.

27. Vrag. Wat verstaet ghy door de voorsichtichept Gods?

10. Sondach.

Antw. De almachtige ende tegenwoordige cracht Gods [h]/ door welcke hy Hemel ende aerde/mitsgaders alle creatueren/gelijck als met sijner hant/noch onderhout ende regeert [i]/alsoo dat loof ende gras/ regen ende droochte/ vruchtbare ende onvruchtbare jaren/spijse ende dranck [k]/ gesonthept ende cranchept [l]/ rijckdom ende armoede [m]/ ende alle dingen/ niet by gevalle/ maer van sijner Vaderlicker hant ons toecomen [n].

d Psa. 36. 6. tot 10/ 37. 3. 4. 5/ 55. 23. Matth. 6. 25. 26. Luce 12. 22. etc.
e Rom. 8. 28 Gen. 50. 20. Psa. 119. 71 1. Cor. 11. 32
f psa. 115. 15 Esai. 43. 13/ 46. 10. Rom. 4. 21/ 10. 12. Ephe. 3. 20. 2. Tim. 1. 12
g Psal. 103. 13. Esa. 4. 9. 15 Tren. 3. 22. etc. Mat. 6. 26/

28. Vrag. Waer toe dient ons dat wy weten dat God alles geschapen heeft/ende noch door sijne voorsichtichept onderhoudet?

Antw. Dat wy in alle tegēspoet geduldich [o]/ in voorspoet danckbaer zijn mogen [p]/ende in allen dat ons noch toecomen can/een goede toeversicht hebben op onsen getrouwen God ende Vader [q]/ dat ons geen creatuere/ van sijner liefde scheyden sal [r]/ aengesien dat alle creatueren alsoo in sijner

7. 9. 10. 11. Heb. 13. 5. 6. 7. h Act. 17. 25. etc. i Job 34. 13. 14. 15. Psa. 104. 27. tot 30. Heb. 1. 3. k Leb. 26. 45. Deut. 28. 12. 23. 24. 3. Reg. 17. 1 Jac. 5. 17. Psa. 56. 10. tot 14/ 104. 13. 14. 15. 27/ 107. 33. etc. 136. 25/ 145. 15. Jerem. 5. 24. Amos 4. 7. 8. Act. 14. 17. l Leb. 26. 16. Deut. 28. 21. 22. 2. Sam. 2. 6. Job 1. 21/ 2. 10. Osee 6. 1. 2. m Matt. 8. 3. 13. 15. Joan. 9. 3 m 1. Sam. 2. 5. 6. 7. 8. Psal. 75. 6. 7. 8. Prov. 22. 2. Luc. 1. 52. 53. n Psal. 39. 10. Tren. 3. 22. 23. etc. Heb. 12. 5. tot 12. o Job 1. 21/ 2. 10. Rom. 5. 3. Jac. 1. 3. Hebr. 10. 34. 35. 36. p Num. 15. 18 19. Deu. 8. 10/ 26. 1. tot 12. Luc. 17. 15. 16. 1. The. 5. 8. 1. Tim. 4. 4. 5. q 1. Sa. 17. 34. tot. 37. Psa. 55. 23. 1. Pet. 5. 7. Ro. 5. 2. 4. 5. 6. Rom. 8. 38. Joā. 10. 28. r Job 1. 12/ 2. 6. Prov. 21. 21. Esa. 10. 15. Act. 17. 25. 28.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

hant zijn / dat se tegens sijnen wille hen noch raeren noch bewegen connen [x].

x Mat.1.21 9.12.13. 1.Cor.1.30. 1.Tim.1.15 Hebr.7.25. 1.Joh.4.14.

Van God den Sone.

29. Vrag. Waerom wert de Sone Gods Jesus / dat is Salichmaker genaemt?

Antw. Om dat hy ons salich maeckt / ende van allen onsen sonden verlost [u]. Daer beneven / dat by niemant anders eenige salichept te soecken / oft te vinden is [x].

11. Sondach.

u Esaie 43. 11/45.6. Mat. 11.27 Joan.6.68/ 10.7.8.9/ 14.9. Act.4.12. x Jere.2.13. Malac.1.6. 1.Cor.13.31 Gal.5.4.

30. Vrag. Gelooven dan die oock aen den eenigen Salichmaker Jesum / die haer salichept ende welvaert by den Heyligen / by hen selven / ofte ergens elders soecken?

Antw. Neense: maer sy verloochenen metter daet den eenigen Salichmaker Jesum / oftse hem schoonsijns met den monde roemen [y] / want van tween een / ofte Jesus en moet geen volcomen Salichmaker zijn / ofte die desen Salichmaker met waren geloove aennemen / moeten alles in hem hebben / dat tot hare salichept van nooden is [z].

y Esai.9.6. Mat.11.27 Joan. 1.16. Col.1.19. Hebr.12.2. z Mar. 16. 16. Joan.6.69/

31. Vrag. Waerom is hy Christus / dat is / een gesalfde genaemt [a]?

12. Sondach.

Antw. Om dat hy van God den Vader verordineert is / ende met den heyligen Geest gesalvet [b] / tot onsen hoochsten Prophect ende Leeraer [c] / die ons den verborgenen raet ende wille Gods / van onser verlossinge / volcomelijc geopenbaert heeft [d] / ende tot onsen eenigen hoogen Priester [e] / die ons met de eenige offerhande sijns lichaems verlost heeft / en ons met sijner voorbiddinge stedes voortredet by den Vader [f]. Ende tot onsen eewigen Coninck / die ons met sijn woort ende sijnen Geest regeert / ende ons by der verworvene verlossinge / beschut ende behoudt [g].

1.41/4.25. 26.29. 1.Joh. 2.22 a Luc.4.18. Psal. 45.8. Hebr.1.9. Act.10.38. b Deu.18.15 Act.3.22. Esai.61.1. 2.3. Luc.4.18. tot 24. c mat 11.27 Joan.1.18/ 15.15/ 17.6. d Psa.110.4 Hebr.7.21/ 10.12. e Rom. 5.9.10. Hebr. 7.25. 1.Joan.2.2. f Psalm 2.6. Matt.28.18. Luce 1.33. Joan.10.28. g Actor. 11.26/ ende 26.82. 1.Petri 4.16.

32. Vrag. Maer waerom wort ghy een Christen genoemt?

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

Antw. Om dat ick dooz den geloobe een lidtmaet Chzisti [h]/ende alsoo sijner salvinge deelachtich ben [i]/op dat ick sijnen name bekenne [k]/ eñ my selven tot een levendich danckoffer hem offere [l]/ ende met een vzye ende goede conscientie /in desen leven/tegen de sonde/ ende den Duvel strijde/ende hier namaels in eewichept met hem/ over alle creatueren regeere [m].

h 1.Cor. 6. 15/12.12.
i Esa.59.21 Joel. 2. 28. Act.2.17. 1.Joh.2.27/ 3.24/4.13.
k Matt.10. 32.33. Mar. 8.38. Luce 9.26/ 12.8.9.

33. Vrag. Waerom is hy Gods eenichgeboren Sone genaemt/ soo wy doch ock Gods kinderen zijn?

13. Sondach.

Antw. Daerom/ dat Chzistus alleen de eewige natuerlijcke Sone Gods is [n]. Maer wy zijn omsijnent wille/upt genaden/tot kinderen Gods aengenomen [o].

l Rom.12.1. Apoc.1.6/5. 8.10. 1.Pet. 2. 9. Hebr. 13.13.

34. Vrag. Waerom noemt ghy hem onsen Heere [p]?

m 2.Tim.2. 12. Rom. 6.12. 13.14/8.7. Mat.19.19 Luce 22.29. Apoc.1.6/2. 26.27/3.21/ 20.4.6.

Antw. Om dat hy ons met lijf ende siele / van alle onse sonden / niet met gout ofte met silver/ maer met sijnen dierbaren bloede gecocht/eñ van alle gewelt des Duvels verlost heeft / ende ons alsoo hem tot eenen eygendom gemaeckt [q].

35. Vrag. Wat is dat gesept: Die ontfangen is vanden heyligen Geest / geboren upt de maget Maria?

14. Sondach.

Antw. Dat de eewige Sone Gods / die waerachtich ende eewich God is/ende blijft [r]/ waere menschelijcke natuere [s]/upt dē vleesche ende bloede der maget Maria [t] / door de werckinge des heyligen Geests [u]/aengenomen heeft [x]/ op dat hy ock dat ware zaet Davids zy [y]/sijnen broederen in allen gelijck [z]/upt genomen de sonde [a].

2.Ti.4.7.8. n Joā.1.14. 18/3.16. Rom. 8.32. Matth. 11. 37.38. Hebr.1.1.2. o Joā.1.12. 13/20.17. Rom. 8.14. 15.16.17. Ephe.1.5.6. 1.Joan 3.1.

36. Vrag. Wat nutticheyt overroemt ghy door de heylige ontfanginge ende geboorte Chzisti?

Antw. Dat hy onse middelaer is [b] / ende met

p Act.2.36.

r.Cor.8.6/12.3. Phil.2.11. q 1.Pet 1.18.19/2.9. 1.Corint.6.20/7.23. r Joan.1.1.2.etc.17.5. Rom.1.4/9.5. Col.1.15.16.17. Hebr.1.1.2.3.5.6. 8.tot.12. s Joan.1.14. 1.Tim.3.16. Heb.2.14. t Gen.2.15. Esai.7. 14.15. Matt.1.18.20.21.22.23. Luc.1.42.43. Gal.4.4. u Mat.1.18.20. Luc.1.35. x Phil.2.7. Hebr.2.14. y 2.Sam.7.12. Psal.89.4.5. etc. 132.11. Act.2.30/13.23. Rom.1.3. 2.Tim.2.1. z Heb.2.17. a Hebr. 4.15/7.26. b Gala.3.20. 1.Tim.2.5/3.16. Hebr.2.16.17.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

c Psal. 51.7 Rom. 5.12. Ephs.2.3.
d Psa.32.1.

sijn onschult ende volcomen heylichept/mijn sonden/ daer in ick ontfangen ende gebozen ben c/ vooz Gods aengesicht bedeckt d.

15. Sondach.
Gala.4.4.5 1.Cozi.1.30. Gene.27.21 22.23.27. e Esa. 53.12 1.Pet.2.24 3.18. Heb. 5.7.28 f Rom.3.25 1.Tim. 2.6. 1.Joan. 2.2 g Esa.53.4. 5.6.10.11. 1.Pet.2.24. 2.Coz.5.21. Col.1.14. 1.Joan.3.5. Hebz.5.9/9. 12/10.10.14

37. Vrag. Wat verstaet ghy by dat woordeken geleden?

Antw. Dat hy aen lijf en siele den gantschē tijt sijns lebens op der aerdē/maer insonderheyt aent eynde sijns lebens/ den toozn Gods tegen de sonde des gantschē menschelijckē geslachts gedzagē heeft e/ op dat hy met sijn lijden/als met dē eenigē soenoffer f/ ons lijf en siele van de eewige verdoemenisse verloste/ende ons Gods genade/ gerechticheyt/ende dat eewich leben verwozve g.

h Mat.27. 18/16.23.24 Luce 21. 14. 15,20 22.41 Joan.18.29 38/ 19.4.12. i Psa. 69.5.

38. Vrag. Waerom heeft hy onder den Rechter Pontio Pilato geleden?

Antw. Op dat hy onschuldich onder den wereltlijcken rechter veroozdeelt zijnde h/ ons daer mede vanden strangen oozdeele Gods / dat over ons gaen soude/ bevzijde i.

16. Sondach.
Esaie 53.4. 5.6.etc. 2.Coz.5.21. Galat. 3.13 1.Tim.6.13 1.Pet.2.24/ 3.18. k Deut.27. 26. l Gala. 3.3. Heb.16.9.10 Num. 21.8. 9.

39. Vrag. Heeft dat pet meer in/dat hy gecruyst is geweest / dan of hy een ander doot gestozven ware?

Antw. Jaet: Want daer dooz ben ick seker/ dat hy de vervloeckinge/die op my lach k/op hem geladen heeft l: want de doot des cruyces / van God vervloeckt was m.

40. Vrag. Waerom heeft hem Christus tot inden doot moeten vernederen?

Antw. Daerom / dat van wegen der gerechticheyt ende waerheyt Gods n/ niet anders vooz onse sonden en conde betaelt wozden/ dan dooz de doot des Soons Gods o.

41. Vrag. Waerom is hy begraven gewozdē?

Antw. Om daer mede te betuygē dat hy waerachtelijck gestozven is p.

42. Vrag. So dan Christus vooz ons gestozven is/, hoe coemt dat wy ock moeten sterven q?

Joan.3.14. Ephe. 2.16. Col.1.20. Heb.13.12. m Deu.21.23. n Gene.2. 17. Rom.8.3.4. o Rom.4.25/5.6.8.9.etc. 1.Coz.15.3. Phil.2.8. Hebz. 2.9.14. p Mat.12.40/27.58.tot 60. Luc.11.29/23.50.tot 53. Joā.19.38. tot.42. Act.13.29. 1.Coz.15.4. q Psa.90.3.5. Heb.9.27. Rom.5.12.etc.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

Antw. Onse doot en is geen betalinge voor onse sonden/ maer alleen een afsterbinge der sonden/ ende eenen doorganck tot den eewigen leven [r].

43. Vrag. Wat verkrijgen wy meer voor nutticheyt uyt der offerhande ende doot Christi aen het cruys?

Antw. Dat door sijn cracht onse oude mēsche/ met hem gecruyst/ gedoot/ende begraven wert [s]/ op dat de boose lusten des vleeschs/ in ons niet meer en regeeren [t]/ maer dat wy ons selven hem tot eene offerhande der dancbaerheyt opofferen [u].

44. Vrag. Waerom volcht daer nae/ Afgedaelt ter Hellen?

Antw. Op dat ick in mijne hoochste aenbechtinge verseckert sy/ ende my gantschelijck vertroo-ste/ dat mijne Heere Jesus Christus/ door sijn onuytspreckelijcke benautheyt/ smerten/ verschrickinge/ eñ helsche quale/ in welckē hy in sijn gantsche lijden [x]/ (maer in sonderheyt aent cruys) gesoncken was [y]/ my vander helscher benautheyt eñ pijne verlost heeft [z].

45. Vrag. Wat nuttet ons de opstandinge Christi [a]?

Antw. Ten eersten/ heeft hy door sijne opstandinge de doot overwonnen/ op dat hy ons de gerechticheyt/ die hy door sijnen doot ons verworven hadde [b]/ conde deelachtich maken [c]. Ten anderen/ worden wy ock door sijne cracht opgeweckt tot een nieu leven [d]. Ten derden/ is ons de opstandinge Christi/ een seker pant sijner saliger opstandinge [e].

46. Vrag. Wat verstaet ghy daer mede/ Opgevaren ten Hemel?

Antw. Dat Christus voor den oogen sijner Jongeren/ vander aerden ten Hemel is opgehe-

r Joh. 5. 24. Luce 16. 22. 25/23. 42. 43. Phil. 1. 23. Rom. 7. 24. 2. Cor. 5. 1. 4

s Rom. 6. 3. 4. 6. 7. 8. 11. Galat. 6. 14. tot 17. Col. 2. 11. 12

t Rom. 6. 7. 12. 1. Pet. 4. 1. 2

u Ro. 12. 1. 2 Hebr. 13. 13. 14. 15. 16. 1. Petr. 2. 5.

x Esa. 53. 2. 3. 4. 5. Luce 12. 50. Joan. 12. 17 Hebr. 5. 7. 8.

y Mat. 26. 38. 39. 42. 44/27. 27. 34. 39. 46.

17. Sondach.

z Esai. 53. 4. 5/6. 8. 10. 11. 12.

Joan. 8. 51/6. 20. 22. 23. Rom. 5. 1. 2. et. a Matt. 28. 1. 2. etc. Mar. 16. 1. 2. Luc. 24. 1. 2. Joan. 2. 19. 20. 21/20. 1. 2. etc. 21. 1. etc. Act. 2. 24. 31. 32. 13. 30. tot 37. 1. Cor. 15. 4. b 1. Cor. 5. 21. Heb. 2. 14. 15. August. tract. super Ioan. 50. c Rom. 1. 4/4. 24. 25/5. 17. 18. 1. Cor. 15. 17/54. 55. 57. 1. Pet. 1. 3. 21. d Rom. 6. 4. 5. 6. 8. 9. etc. Ephe. 2. 5. 6. Col. 3. 4. 5. Hebr. 2. 14. e Rom. 8. 11. 1. Cor. 15. 12. 13. 20. tot. 23/6. 14. 15. Phil. 3. 21.

18. Sondach.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

a Matt.16. 19. Luce 24.51. Act.1.9.
b Joan. 16. 5.6. Ephes.4.10 Col.3.1. Hebr. 4.14. 15.16.17.25 8.4/9.11.
c Matt.24. 30. Act. 1.10.11 3.21. Hebr. 9.28/ 10.13.
d Mat. 28. 20.
e mat.26.11 Joã.16.28/ 17.11. Act.3.21.
f Joã. 14.17 16.13. Ephes. 4.8. 10.11.12.
g Esai. 40. 12/66.1.2. Jere.23.23. 24. Act.7.49/ 17.28.
h Mat. 28. 6.7. Mat.16.6. Luce 24.3. 5.6. Joan.11.15/ 16.28.

ven a / ende dat hy ons te goede daer is b / tot dat hy weder coemt te oordeelen de levende ende de dooden c.

47. Vrag. Is dã Christus niet by ons tot aent eynde der werelt/alsoo hy ons belooft heeft d?

Antw. Christus is waerachtich mensche / ende waerachtich God: Naer synne menschelycke natuere/is hy nu niet meer op aerden e / maer na synner Godheyt / Majesteyt / genade ende geest / en wyckt hy nemmermeer van ons f.

48. Vrag. Maer so de menschheyt niet over al en is/ daer de Godheyt is / werden dan de twee natueren in Christo / niet van een ander geschheyden?

Antw. Gantschelyck niet: Want midtsdien de Godheyt onbegrypelyck / ende over al tegenwoordich is g / soo moet volgen/datse wel buyten haer aengenomen menschheyt is h / ende nochtans evenwel persoonlyck met haer vereenicht blyft i.

49. Vrag. Wat nuttet ons de Hemelvaert Christi?

Antw. Ten eersten / dat hy in den Hemel voor dat aengesicht synes Vaders/onse voorspreker is k. Ten anderen / dat wy ons vleesch inden Hemel tot eenen sekeren pant hebbé/ ende dat hy als dat hooft / ons synne lidtmaten ock tot hem sal nemen l. Ten derden/ dat hy ons synen Geest tot eenen tegenpant sendet m / door welckers cracht wy soecken dat daer boven is / daer Christus is sittende ter rechterhant Gods/ende niet dat op der aerden is n.

50. Vrag. Waerom wert daer toe geset: Sittet ter rechterhant Gods?

Antw. Dat Christus daerom ten Hemel gevaren is / op dat hy hem selven daer bewyse/ als dat hooft synner Christelycke Kercke o / door welcken de Vader alle dinck regeert p.

51. Vrag. Wat nuttichept brengt ons dese

19. Sondach.
i Joã. 3.13/ 6.62. Ephes.4.9. 10. Col.2.9.
k Rom.8. 34. 1.Joan.1.1.2. Heb.7.24.25.26. l Joan.14.2/20/17. 1.Cor.15.13. Ephe.2.6. m Joan.14.16/16.7. Act.2.1.etc. 2.Cor.1.22/5.5. n Col.3.1. Phi.3.14. 2.Cor.5.16. o 1.Cor.15.27. Ephe.1.20.tot 23/5.23. Phil.2.9. 10.11. Col.7.18. Heb.1.13. p Mat.28.18. Joan.5.22. Gen.41.40.tot 45.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

heerlijckheyt onses hoofts Christi?

Antw. Eerstelijck/ dat hy door synen heyligen Geest/in ons syne lidtmaten/ de hemelsche gaven uytgiet [a]. Daer nae / dat hy ons met syne macht/ tegen alle vyanden beschut ende bewaert [b].

52. Vrag. Wat troost u de wedercoomste Christi/om te oordeelen de levendige ende de dooden [c]?

Antw. Dat ick in alle droeffenis ende vervolginge / met opgerechten hoofde / eben den selven die hem te voren om mynent wille door Gods gerichte gestelt / ende al den vloeck van my wech genomen heeft [d] / tot eenen rechter uyt den hemel verwachte [e]/ die alle syne ende myne vyanden/in de eewige verdoemenis werpen [f]/ maer my/ met allen uytvercoorenen/tot hem/inde hemelsche blijschap ende heerlijckheyt nemen sal [g].

a Roma.12. 4.5.etc. 1.Corin. 12. 12.13.etc. Ephes. 4.8. 10.11.
b Psal. 133.2 Psal.2.9/ 110,1,2. etc. Joan.10.28
c Act.9.3.4.5 Ephes. 4.8. Act.10.42 17.31.
d Matt.27. 18.19.23. 24. Luce 23.14. 15.etc.
e Joã. 18.29/ 19.4.12. 1.Timot.6. 11. Luc.21. 27.28.

Van God den heyligen Geest.

53. Vrag. Wat gelooft ghy van den heyligen Geest?

Antw. Eerstelijck/ dat hy tsamen met den Vader ende den Sone/ een waerachtich eewich God zy [h]. Ten anderen/ dat hy my ock gegeven is [i]/ dat hy my door een oprecht geloove Christi/ende aller syner gaven deelachtich make [k]/my trooste/ ende by hem eewich blijve [l].

20. Sondach. Rom. 8.23. 24. Phil. 3.20. Tit.2.13. Hebre. 9.17. 28.

54. Vrag. Wat gelooft ghy van de heylige algeemeyne Christelijcke Kercke?

Antw. Dat de Sone Gods [m]/ upt den gantschen menschelijcken geslachte [n] / hem een Gemeynte tot den eewigen leven uytvercoren [o]/

21. Sondach.
f Mat.3.18 Mat.25.41 1.The.4.19. 2.Thess.1.6. 7.9.10.

2.Petri 1.9. g Galat. 3.16.17. Matt.25.34. 2.Thess.4.14.15.etc. h Genes.1.2. Job 33.4. Esaie 48.16. Actor.5.3.4/13.2/28.25. 2.Corint.3.16/6.19/12.4.5.6.11. i Matth.28.19. Rom.8.9.14.15.16. 2.Corint.1.22/5.5. Galat.4.6. 1.Joan. 3.24/4.13. k Galat.2.20/3.14. 1.Corint.6.17. 1.Petri 1.2. l Joan.14.16. Actor.9.31. 2.Pet.4.14 m Matth. 16.18. Joan. 10.11.14.15.16/3.29. Ephes. 5.25.26.27. n Genes.9.27/26.4. Roman.3.9.10.22.23.24.29.30/11.12.13. o Psal. 65/8. Matth.20.16/22.14. Joan.6.44.45.65. Actor.13.48. Rom. 8.29.30. Ephes.1.10.11.12.13. 1.Petri 1.20.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

door sijnē geest ende woort a/ in eenicheyt des waren geloofs b/ van den beginne der werelt/ tot aent eynde c/ vergadert/ beschermt/ ende onderhout d/ ende dat ick der selven een levendich lidtmaet ben e/ ende eewich sal blijven f.

55. Vrag. Wat verstaet ghy door de gemeynschap der heyligen?

Antw. Eerstelijck/ dat alle ende elcke geloovigen/ als lidtmaten aen den Heere Christo/ ende alle sijne schattē ende gaven/ gemeynschap hebbē g/ Ten anderen/ dat elck hem moet schuldich kennen/ sijne gavē ten nutte/ ende ter salicheyt/ der anderen lidtmaten/ gewillichlijck ende met vreuchden aen te leggen h.

56. Vrag. Wat gelooft ghy van de vergevinge der sonden?

Antw. Dat God om de genoechdoeninge Christi wille i/ aller mijner sonden/ oock mijner sondelijcker aert/ (daer mede ick al mijn leven lanck te strijden hebbe k) nemmermeer en wil gedencken l/ maer my uyt genaden/ de gerechticheyt Christi schencken/ op dat ick nemmermeer int gerichte Gods en come m.

57. Vrag. Wat troost geeft u de opstandinge des vleeschs n?

Antw. Dat niet alleen mijn siele/ na desen levē/ van stonden aen tot Christo haer hooft sal opgenomē worden o/ maer dat oock dit mijn vleesch p/ door de cracht Christi op gewect zijnde/ wederom met mijner sielen vereenicht/ ende den heerlijcken lichame Christi gelijckformich sal worden q.

58. Vrag. Wat troost schept ghy uyt den Artijckel vant eewich leven?

Antw. Dat nademael ick nu het beginsel der

a Rom. 12.4.5. etc. 1. Cor. 12.12/13.5. Ephe. 4.12.15.16. Phil. 2.4.5.6. b Esai. 53.5. 2. Cor. 5.19. Col. 1.20. 1. Joan. 2.1/4.10. k Rom. 7.15. tot 24. Gal. 5.17. l Jer. 31.34. Heb. 10.18. Mich. 7.18. Zac. 13.1. Psa. 103.3.10.12 Rom. 7.24.25/8.1.2.3. m Joā. 3.18/5.25. Rom 8.1. 1. Joan. 2.28. Psal. 2.12/143.2. n Esai. 25.8/26.16. Ezech. 37.9.10. Dan. 12.2. Joā. 5.28.29. Apo. 20.12.13. o Luc. 23.43/16.22.25. 26. Joā. 5.23/12.26/17.24. 1. Cor. 5.1.2. etc. Phil. 1.23. Col. 1.20. Heb. 12.23. 1. Pet. 1.9 p Job 19.25.26. Psa. 16.9.10. Rom. 8.11. 1. Cor. 6.14. 1. Thes. 4.15. tot 18 q Matt. 22.30. etc 1. Cor. 15.41. Phil. 3.21. 1. Joā. 3.2.

22. Sondach.

eewiger vreucht in mijn herte gevoele[a]: ick nae desen leven volcomene salichept besitten sal / die geen ooge gesien / noch geen ooze gehoort heeft / noch in geens menschen herte gecomen is[b] / ende dat / om God daer in eewichlijck te prijsen[c].

59. Vrag. Maer wat batet u nu / dat ghy dit al gelooft?

Antw. Dat ick in Christo voor God rechtveerdich ben / ende een erfgenaem des eewigen levens[d].

60. Vrag. Hoe sijt ghy rechtveerdich voor God?

Antw. Alleen door een oprecht geloove[e] / in Jesum Christum. Alsoo dat / al ist dat my mijn conscientie beclaget / dat ick tegen alle de geboden Gods swaerlijck gesondiget / ende der selver geen gehouden hebbe[f] / ende noch stedes tot alle boosheyt genepcht ben[g] / nochtans God sonder eenige mijne verdienste[h] / upt louter genade[i] / my de volcomen genoechdoeninge / gerechtichept ende heylichept Christi[k] / schencket ende toerekent[l] / even als hadde ick nopt sonde gehadt noch gedaen / jae als hadde ick al de gehoorsaemheyt volbracht / die Christus voor my volbracht heeft[m] / so verre ick sulcke weldaet met gelooviger herten aenneme[n].

61. Vrag. Waerom segt ghy / dat ghy alleen door het gheloove rechtveerdich sijt?

Antw. Niet dat ick van wegen der weerdicheyt mijns geloofs / God aengenaem sy / maer daerom / dat alleen de genoechdoeninge / gerechtichept ende heylichept Christi / mijne gerechticheyt voor God is[o] / ende dat ick deselve niet anders dan alleen door het geloove aennemen / ende my toeeygenen can[p].

62. Vrag. Maer waerom connen onse goede wercken / niet de gerechtichept voor God / oft een

a Psa. 4. 7. 8 9. / 15. 9. Joan. 3. 36 / 5. 24. 25. 26 / 6. 40. 54 / 11. 25. 26 / 17. 3.

23. Sondach.

Galat. 2. 20 Sapi. 15. 3.

b Esa. 25. 8. 1. Cori. 2. 9. 2. Cori. 12. 4 3. Reg. 10. 6. 7. 8. 9.

c Ephe. 1. 6.

d Psal. 64. 4. 5.

e Rom. 1. 17 / 4. 3. tot 8 / 13 14 / 8. 1. 17. Joan. 3. 30.

f Rom. 3. 21 22. 24. 25. 28 / 8. 1. Gala. 1. 19. Ephe. 2. 8. 9 Philip. 3. 9.

g Rom. 7. 15 tot 23. Galat. 5. 17.

h Deu. 9. 10 Ezec. 36. 22.

24. Sondach.

2. Timot. 1. 9. Tit. 3. 5. i Rom. 3. 24. Ephes. 2. 8. k 1. Corint. 1. 30. 1. Joan. 1. 2. l Rom. 4. 4. 2. Corint. 5. 19. 21. 1. Joan. 2. 12. Gene. 32. 23. 27. m 2. Corint. 5. 21. Phil. 3. 8. 9. n Joan. 3. 18. Rom. 3. 22. o 1. Cori. 1. 30 / 2. 2. p Actor. 15. 9. Rom. 14. 13. Heb. 11. 6. 1. Joa. 5. 10.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

stuck der selver zijn?

Antw. Daerom dat de gerechtichept/die voor Gods gerichte bestaen can/ gantsch volcomen/est der Wet Gods in allen stucken gelyckmatich zijn moet [a]. Ende dat ook onse beste wercken in desen leven alle onvolcomen/ ende met sonden bevleckt zijn [b].

63. Vrag. Hoe? Verdienen onse goede wercken niet/die nochtans God in desen/ende inden toecomenden leven wil beloonen [c]?

Antw. Dese belooninge geschiet niet upt verdienste/maer upt genaden [d].

64. Vrag. Maer maeckt dese leere niet sorgeloose/ ende godloose menschen?

Antw. Neen sy [e]: Want het is onmogelijck dat so wie Chzisto door een waerachtich geloove ingeplant is/niet en soude voortbrengē de vzuchten der danckbaerhept [f].

a Deut.27. 26. Gal.3.16. Jaco.2.10. b2.Par.30. 18.19. Psal.143.2 Esaie 64.6. Dan.9.17. 18.19.
c Mat.5.12 10.41.42. Luce 6.35. ende elders.
d Mat.20. 13.14.15. Luce 17.10. 1.Cor.9.16. 17.18.
e Psa.130.4 Luc.1.74.75 Rom.6.1.2/ 11.18.19.20

25. Sondach.

Van den Sacramenten.

65. Vrag. Aengesien dat alleen het geloove ons Chzisti / ende aller sijner weldaden deelachtich maeckt/van waer coemt sulck geloove?

Antw. Vanden heyligen Geest [g]/ die tgeloove in onsen herten werckt/ door de vercondinge des heyligen Euangeliums [h] / ende sterckt dat selve door tgebzuycken der Sacramenten [i].

66. Vrag. Wat zijn de Sacramenten?

Antw. De Sacramenten sijn heylige sichtbare waerteeckenen/ ende segelen van God ingeset/op dat hy ons door tgebzuycken der selven / de belofte des Euangelij dies te beter te verstaen geve/ende versegele: Namelijck dat hy ons van wegen des eenigē slachtoffers Chzisti aen het cruys volbzacht/vergevinge der sondē/ende dat eewich leven upt genaden schenckt [k].

f Mat.7.18 Joan.15.5.
g 2.Cor.4. 13. 1.Cor.12.3. Ephes.1.8/ 6.23. Joan 3.5. Phil.1.29.
h Act. 8.31. 34/9.6/10.6 33/16.14. Rom.10.17. 1.Corinth.14. 23.24. 1.Pet.1.22. 23.
i Gen.17.18

Exod.12.13.14.27/13.16 Ephes.2.11. Matt.3.11/8.19.20. Marc.1. 4/16.16. Luce 3.16/7.29.30. Actor.2.38/8.36.37/10.47/16.15/22.16. Rom.4.10.11. 1.Corinth.11.25.26. Tit 3.5. 1.Petri 3.21. k Gene. 17.17. Rom.4.11. Deut.30.6. Levit.6.25. 1.Sam.17.26.36. Esa. 6.6.7/54.9. Ezech.20.12. Hebr.7.8.9.24.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

67. Vrag. Zijn dan beyde / dat Woort ende de Sacramenten/daer henen gerecht / ofte daer toe verordent / datse ons geloobe op de offerhande Jesu Christi aent cruys/ als op dē eenigen gront onser salichept wijsen?

Antw. Jaese toch: Want dē heylige geest leert ons in den Euangelio/ende versekert ons door de Sacramenten/ dat onse volcomen salichept/ inde eenige offerhande Christi staet/ die voor ons aent cruys gestorven is [1].

1 Joan.6.51. Rom.6.3. 1.Cor.15. 25.26. Gala. 3.27/ 6.14.15. Col.2.11. 12.13.14.

68. Vrag. Hoe veel Sacramenten heeft Christus inden nieuwen verbonde ofte Testamente ingeset?

Antw. Twee/namelijck/ den heyligen Doop/ ende dat heylich Avontmael.

Vanden heyligen Doop.

26. Sondach.

69. Vrag. Hoe wert ghy inden heyligē Doop vermaent ende versekert / dat de eenige offerhande Christi aent cruys geschiet/u te goede coemt?

Antw. Also dat Christus dit uptwendich waterbadt bevolen / ende daer by toegesept heeft [a]/ dat ick soo sekerlijck met sijnen bloede ende geest/ vander onreynicheyt mijner sielen/ dat is van alle mijn sonden / soo waerachtich gewasschen ben/ als ick uptwendich met den water (dwelck de onsuyverheyt des vleeschs pleecht weck te nemen) gewasschen ben [b].

a Matth.3. 11/28.19. Mar.16.16 Act.2.28. Rom.6.3.

b Mar.1.4. Luce 3.3. Rom.6.3. 1.Pet.3.21.

70. Vrag. Wat is dat met dē bloede ende geest Christi gewasschen te zijn/

Antw. Het is vergevinge der sonden van God upt genaden hebben om des bloets Christi wille/ dwelck hy in sijne offerhande aent cruys / voor ons upt gestort heeft [c]. Daer nae ock door den heyligen Geest vernieuwet / ende tot lidtmaten Christi gehepliget zijn/op dat wy hoe langer hoe meer der sonden afsterven / ende in een godsalich onstraffelijck leven wandelen [d].

c Eze.36.26 Zach.13.1. Heb.12.24. 1.Pet.1.2. Apoc.1.5/ 22.14.

d Joan.1. 33/3.5. Rom.6.4. 1.Corint.6. 11.12.13. Col.2.12. Phil.3.3.

71. Vrag. Waer heeft ons Christus toegesept/ dat hy ons so sekerlijck met sijnen bloede eñ geest

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

e Mat. 28. 19.
f Mar. 16. 16.
g Tit. 3. 5.
h Act. 22. 16
i Joan. 1. 26
Matt. 3. 11.
Epheſ. 5. 26
1. Pet. 3. 21.
k 1. Cor. 6. 11
1. Joan. 1. 7.
Hebr. 9. 14.

waſſchen wil / als wy met den Doopwater gewaſſchen werden?

Antw. In de inſettinge des Doops / welcke alſo lupdet: Gaet henen, leeret alle volcken, hen Doopende inden name des Vaders, des Soons, ende des heyligen Geeſts e. Wie daer geloovē ſal, ende gedoopt ſal worden, die ſal ſalich werden: Maer wie niet geloovē ſal, die ſal verdoemt worden f. Deſe beloftenis wert ock verhaelt / daer de ſchrift den Doop / dat badt der wedergeboorte g, ende de afwaſſchinge der ſonden naemt h.

27. Sondach.

l Tit. 3. 5.
Act. 22. 16.
Ephe. 5. 26.
m Pſa. 51. 9
1. Cor. 6. 11.
Heb. 2. 13. 14
Apoc. 1. 5 / 7. 14.
n Mar. 1. 4 / 16. 16.
Act. 22. 16.
Galat. 3. 27
o Gen. 17. 7
Exod. 20. 6
Ezech. 16. 20. 21.
Act. 2. 39.
Rom. 3. 3. 4 / 11. 16.
Joel. 2. 16.
1. Cor. 7. 15.
Epheſ. 5. 25. 26.
Joan. 15. 2. 3. 4. 5.
p Deu. 10. 15
q Mat. 19. 14
Mar. 10. 14
q Eſai. 44. 1. 2. 3.
Pſal. 22. 11.
Luce 1. 14. 15.
Act. 2. 39.
r 2. Cor. 4. 13.
1. Cor. 12. 3.

72. Vrag. Is dan dat uyterlijck waterbadt / de afwaſſchinge der ſonden ſelve?

Antw. Neent l: Want alleen dat bloet Jeſu Chriſti / ende de heylige Geeſt / repnicht ons van allen onſen ſonden k.

73. Vrag. Waerom noemt dā de heylige Geeſt / den Doop dat badt der wedergeboorte / ende de afwaſſchinge der ſonden m?

Antw. God en ſpreeckt alſo niet ſonder groote oorſake: namelijck / niet alleen om ons daer mede te leeren / dat gelijck de onſuyverheyt des lichaēs / door water / alſo ock onſe ſondē / door dat bloet ende den geeſt Jeſu Chriſti / weck genomen werdē n: Maer veel meer / dat hy ons door dit Godlijck pandt ende waerteecken wil verſekeren / dat wy ſo waerachtichlijck van onſen ſonden / geeſtelijck gewaſſchē zijn / als wy uytwendich met water gewaſſchen werden o.

74. Vrag. Salmen ock de jonge kinderen Doopen?

Antw. Ja: Want mits dien ſy alſo wel als de volwaſſene int verbont Gods p / ende in ſijn Gemeynte begrepen zijn q / ende dat hen door Chriſti bloet / de verloſſinge vanden ſonden r / ende dē heyligen Geeſt s / die dat geloove werckt / niet weyniger als den volwaſſenen toegeſept wert / ſoo moetenſe ock door den Doop / als door dat teecken des verbonts / der Chriſtelycker Kercken in-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

gelijft [f] / ende van den kinderen der ongeloovigen onderschepdē werden [t] / gelijck int oude Verbont ofte Testament / door de besnijdinge geschiet is [u] / door de welcke int nieuwe Verbont / de Doop ingeset is [x].

f Act. 2. 39. 10. 47.
2. Cor. 12. 13. Galat. 2. 27. 1. Pet. 3. 21.
t Act. 10. 47. 1. Cor. 7. 14.
u Gen. 7. 14. 1. Sa. 17. 36. Epheſ. 2. 11. 12.

Vanden heyligen Avontmale onses Heeren Jesu Christi.

28. Sondach.

75. Vrag. Hoe wert ghy inden heyligē Nachtmale vermaent ende verseckert / dat ghy aen de eenige offerhande Christi / aent cruys volbracht / eñ aen alle sijn goet gemeynschap hebt?

x Col. 2. 11. 12. 13. Rom. 6. 3. 4

Antw. Also / dat Christus my / eñ allē geloovigen / tot sijner gedachtenis / van dit gebroke brood te eten / ende van desen dryncbeker te dryncken / bevolen heeft / ende daer toe oock belooft [a]. Eerstelijck / dat sijn lichaem so seckerlijck voor my / aent cruys geoffert ende gebroke / ende sijn bloet voor my vergoten sy / als ick met oogen sie / dat dat brood des Heeren / my gebroken / ende den dryncbeker my mede gedeylt wert. Ende ten anderen / dat hy selve mijne siele / met sijnen gecruysten lichame / ende vergotenen bloede / so seckerlijck tot den eewigen leven spijst ende laeft [b] / als ick dat brood / ende den dryncbeker des Heerē / (als seckere waerteeckenen / des lijfs ende bloets Christi) uyt des Dienaers handt ontfange / ende mondelijck geniete.

a Mat. 26. 27. 28. Marc. 14. 12. 23. 24. Luce 22. 19. 20. 1. Cor. 10. 16 17. 11. 23. 24. 25. 12. 13.

b Joā. 6. 35. 48. 50. 51. 53. 54. 55. 56.

76. Vrag. Wat ist dan te seggen / Dat gecruyste lichaem Christi eten / ende sijn vergoten bloet dryncken?

Antw. Het is niet allēē met een geloovich herte / dat gantsche lijden ende sterven Christi aennemen / ende daer door vergevinge der sonden / ende dat eewich leven vercrijgē [c]. Maer oock daerbeneven door den H. Geest / die tsamen in Christo eñ in ons woonet / also met sijnen heyligen lichame / hoe langer hoe meer vereeniget werdē [d] / dat wy / al ist dat Christus inden hemel is [e] / ende wy op der aerden zijn / nochtans vleesch van sijnen vlee-

c Joā. 6. 35.
d Joā. 6. 56.
e Act. 3. 21. 1. 9. 1. Cor. 11. 26

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

f Eph. 5. 29. 30. 32. 1. Cor. 6. 15. 17. 19.

ſche/ende been van ſijnen beenē zijn f/ ende dat wy van eenen geeſt (als geleden eens lichaems van eener ſielē) eewichlijck levē/eñ geregeert werdē s.

Epheſ. 3. 17 1. Joan. 3. 24/4. 13. g Joan. 14. 17. 23.

77. Vrag. Waer heeft Chriſtus belooft/dat hy de geloovige ſoo ſekerlijck alſo met ſijnen lijve eñ bloede/wil ſpijſen eñ labē/als ſy van deſen gebrokenē broode eten/eñ van deſen drinckbeker drinckē?

Joan 6. 56. 57. 58/15. 1. tot 6. Ephe. 4. 15. 16.

Antw. Inde inſettinge des avontmaels/welcke alſoo luydet h: Onſe Heere Ieſus, inder nacht doe hy verradē wert, nam dat Broot, dancte ende brack het, ende ſeyde: Nemet, etet, dat is mijn lijf, dat voor u gebroken wert, ſulcks doet tot mijner gedachtenis.

h Mat. 26. 26. etc. Marc. 14. 22. etc. Luce 22. 19. etc. 1. Corin. 11. 23. etc.

Deſgelijcken oock den Drinckbeker, na den Avontmale, ende ſeyde: Deſen Drinckbeker is dat nieuwe Verbont oft Teſtament in mijnen bloede i, ſulcx doet, ſo dicwils als ghy het drincken ſult, tot mijner gedachteniſſe k. Want ſo dicwils als ghy van deſen Broode eten ſult, ende van deſen Drinckbeker drincken, ſo vercondiget den doot des Heeren, tot dat hy coemt.

i Exo. 24. 8. Hebr. 9. 20. 21. 22. 23. k Exo. 13. 9.

Deſe toeſeginge wert oock verhaelt door den heyligen Paulum/daer hy ſpreeckt l.

De Drinckbeker der danckſegginge, met welcken wy danckſeggen, is dat niet de gemeynſchap des bloets Chriſti? Het broot dat wy brekē, is dat niet de gemeynſchap des lijfs Chriſti? Want een Broot iſt, ſoo zijn wy veel een lichaem, mitſdien wy alle eenes Broots deelachtich zijn.

l 1. Cor. 10. 16. 17.

78. Vrag. Wert dan uyt Broot eñ Wijn/dat weſentlijck lichaem ende bloet Chriſti?

29. Sondach.

Antw. Neent: Maer gelijckerwijs dat water inden Doop/niet in dat bloet Chriſti verandert wert/noch de afwaſſchinge der ſonden ſelve is: (daer van het alleen een Goddelijck waerteecken ende verſekeringe is) Alſo en wert oock dat broot int Nachtmael/niet dat lichaem Chriſti ſelve/hoe wel het na den aert ende eygenſchap der Sa-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

crameten [m]/ dat Lichaem Christi Jesu genoemt wert [n].

79. Vrag. Waerom noemt dan Christus dat Broot sijn lijf, ende den Drinckbeker sijn bloet, ofte dat nieu verbont door sijn bloet, ende Paulus de gemeynschap des lijfs ende bloets Christi [o]?

Antw. Christus spreect also niet sonder groote oorsake/ namelijck / niet alleē om ons daer mede te leeren / dat gelijck als broot ende wijn / dit tijtlijck leven onderhouden/ alsoo sy oock sijn gecrupste lichaem/ende sijn vergoten bloet/ de waerachtige spijse ende dranck/ daer door onse sielen/ ten eewigē leven gevoet werdē [p]/maer veel meer/ om ons door dese sichtbare teeckenen ende pandē te versekeren/ dat wy so waerachtelijck sijns waren lichaems ende bloets/door de werckinge des Heyligen Geests deelachtich werden [q]/als wy dese heylige waerteeckenen met den lichamelijcken monde tot sijner gedachtenis ontfangē [r]/ ende dat al sijn lijden ende gehoorsaemheyt / soo sekerlijck onse eygen sy/ als hadden wy selve in onse eygene persoonen alles geleden/ ende God voor onse sonden genoech gedaen [s].

80. Vrag. Wat onderscheyt isser tusschen dat Avontmael des Heeren/ ende de Paepsche Misse?

Antw. Dat Avontmael des Heeren betuycht ons / dat wy volcomene vergevinge aller onser sonden hebben/ door de eenige offerhande Jesu Christi/die hy selve eēmael aent cruys volbracht heeft [t]/ ende dat wy door den heyligē Geest Christo werden ingelijft [u]/die nu na sijne menschelijcke natuere niet op der aerden/ maer inden hemel is/ ter rechter hant Gods sijns Vaders [x]/ ende wil daer van ons aengebeden zijn [y]. Maer de Misse leert / dat de levende ende de dooden / niet door dat lijden Christi vergevinge der sonden hebben/ ten sy dat Christus noch dagelijcks/door de selve van den Misprieesteren geoffert werde / ende dat

m Gene. 17. 10.14.19. Exod.12.27 43.48/13.9. Acto.7.8. Exod.24.8/ 29.36. Lebi. 16.10/ 17.11. Esai.6.6.7. Act.22.16. Tit.3.5. 1. Pet.3.21. 1.Cor. 10.1. 2.3.4.

n Mat.26. 29.

o Mar.14. 24. Luce 22.19. 1.Cor.11.26 27.28.

p 1.Cor. 10. 16.17.

q Joā.6.51. Joan.15.4. Ephe. 5.30. 32.

r 1.Cor. 10. 16.17.

30. Sondach.

s Rom.5.9/ 11.19/8.4. 2.Cor.5.15. 21. Galat.2.20 Col.2.13. 14.

t Heb. 7.27/ 9.12.26.28/ 10.12.14. Joan.19.30

u Mat.26.28 Luce 22.19. 20.

x 1.Cor.6. 17/10.16/ 12.13. Act.1.11/3. 21.

y Joan.4.21.22.23/20.17. Luce 24.52. Acto.7.55.66. Col.3.1. Philip.3.20. 1.Thess.1.10.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

Christus lyflyck/ onder de gestalte des broots eñ wyns zy / eñ daerom ook daer in moet aengebeden werden [z]. Ende also is de Misse inden gront anders niet/ dan een verloochening der eewiger offerhande ende lydens Jesu Christi / eñ een verbloeckte afgoderie.

z In Canone Missæ, Item de Conſ. Dist. 1.

81. Vrag. Voor wien is dat Avontmael des Heeren ingestelt?

Antw. Voor de gene die hen selven van wegen harer sonden misbagen / ende nochtans vertrouwen / dat de selve hen om Christi wille vergeven zyn / ende dat ook de overblyvende swackheyt/ met syn lyden ende sterven bedeckt zy / begeeren ook hoe langer hoe meer / haer geloove te sterckē/ende haer leven te beteren [a]. Maer de hypocrijten/ eñ die hen niet met waren herten tot God en bekeeren [b] / die eten ende drincken hen selven het oordeel [c].

a Levit. 11. 45.46. Num. 9.6.7 2. Para. 31. 18.19.20. Psal. 15.1. etc. 24.1. etc Luce 22.28. 31.32. 2. Cor. 6.14. tot 18/13. 5.6. Philip. 3.9. tot 16. Jacob. 1.28. 1. Joan. 2.3. 4.5.6.

b Rom. 2.1. 2. etc. Tit. 1.16. Jacob 2.27

c 1. Cor. 11. 21/11.28. et. d 1. Cor. 11. 20.34. Esaie 1.11/ 66.3.

82. Vrag. Salmen ook die tot desen Avontmale laten comen / die hen met hare bekentenisse ende leven / als ongeloovige ende godlooſe menschen aenstellen?

Antw. Neent: Want alsoo wert dat verbont Gods onthepliget / ende synē toorn over de gantsche Gemeynte verweckt [d]. Daerom is de Christelycke kercke schuldich /nae de ordeninge Christi/ende synder Apostelen/sulcke (tot datse beteringe haers levens bewysen) door de sleutelen des Hemelryck/upt te slupten [e].

83. Vrag. Wat zyn de sleutelē des Hemelryck?

31. Sondach.

Antw. De verconding des heyligen Euangeliums [f]/ ende den Christelycken Ban/of upt slupting upt de Christelycke Gemeynte [g]/door welcke twee stucken dat Hemelryck den geloovigen opgedaen/eñ den ongeloovigen toegesloten wert.

Jere. 7.21. Psal. 50.16 e Lev. 13.46 Num. 12.14 15. Mat. 22.10 11.12. f Mat. 16.19 Joh. 20.20. tot 24. g Mat. 18. 15. tot 19.

84. Vrag. Hoe wert dat Hemelryck door de predikinge des heyligen Euangeliums ontsloten ende toegesloten?

Antw. Also als achtervolgēde het bevel Christi/ allen ende pegelycken geloovigen verkondiget / ende openlyck betuycht wort / dat hen (soo

dickwils als sy de beloftenisse des Euangelij/ met waren geloove aennemē/ waerachtelijck alle hare sonden van God/ om de verdienste Christi wille vergevē zijn: Daerentegē allen ongeloovigen/ ende die hen niet van herten bekeeren/ vercondicht ende betuycht wert/ dat den tooren Gods/ ende de eewige verdoemenisse op hen ligt/ soo lange als sy hen niet bekeeren [h]/ navolgende welcke getuygenis des Euangelij God beyde in desen/ ende inden toecomenden leven voordeelen wil [i].

85. Vrag. Hoe wert dat Hemelrijck toegeslooten ende ontsloten door den Christelijcken Bant?

Antw. Also/ als achtervolgēde het bevel Christi/ de gene die onder den Christelijcken name onchristelijcke leere of leven voeren/ na dat sy etlijckemael broederlijck vermaent zijnde/ van haren dwalingen/ ende schandelijcken leven niet afstaen willen [k]/ der Gemeynte (of den genen die vander Gemeynte daer toe verordineert zijn [l]) aengebracht werden [m]. Ende soo sy nae de vermaninge niet en vragen/ van henlieden/ (door verbieden der Sacramenten) uyt de Christelijcke Gemeynte/ ende van God selve/ uyt den rijcke Christi gesloten werden [n]. Ende wederom als lidtmaten Christi/ ende sijner Gemeynten aengenomen/ soo wanneer sy waerachtige beteringe beloven ende bewijsen [o].

Dat derde deel van de Danckbaerheyt.

86. Vrag. Aengesien wy uyt onser ellendicheyt sonder eenige onse verdienste/ alleen uyt genaden/ door Christum verlost zijn/ waerom moeten wy dan noch goede wercken doen?

Antw. Daerom/ dat Christus/ nae dat hy ons met sijnē bloede gecocht/ ende vry gemaect heeft/ ons oock door sijnē heyligē Geest/ tot sijnen evenbeelde vernieuwet/ op dat wy ons met onsen gantschen leven/ Gode danckbaerheyt voor sijne weldaden bewijsen [p]/ ende hy door ons geprezen

h Esaie 3. 9.10. Joan.20.21 tot 24. i Mat.16.19 i Mat. 10. 16. Joan. 3.35. Rom.2.2. tot 17. 2.Thess.1.7. tot 10.

k Matt.18. 15.16. l 1.Par. 19. 8.tot.11. Act. 15.2.4. 6. Rom. 12.8. 1.Cor.12.28 1.Tim.5.17. m Mat.18. 17. 1.The.3.24. n Matt.18. 17.18. 1.Cori. 5.3. 4.5.etc. 2.The.3.14. 15. 2.Epi.Joa 10.11. o Luc.15.18 2.Cor.2.6. 7.10.11.

32. Sondach.

2.The.3.15. p 1.Pat.17. 16. Psa. 116.12 13.etc. Rom 6.13/ 12.1.2. 1.Pet.2.5. 9.10. 1.Cor.6.20.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

q Mat.5.16 I.Pet.2.12. r Mat.7.17 Gal.5.6.22 2.Pet.1.10. f Ro.14.19. I.Joh.3.1.2. t I.Cor.6.9. Ephe.5.5.6 I.Joh.3.14. u psa.35.15. Esa.1.16.17 x Rom.6.4. 5.6/8.6.10. I.Col.5.7.

werde q. Daer nae oock / dat elck by hem selfs/ sijns geloofs/upt de vruchten verseckert zy r / ende dat door onsen godsaligen wandel / onsen naesten oock Christo gewonnen werden s.

87. Vrag. Connen die dan niet salich werden/ die in haren godloosen ondanckbaren leven voortvarende/hen tot God niet en bekeeren?

Antw. In geenderley wijse / want de Schrift seyt/dat geē oncuysche/ afgodendienaer/ echtbreker/dief/gierige/dronckaert/lasteraer/roover / noch dergelycke / dat rijcke Gods beerven sal t.

33. Sondach. Epheſ.4. 22.23.24. Col. 3.5.6. 8.9.10. y Psa.51.3. 4. Joel.2.13. Luce 15. 17. tot 21. Rom.8.13. I.Corin.7.9 10.11. z Rom. 5.1/ 15.17. Esai.57.15. Psa.16.1.2/ 116.1.etc. a Psa.101. 1.2.etc. Ro.6.10.11. Gala. 2.10. 11.20. I.Pet.4.2.6 b Ro.14.24 Heb.11.6. c Deu.4.1.2 1.Sa.15.22. Epheſ. 2.10 d 1.Cor.10. 31. e Deu.12.31 Ezech. 20. 18.19. Esai. 29.13 Matt.16.9

88. Vrag. In hoe veel stucken bestaet de waerachtige bekeeringe des menschen?

Antw. In twee stuckē u. Inde afsterbinge des ouden / ende inde opstandinge des nieuwen menschen x.

89. Vrag. Wat is de afsterbinge des oudē menschen?

Antw. Het is een hertelijck leedtwesen/dat wy God door onse sonden vertoornt hebben / ende de selve hoe langer hoe meer haten ende vlieden y.

90. Vrag. Wat is de opstandinge des nieuwen menschen?

Antw. Het is een hertelijcke vreucht in God/ door Christum z / ende eenen ernstigen lust eñ liefde/na den wille Gods / in allen goeden wercken te leven a.

91. Vrag. Maer wat zijn goede wercken?

Antw. Alleen die uyt waren geloove / nae de Wet Gods b / alleen hem ter eeren geschieden c / ende niet / die op ons goetduncken / oft menschen insettingen gegront zijn d.

92. Vrag. Hoe luyt de Wet des Heeren?

Antw. God sprack alle dese woorden, Exod.20. vers.2. Deut.5.vers.6.

Dat eerste Gebodt.

Ick ben de Heere uwe God, die u uyt Egypten lant, uyt den dienſthuyse geleyt hebbe. Ghy en sult geen ander Goden voor mijn aenge-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

ſicht hebben.

Dat tweede.

Ghy en ſult u geen Beeldé, noch geen gelijckenis maken, noch van tgene dat boven inden Hemel is, noch van tgene dat onder opter aerden is, noch van tgene dat int water onder der aerdē is. En buycht u voor die niet, noch en diētſe niet. Want ick ben de Heere u God, ſterck ende yverich, die de miſdaet der vaderen beſoecke aen den kinderen, tot in dat derde ende vierde lidt, der gener die my haten, eñ doe barmhertigheyt aen veel duyſendé, der gener die my lief hebben, ende mijne geboden houden.

Dat derde.

Ghy en ſult den naem des Heeren uwes Gods niet te vergeefs oft lichtveerdelijck gebruycken. Wāt de Heere en ſal hem niet onſchuldich houden, noch ongeſtraft laten, die ſijnen name miſbruyckt.

Dat vierde.

Zijt gedachtich des Sabbathsdaechs dat ghy dien heyliget. Ses dagen ſult ghy arbeyden, ende alle uwe wercken doen: maer den ſevenſtē dach, is den Sabbath des Heeren uwes Gods: Dan ſult ghy geen arbeyt doen, noch u ſone, noch u dochter, noch u knecht, noch u dienſtmaecht, noch u vee, noch de vreemdelinc die in uwe ſtadtpoorten is: Want in ſes dagen heeft de Heere hemel ende aerde gemaeckt, ende de zee, ende al datter in is, ende hy ruſtede den ſevenſten dach. Daerom ſegende de Heere dē Sabbathdach, ende heylichde den ſelven.

Dat vijfde.

Ghy ſult u vader ende uwe moeder eeren, op dat ghy lange leeft opter aerden, ende dat het u

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

wel gae, inden lande dat u de Heere uwe God geven sal.

Dat seste.

Ghy en sult niet dooden.

Dat sevenste.

Ghy en sult niet echtbreken.

Dat achtste.

a Exod.34. 28. Deut.4.13/ 10.3.4. Ghy en sult niet stelen.

Dat negenste.

b Mat.22. 37.38.39. c 1.Cor.6.9. 10/ 10.7.14. d Lev. 19.31 Deut. 18.11 e Mat.4.10 Apoc.19.10/ 22.8.9. f Joan.17.3 Col.3.10. g Jere.17.5. Ghy en sult geen valsche getuygenis spreken tegen uwen naesten.

Dat thiende.

Ghy en sult niet begeeren uwes naesten huys, ghy en sult niet begeeren uwes naestē wijf, noch sijnen knecht, noch sijn dienstmaecht, noch sijnen osse, noch sijnen ezel, noch eenich dinck dat uwen naesten heeft.

93. Vrag. Hoe werden dese thien geboden gedeylt?

3 4. Sondach. h 1. Pet. 5.5. 6. i Heb. 10.36 Col. 1.11. Rom. 5.3.4 1. Cozin. 10. 20. Phil. 2.14. k Psal. 104. 27. tot 30. Esaie 45.7. Jac. 1.17. l Deut. 6.5. Matt. 22. 37. m Den. 6.2. Psa. 111.10. Prov. 1.7. Mat. 10.18 n Deut 10.20 Matt. 4.10 o Matt. 5. 25.30/10.37 Act. 5.29. Antw. In twee tafelen a / daer van de eerste leert/hoe wy ons tegen God sullen houden. De andere/wat wy onsen naesten schuldich zijn b.

94. Vrag. Wat gebiet God int eerste gebot?

Antw. Dat ick/ so lief als my mijner sielen salichept is/alle afgoderie c/tooverije/waersegginge / superstitie of bygeloove d / aenroepinge der hepligen ofte andere creatueren e/mijde ende vliede. Ende den eenigen waren God recht leere hennen f/hem alleen vertrouwen g: In aller ootmoedichept h ende lijdtsaemhept / my hem alleen onderwerpe i/van hem alleen alles goets verwachte k/hem van gantscher hertē lief hebbe l/vreese m/ende eere n. Alsoo dat ick eer alle creatueren afgae ende varen late / dan dat ick in den alderminsten tegen sijnen wille doe o.

95. Vrag. Wat is afgoderie?

Antw. Afgoderie is / inde plaetse des eenigen waren Gods/ die hem in sijn woort geopenbaert heeft/ ofte beneven den selven/ yet anders versie-

ren oft hebben / daer op de menſche ſijn vertrouwen ſettet [a].

a Matt.10. 37.

96. Vrag. Wat eyſcht God int tweede Gebot?

35. Sondach.

Antw. Dat wp God in geenderley wijſe afbeelden [b] / noch op geenderley wijſe vereeren / dan hy in ſijn woort geopenbaert heeft [c].

Act.5.19. 1.Par.16. 12. Epheſ.5.5. Phil.3.19. Galat.4.8. Epheſ.2.12 1.Joã.2.23/ 5.23. 2.Epiſt. Joan.9.

97. Vrag. Machmen dan gantſchelijck geen beelden maken?

Antw. God en can / noch en mach in geenderley wijſe afgebeeldet werden [d]. Maer de creaturen / al iſt datſe commen afgebeeldet werden / ſoo verbiet doch God haer beeldeniſſe te maken / ende te hebben / om die te vereeren / oft God daer door te dienen [e].

b Deut.4. 15.etc. Eſa.40.18/ 46.5. Act.17.29. Rom. 1.23. e Deu.12.30 1.Da.15.23.

98. Vrag. Maer ſoudemen de beeldē inde Kerken / als boecken der leecken niet mogen lijden?

Antw. Neent: Want wp en moeten niet wijſer zijn dan God / de welcke ſijne Chriſtenen / niet door ſtomme beelden [f] / maer door de levendige verkondinge ſijns woorts wil onderweſen hebben [g].

ſMatt. 15.9 d Deu. 4.15 Eſa.40.12/ 66.1.

99. Vrag. Wat wil dat derde Gebodt?

36. Sondach.

Antw. Dat wp niet alleen met vloecken [h] / oft met valſche eeden [i] / maer ock met onnoodich ſweeren [k] / den name Gods niet en laſteren / noch misbruycken / noch ons met onſen ſtilſwijgen ende toeſien / ſulcke ſchrickelijcke ſonden deelachtich maken. Ende in ſumma / dat wp den heylighē name Gods / anders niet / dan met vreeſe / ende eerbiedinge gebruyckē [l] / op dat hy van ons recht bekent [m] / aengeroepen [n] / ende in allen onſen woorden ende wercken gepreſen werde [o].

Act.7.49. 1.Tim. 1.17 e Exod. 32. 24/30.35/ 34.13. Num.33.52 Deut.7.5/ 12.3/16.22/ 27.15. 4.Reg.18.4 f Jere.10.8/ Abac. 2.18. 19. g Eſai 8.20 Luce 16. 21. 28. Rom.10. 17.

100. Vrag. Iſt dan ſoo groote ſonde / Gods name met ſweeren ende vloecken te laſteren / dat God hem ock over die vertoornt / die ſo veel als hem mogelijck is / dat vloecken ende ſweeren / niet en helpen weeren ende verbieden.

1.Corint.14. 24.25. Galat.3.1. 2.Tim.3.16.17. 2.Pet.1.19. h Levi. 24.11.etc. i Levit.19.12. k Matt.5.37. Jacob.5.12. l Eſaie 45.23. m Matth.10.32. n 1.Tim.2.8. Pſalm.56.15.16. o Roman.2.24. Coloſſ.3.16. 1.Timot.6.1.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

a Levit.5.1. Ephes.5.11. b Levit.24. 15.16. c Exo.22.21

Antw. Jaet gewisselijck [a]: want daer en is geē grooter sonde/ noch die God meer vertoornt/ dā de lasteringe sijns naems. Daerom hy oock de selve met der doot te straffen bevolen heeft [b].

37. Sondach. Jos.6 15.18 Nehe.13.25 Hebre.6.13. d Deu.6.13/ 10.20. Jere.4.2. e Genes. 21. 24/31.53. Josu.2.12/ 9.15.18. 1.Sam.24. 23. 2.Sam.3.35 3.Reg.1.23/ 17.26.51. Nehe.12.25 Esa. 45.23/ 48.1. Jere. 12.16.

101. Vrag. Maer machmen oock godsalichlijck by den name Gods eenen eedt sweeren?

Antw. Jae: Als het de Overhept van harē onderdanen / oft anderssins oock de noot vooydert/ om trouwe ende waerhept daer dooy te bevestigen/ ende dat tot Gods eere / ende des naesten salichept [c]. Want sulck eedt sweeren is in Gods wooyt gegrondet [d]/ende daerom oock vandē heyligen inden ouden ende nieuwen Testament recht gebruyckt geweest [e].

38. Sondach. Rom.1.9. 2.Cori.1.23. Apoc. 10.5. f Josu.23.7. Jerem. 5.7/ 12.16. Sopho.1.5. g Jere.17.10 3.Reg. 8.39 Psal.94.9. 10.11. Hebre.4.13. Jaco.5.12.

102. Vrag. Machmen oock by den heyligen/ of by eenige andere creatueren eenen eedt sweerē?

Antw. Neen [f]: Want eenen rechten eedt sweeren/is God aenroepen/ dat hy / als die alleen dat herte kennet [g] / der waerhept getuygenis wil geven/ende my straffe/ indien ick valschelijck sweere [h]/welcke eere geen creatuere toe behoort [i].

103. Vrag. Wat gebiet God int vierde Gebot?

Antw. Eerstelijck / dat de Kerckendienst / oft het Predickampt/ende de Scholen onderhouden werden [k]/ende dat ick/insonderhept op den Sabbath/dat is/op den rustdach [l] /tot der Gemeynte Gods neerstelijck come [m] / om Gods wooyt te hooren [n]/ de Sacramenten te gebruycken [o] / God den Heere openlijck aen te roepen [p] / ende den armen Christelijcke hantreyckinge te doen [q]. Ten anderen / dat ick alle de dagen myns levens/ van

h Malach.1.7.8.9.13.14/3.8 9.10.11. Nehe.13.10.11.12.13. Genes.47.22. Spr.38.25.26. 1.Tim.3.1.etc.4 13/5.17. 2.Timot.2.2/3.15. Tit.1.5. 1.Corint.9.11.13.14. Galat.6.6. i Exod.20.8.9.10.11/31.13.tot 17. Num.15.32.tot 37. Deut.5.12.13 14. Nehe.13.15. tot 22. Jere.17.21. 22. Ezech.20.12.13. k Psal.27.4.5/40.10.11/42.5/68.27/84.12.etc.122. 1.2 etc. Act.1.13.14.15/2.42 46/12.12. Heb.10.25. l Luce 4.16 tot 22. Act.13.7.14.15/14.5.11/16.13.14/18.4. 1.Cor.14.19.29.31. m Luc.7.29. 30. n Act.2 43/20.7. 1.Cor.13.43. Act.4.24.32/12.12. 1.Cor.14.16. 1.Tim.2.1.2 3.8.9. o Exod.23.15/34.20. Deut. 16.16. Spr.35.6.tot 15 Luce 21.1.2.3.4. Rom.15.25.26.27. 1.Corin.16.2.3. 2.Corint.8.7.etc.9.1.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

mijnen booſen wercken vpere / den Heere door ſijnen Geeſt in mp wercken late [a] / ende alſoo den eewigen Sabbath in deſen leven aenvange [b].

104. Vrag. Wat wil God int vijfde Gebodt?

Antw. Dat ick mijn vader ende moeder / ende al die over mp geſtelt zijn / alle eere / liefde / ende trouwe bewijſe / ende mp harer goeder leere / ende ſtraffe / met behoorlijcker gehoorſaemheyt onderwerpe [c] / ende oock met haer ſwackheyt ende gebreken / gedult hebbe [d]: aengeſien het God believt / ons door haer te regeeren [e].

105. Vrag. Wat eyſcht God int ſeſte Gebodt?

Antw. Dat ick mijnen naeſten / noch met gedachten / noch met woorden / oft eenich gelaet / veel wepniger met der daet / door mp ſelven / ofte door andere onteere / hate / quetſe / of doode [f] / maer dat ick alle wraeckgierichheyt af legge [g] / oock mp ſelven niet en quetſe / of moetwillichlijck in eenich gevaer begeve [h]. Daerom oock de Overheyt dat ſweert draecht den doodſlach te weeren [i].

106. Vrag. Maer dit gebodt ſchijnt alleen van het doodſlaen te ſpreken?

Antw. God verbiedende den doodſlach / leert ons / dat hy de woortel des doodſlachs (als nijt [k] / haet [l] / toorn [m] / ende wraeckgierichheyt) hatet; ende ſulcx alles voor eenen doodſlach houdet [n].

107. Vrag. Maer is dat genoech / dat wp onſen naeſten / alſoot voorſept is / niet en dooden?

Antw. Neent: Want God verbiedende dē nijt / haet / ende toorn / gebiet dat wp onſen naeſten lief hebben / als ons ſelven [o] / ende tegen hem gedult / vrede / ſaechtmoedicheyt / barmhertichheyt [p] / ende alle vrientelijcheyt [q] bewijſen: ſijn ſchade / ſo veel als ons mogelijck is / af keeren [r] / ende oock onſen vyanden goet doen [s].

39. Sondach.

40. Sondach.

a Eſaie. 58. 13. 14. Mat. 16. 24 Gal. 5. 16. etc.

b Eſai. 66. 23. Hebre. 4. 3.

c Exod. 20. 20/21. 17. Pro. 1. 8/4.

d Gen. 9. 25 Pro. 23. 22. 1. Pet. 2. 18. Spr. 3. 1. 2. 4. etc.

e Tob. 5. 23. 24. 25.

f Matt. 22. 21. Rom. 13. 1. 2. etc. Ephe. 6. 4. 9 Col. 3. 9. 21.

g Geneſ. 1. 5. 6. 8. Mat. 9. 21. 22/26. 52.

h Rom. 12. 19. Mat. 5. 25. 44/18. 35. Ephe. 4. 26.

i 1. Sam. 31. 4. 2. Mac. 14. 41. tot 46. Spr. 3. 27. Mat. 4. 7. Col. 2. 23. i Gen. 9. 6. Exod. 21. 14. Matt. 26. 52. Rom. 13. 4.

k Rom. 1. 29. l 1. Joā. 2. 9. 11 m Gen. 4. 5. 6 Matt. 5. 22. Gal. 5. 20. Jac. 1. 20. Matt. 5. 38. 39. Rom. 12. 17. 19. 1. Pet. 3. 9. n 1. Joā. 3. 15. o Mat. 5. 12/22. 30. p 2. Sam. 16. 11 12. Matth. 5. 5. Rom. 12. 18. Galat. 6. 1. 2. Ephe. 4. 2. q Mat. 5. 7. Luce 6. 36. r Rom. 12. 10. Exod. 23. 5. Deut. 22. 4. s Exod. 23. 5. 4. Reg. 6. 22. 23. Pro. 25. 21. 22. Rom. 12. 20. 21. 22. Luce 22. 51. Rom. 5. 6. 8.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

41. Sondach.

108. Vrag. Wat leert ons dat seventste Gebodt?

Antw. Dat alle oncuyschept vã God vervloect zy [a]/ende dat wy daerom de selve van herten vpaut zijnde [b]/cuysch ende tuchtelijck leven moetẽ [c]/het zy in den heyligen houwelijckẽ staet/ofte buyten den selven [d].

a Act. 18.27 28/20.10. 11.et. b Epist.Ju. vers.23. c Rom.13. 13. 1.Thes.4.3. 4.5. Tit. 2.11.12 d 1.Cor.7.2 9.14.24.28. 36.38. Hebr.13.4. Tobi. 3.1.9. 10. Gene.39. 10.12.

109. Vrag. Verbiet God in desen gebode niet meer dan Echtbreken/ende diergelijcke schandẽ?

Antw. Dewijl ons lijf ende siele tempelen des heyligen Geests zijn [e]/soo wil hy/dat wyse beyde suyver ende heylich bewarẽ [f]/daerom verbiet hy alle oncuysche daden/gebeerden/woordẽ [g]/gedachten/lusten [h]/ende wat den menschen daer toe trecken can [i].

110. Vrag. Wat verbiet God int achtste Gebodt?

42. Sondach.

Antw. God en verbiet niet alleen dat stelen en rooven [k]/twelck de Overheyt straft/maer hy noemt ock dieverie/alle boose stucken ende aenslagen/daer mede wy onses naesten goet gedencken aen ons te brengen/het zy met gewelt/ofte schijn des rechts [l]/als met onrechten gewichte [m]/elle/mate [n]/ware/munte/woecker [o]/of door eenich middel van God verboden: Daer toe ock alle gierichept [p]/alle misbruyck/ende verquisting [q] ses eygner gaven.

e 1.Cor.3. 16.17/6.19. f Prov.6.23. tot.33. 1.Cor. 6.18. 19.20. 1.Thes.4.3. 4.5. g 1.Cor.15. 33. Ephes.4. 29/5.3.4. h Job 31.1. 9.10. Mat.5.28. i.Joã.2.16. i Eze.16.41. Ozee 4.11.

111. Vrag. Maer wat gebiet u God in desen Gebode?

Antw. Dat ick mijns naesten nut/daer ick can ende mach voordere/met hem alsoo handele/als ick wilde datmen met my handelde [r]/daer toe ock/dat ick troulijck arbeyde [s]/op dat ick den noodruftigen helpen mach [t].

112. Vrag. Wat wil dat negenste Gebodt?

43. Sondach.

Antw. Dat ick tegen niemant valsche getuy-

k Rom.13.13. Ephe.5.18. 1.Joan.2.15 16. k 1.Cor. 5.10/6.10. l Luce 3.14. 1.Thess.4.6. Deut.22.1.2.3. Tobi.2.20.21. m Prov 11.1/16.11. n Ezech.45.9.etc. o Deut.25.13.etc. Psal.15.5. Luce 6.35. p Esaie 5.8. Agge.1.4.9. Matth.22.5. 1.Corint.6.10. 1.Timot.6.10. q Amos 6.4.5.6. Luce 15.13/16.1.10.11.12.19/21.34. Roman.13.13. r Matt.7.12. Rom.13.19. s Gene.3.19. Prov.6.6.tot 11. Tob.2.19. t Ephes.4.28. Prov.31.19.20. Tobi.4.7.8.9.16.17.18.

geniſſe

geniſſe en gebe[a] / niemant ſijn woorden verkeere[b] / geen achtertlapper of laſteraer en zp[c] / niemant lichtelijck ende onverhoort oordeele / of helpe verdoemen[d] / maer allerley liegen ende bedrieghen / als eygen wercken des Duyvels[e] / vermijde: ten zy dat ick den ſwaren toorn Gods op my laden wil[f]. Item / dat ick in t gerichte / ende alle ander handelingen / de waerheyt lief hebbe / oprechtelijck ſpreke eñ bekenne[g]. Oock mijns naeſten eere ende goet geruchte / nae mijn vermogen / voorſtae ende voordere[h].

113. Vrag.

Wat eyſcht van ons dat thiende Gebodt?

Antw. Dat oock de minſte luſt oft gedachte / tegẽ eenich gebodt Gods / in ons herte nemmermeer en come[i] / maer dat wy tallen tijden / van gantſcher herten / allen ſondẽ vyant zijn / ende luſt tot aller gerechtichheyt hebben[k].

114. Vrag. Maer connen de gene die tot God bekeert zijn / deſe geboden volcomelijck houden?

Antw. Neen ſy[l]: Maer oock de allerheylichſte / ſoo lange als ſy in deſen leven zijn / en hebbẽ maer een cleyn beginſel deſer gehoorſaemheyt[m] / doch alſo / datſe met een ernſtelijck voornemen / niet alleen nae ſommigen / maer nae allen den geboden Gods beginnen te leven[n].

115. Vrag. Waerom laet ons dan God alſoo ſcherpelijcken de thien Geboden predtken / ſoo ſe doch niemant in deſen leven houden can?

Antw. Eerſtelijck / op dat wy ons leven lanck / onſe ſondelijcke aerdt / hoe langer hoe meer leeren kennen[o] / ende dies te begeeriger ſouden zijn de vergevinge der ſonden / ende de gerechtichheyt in Chriſto te ſoecken[p]. Dae nae / dat wy ſonder onderlaten ons beneerſtigen / ende God bidden om de genade des heyligen Geeſts / op dat wy langs ſoo meer / nae dat ebenbeeldt Gods vernieuwet werden / tot dat wy tot deſe voorgeſtelde volcomenheyt / na deſen leven geraken[q].

a Deut. 19. 16. tot 19. Prov. 19. 5. 9. 21. 28. Iſa. 58. verſ. 36. etc. b Matt. 14. 57. 58. c Pſal. 15. 3 Rom. 1. 30 / d Matt. 7. 1. 2. etc. Luce 6. 37. Joan. 7. 24. 51.

44. Sondach.

e Joã. 8. 44 Ephe. 4. 25. f Prov. 12. 22 / 13. 5. g Pſa. 15. 2. Joan. 1. 20. Ephe. 4. 25. h 1. Cor. 13. 4. 5. 6. 7. 1. Petr. 4. 8. i Gene. 6. 5 / 8. 21. Matt. 15. 19 Matt. 7. 24. Rom. 7. 7. Jaco. 1. 14. 1. Joã. 2. 16. k Pſa. 51. 12 Matt. 22. 37 1. Tim. 1. 5. l 3. Reg. 8. 46 Eccle. 7. 20. Pſal. 19. 13. 1. Joan. 1. 8. Matt. 6. 12 Luce 11. 4. Rom 7. 14. m Prov. 24. 16. Rom. 7. 14. 15. etc. Galat. 5. 17.

n Luc. 1. 6. Rom. 7. 22. Jac. 2. 10. o Pſal. 32. 5. Rom. 7. 18. 24. 1. Joã. 1. 9. p Pſal. 32. 6 / 51. 4. 5. 6. 9. 10. 11. etc. Rom. 7. 24. 25. Phil. 3. 7. 8 9. q Pſal. 51. 12. 13. 14. 15. etc. Ephe. 4. 22. 23. 24. Col. 3. 9. 10. Phil. 3. 11. 12. 13. 14. 1. Corint. 9. 24 / 13. 9. 10. 11. 12.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

45. Sondach.

116. Vrag. Waerom is dat Gebet den Christenen van nooden?

Antw. Waerom/dat het dat voornaemste stuck der danckbaerheyt is/welcke God ons voordert [a]. Eñ dat God sijn genade/ende den heyligen Geest/ alleen dien geven wil/die hem met hertelijcken suchten/sonder ophouden/daerom bidden/ende daer voor dancken [b].

a Psal.50. 14.15.

b Mat. 7.7 Luc.11.9.13.

117. Vrag. Wat behoort tot een sulck gebedt/ dat God aengenaem zy/ende van hem verhoort werde?

Antw. Eerstelijck/dat wy alleen den eenigen waren God/die hem in sijn woort ons geopenbaert heeft [c]/om alle tgene dat hy ons geboden heeft te bidden/van herten aenroepen [d]. Ten anderen/dat wy onsen noot ende ellendicheyt recht ende grondelijck kennen [e]/op dat wy ons voor den aengesichte sijner majestept verootmoedige [f]. Ten derden/dat wy desen vasten gront hebben [g]/ dat hy ons gebedt/niet tegenstaende dat wy sulcx onweerdich zijn/om des Heeren Christi wille/seckerlijck wil verhooren [h]/gelijck hy ons in sijn woort belooft heeft [i].

c Joã.4.22.

d Joã.4.23. 24.

e Rom.8.26. Psal.145. 18.

f 1.Joã.5.14. 2.Par.20. 12.

g Psa.2.11/ 34.19. Esai.66.2. Roma.8. 15/13 14. Jac.1.6.

h Joan.14. 13.tot 16/ 15.16/16.25 Dan.9.17. 18.

i Mat.7.8. Psal.50.15/ 91.14.15/ 143.1.

118. Vrag. Wat heeft ons God bevolen van hem te bidden?

Antw. Alle geestelijcke/eñ lijflijcke noodzuft [k]/ welcke de Heere Christus begrepen heeft int gebedt/dat hy ons selve geleert heeft.

k Jac.1.17.

119. Vrag. Hoe luydet dat Gebedt?

Antw.

ONse Vader [l] die daer zijt in de Hemelen.

1. Dijnen Name werde geheyliget.

2. Dijn Rijcke come.

3. Dijnen wille geschiede opter Aerden als inden Hemel.

4. Geeft ons huyden ons dagelijcx broot.

5. Ende vergeeft ons onse schulden, gelijck wy ock vergeven onse schuldenaren.

l Matt.6. 9.tot.14. Luce 11.2. tot 5.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

6. Ende leyt ons niet in verſoeckinge, maer verloſt vanden quaden.

Want dijn is dat Rijcke, de cracht, ende de heerlijckheyt inder eewicheyt, Amen.

120. Vrag. Waerom heeft ons Chriſtus geboden/ God alſoo aen te ſpreken? Onſe Vader.

Antw. Op dat hy van ſtonden aen int beginſel onſes Gebets/ in ons de kinderlijcke vreeſe/ende toeverſicht tot God verwecke [a]/welcke beyde de gront onſes gebets zijn: Namelijck/dat God onſe Vader door Chriſtum gworden is [b]/ ende dat hy ons veel wepniger af ſlaen ſal het gene dat wy van hem met rechten geloove bidden/ dan onſe vaderen ons aertſche dingen ontſeggen [c].

121. Vrag. Waerom wert hier toe gedaé/ Die daer zijt inde Hemelen?

Antw. Op dat wy vande hemelſche Majeſteyt Gods niet aertſch en gedencken [d]/ende van ſijner almachtichept alle noodruft des lijfs ende der ſielen verwachten [e].

122. Vrag. Wat is de eerſte Bede?

Antw. Dijnen Name werde geheylicht.

Dat is/ geeft ons eerſtelijck/ dat wy u recht kennen [f]/ende in alle uwe wercken (in welcken uwe almachtichept/ wijſheyt/ goetheyt/ gerechtichept/ barmhertichept en waerheyt/ claerlijck ſchijnet) heyligen/roemen ende prijſen [g]: Daer na oock/ dat wy al ons leven/ gedachten/ woorden ende wercken alſoo ſchicken ende richten dat uwen name om onſent wille niet gelaſtert/ maer geeert ende gepreſen werde [h].

123. Vrag. Welck is de tweede Bede?

Antw. Dijn Rijcke come.

Dat is/ Regeert ons alſoo door u woort ende uwen Geeſt/ dat wy ons lanck ſoo meer u onderwerpen [i]: Bewaert ende vermeert uwe Kercke [k]/

a Joh. 1. 12. 15/20.17. Rom. 8.14. 15.16.17. Ephe. 1.5.6 1. Joan. 3.1.

46. Sondach.

b Pſal. 103. 13. Eſaie 49.15 Matt. 7.9. 10.11. Luce 11.11. 12.13.

c Mal. 1.6. Rom. 8.15. 16.17. Pſal. 115.3.

d Jere. 23. 23.24. Act. 17.24. 25.27.

e Pſal. 65. 3.4.5. Rom. 10.12

47. Sondach.

f Joh. 17.3. Jere. 9.23. 24.31.33.34 Pſal. 119. 105. en 147. 19.20. Matt. 16.17 Rom. 10.13 14.15.17. Col. 3.10. 2. The. 3.1.2.

48. Sondach.

Jaco. 1.5.

g Pſa. 119. 137/143.1.2. 5.10.11.12/ 145/8.9.10.17. Exo. 34.6.7. Jere. 31.3/32.18.19.40.41/33.11. 20.21. Matt. 19.17. Luc. 1.46. etc. 68. etc. Rom. 3.3.4/11.22.33. 2. Timot. 2.19.

h Pſal. 115.1./71.8. Ezech. 36.20. Matth. 6.16. Rom. 2.16. 1. Petri 2.12.

i Pſalm. 119.5/ 143.10.

k Matt. 6.33. Pſalm. 51.20/122.6/147.2.3.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

a 1.Sam.15 31. Pſal.2.4.5 Act.2.2.26. 27.etc. Rom.16.20
b Rom.8. 22.23.

verſtoort de wercken des Duyvels / ende alle gewelt / dwelck hem tegen u verheft / mitsgaders alle booſe aenſlagen die tegen u heylich wooꝛt bedacht werden [a] / tot dat de volcomenheyt uwes rijcks toecome [b] / daer in ghy alles ſult zijn in allen [c].

49. Sondach. Apoc.22. 17.20. c 1.Cor.15. 28. d Matt.16. 24. Tit.2.12. e Pſal.131. 1.2. Luc. 22.42.

124. Vrag. Welck is de derde Bede?

Antw. Dijnen wille geſchiede op der aerden als inden hemel.

Dat is / Geeft dat wy ende alle menſchē / onſen eygenen wille verſaken [d] / ende uwen wille / die alleen goet is / ſonder eenich tegenſpreken / gehoorſaem zijn [e] / op dat alſo een yegelijck ſijn ampt ende beroepinge / ſo gewillichlijck eñ getrouwelijck moge bedienen ende uptvoeren [f] / als de Engelen inden hemel doen [g].

50. Sondach. f 1.Cor.7.24 Epheſ. 4.1. g Pſal.103. 20.21. h Gene. 28. 20.21. Pſal. 104. 27/144.12.

125. Vrag. Welck is de vierde Bede?

Antw. Geeft ons huyden ons dagelijcx broot.

Dat is / Wilt ons met alle nootdruft des lichaēs verſorgen [h] / op dat wy daer dooꝛ bekennen / dat ghy dē eenigē oorſprong alles goets zijt [i] / eñ dat noch onſe ſorge / noch arbeyt / noch uwe gaven / ſonder uwen ſegen / ons en gedijen [k] / ende dat wy derhalven ons vertrouwē van allen creaturen af trecken / ende op u alleen ſtellen [l].

51. Sondach. 13.14/145. 15. Pro.30.8.9 Mat. 6.25/ 8.2. 1. Tim.2.2. i Gene. 17.1. Act.17.27/ 14.17.

126. Vrag. Welck is de vijfde Bede?

Antw. Vergeeft ons onſe ſchulden, als oock wy vergeven onſe ſchuldenaren.

Dat is / Wilt ons arme ſondaré / alle onſe miſdaden / ende oock de booſheyt die ons altijt aenhangt / om des bloets Chriſti wille / niet toerekenen [m] / alſo wy oock dit getuygenis uwer genade / in ons bevinden / dat ons gantſch voornemen is / onſen naeſten van herten te vergeven [n].

52. Sondach. Rom. 11.36

127. Vrag. Welck is de ſeſte Bede?

Antw. En leyt ons niet in verſoeckinge, Maer verloſt ons vanden booſen.

k Pſa 37.16.17/127.1.2. Deut.8.3. Luc.5.5.6. 1.Cor.15.58. l Pſal. 37.3.tot 8 Pſa.62.11/55.23. m Matt.6.25.26/etc. m Pſa.32.1.2/55.1. 2.etc.65.4/130.3/143.2. Rom.4.6/7.24.25. 1.Joan.2.1.2. n Matt. 6.14.15/18.28.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

Dat is / Dewijle wy van ons selvē alsoo swack zijn/ dat wy niet een oogenblick connen bestaen o/ ende daer toe onse doot-vyanden/de Duyvel p/ de werelt q/ ende ons eygen vleesch r/ niet ophouden ons aen te vechten: Wilt ons doch behoudē ende stercken / door de cracht uwes heyligen Geests/ op dat wy in desen geestelijcken strijt / niet onder liggen s/ maer altijt stercken wederstant doen/tot dat wy eyndelijck teenemael de overhandt behouden t.

128. Vrag. Hoe beslupt ghy u gebedt?

Antw. Want dijn is dat Rijcke, de cracht ende de heerlijckheyt inder eewicheyt.

Dat is: Sulcx alles bidden wy van u/ daerom/dat ghy (als onse Coninck/ ende aller dingen machtich/ ons alles goets te geven) den wille ende het vermogen hebt u/ ende dat al/ op dat daer door niet wy/ maer uwen heyligen name eewichlijck geprezen werde x.

129. Vrag. Wat bedupt dat woort / Amen.

Antw. Amen/ is te seggen: Het sal waer ende seker zijn y. Want mijn gebet veel seecker der van God verhoort is / dan ick in mijn herte gevoele dat ick sulcks van hem begeere z.

o Psal. 103 14.
p Joan. 15..5.
p Eph. 6.12
1. Pet. 5 8.9
q Jo. 15. 19.
1. Joā. 2.16
r Rom. 7.21
Galat. 5. 17.
Jaco. 1 1.
s Mat. 26. 41.
Mar. 13. 33
t 1. Thess. 3. 13/5.23.
u Rom. 10. 11.
2. Petr. 2. 9.
x Psa. 115. 1
Jere. 33. 1. 9
Joan. 14. 13
y Deut. 27. 15. 16. 17. et. 1. Cozen. 14. 16.
z 2. Coz. 2. 20.
2. Tim. 2. 13
1. Thess. 5. 24.
Jaco. 1. 9.

Eynde des Catechismi.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

Een corte Ondersoeckinge des Geloofs/ voor de gene die haer tot de Gemeynte begeven willen.

Vrage.

HOe zijt ghy in u herte verseeckert dat ghy een lidtmaet der Gemeynte Christi zijt?

Antwoorde.

Wt dié dat de H. Geest tot mijns geest getuycht/ [a] dat ick een kint Gods des Vaders sy/ door Jesum Christum sijnen Sone/ eñ mijnen oppersten Priester/ welcke my door de heylige offerhande sijns lichaems/ ende uytstortinge sijns bloets/ vã mijnen sonden gesuyvert heeft. Ick geloove oock boven dien/ dat ick door den geest Gods tot de gehoorsaemheyt der gebodé Gods geroert werde.

[a] Rom. 8. 16. 2. Cor. 1. 22. ende 5. 5.

Vrag. Welck zijn de geboden des Goddelijckē Wets/ daer toe alle menschen verbonden zijn/ ende tot welcker gehoorsaemheyt ghy u gevoelt geroert te zijn?

Antw. Die daer cortelijck in thien gebodē verhaelt staē/ Exod. 20. 1. Deut. 5. 6. Namelijck dese:

ICk ben de Heere uwe God, die u uyt Egypten lant, uyt den diensthuyse geleyt hebbe.

1. Ghy en sult geen ander Goden voor mijn aengesicht hebben.

2. Ghy en sult geen Beelden, noch eenige gelijckenis maken, noch van tgene dat bovē in de Hemelen is, noch van tgene dat onder op aerdē is, of van dat inde waterē onder de aerde is. En aenbidtsé, noch eertse, noch en diétse niet: Want ick ben de Heere uwe God, sterck ende jaloers, die daer besoecke der vaderē misdaet in de kinderen, tot in dat derde ende vierde lidtmaet der

genen die my haten, eñ ick doe barmhertigheyt aen veel duyſendē die my lief hebben, ende mijne geboden onderhouden.

3. Ghy en ſult den naem des Heeren uwes Gods niet te vergeefs oft lichtveerdelijck gebruycken. Wāt de Heere en ſal hem niet onſchuldich houden, noch ongeſtraft laten, die ſijnen name misbruyckt.

4. Zijt gedachtich des Sabbathsdaechs dat ghy dien heyliget. Ses dagen ſult ghy arbeyden, ende alle uwe wercken doen: maer den ſevenſtē dach, is den Sabbath des Heeren uwes Gods: Dan ſult ghy geen arbeyt doen, noch u ſone, noch u dochter, noch u knecht, noch u dienſtmaecht, noch u vee, noch de vreemdelinc die in uwe ſtadtpoorten is: Want in ſes dagen heeft de Heere hemel ende aerde gemaeckt, ende de zee, ende al datter in is, ende hy ruſtede den ſevenſten dach. Daerom ſegende de Heere dē Sabbathdach, ende heylichde den ſelven.

5 Ghy ſult u vader ende uwe moeder eeren, op dat ghy lange leeft opter aerden, ende dat het u wel gae, inden lande dat u de Heere uwe God geven ſal.

6. Ghy en ſult niet dooden.

7 Ghy en ſult niet echtbreken.

8. Ghy en ſult niet ſtelen.

9. Ghy en ſult geen valſche getuygenis ſpreken tegen uwen naeſten.

10. Ghy en ſult niet begeerē uwes naeſten huys, ghy en ſult niet begeeren uwes naeſtē wijf, noch ſijnen knecht, noch ſijn dienſtmaecht, noch ſijnen oſſe, noch ſijnen ezel, noch eenich dinck dat uwen naeſten heeft.

Vrag. Hoe werden deſe thien geboden gedeylt?

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

a Exod.24. 12.ende 31.18. ende 34.1. Deut.9.10.

Antw. a In twee Tafelen: Waer af de eerste God aensiet/ende de ander den naesten.

Vrag. Wat leert ghy in de vier geboden der eerster tafel?

b Matt. 4. 10.ende 10.13. Deut.6.20. 1.Sam.7.3. c Joë.4.24 2.Cor.3.17. d Psal.15.4 Jere.17.21. Esai.29.13. Matt.15.9 Col.2.22. Tit.1.14. e Eze.20.11 Num.15.8.

Antw. Ten eersten/dat ick verloochen ende alle creatueren/ b gantsch mijn betrouwen stellen moet in den eenigen almachtigen God.

Ten anderen/ c dat ick hem alleene inden geest ende waerheyt aenbidden moet: d niet door beelden oft eenigen versierden Gods dienst.

Ten derden/dat ick sijn Woort ende Name in alle dingen sal groot maken.

Ten laetsten/ e dat ick my schuldich kenne/ te oefenen in alle sijne Godlijcke insettingē/volgende de heylige ordinantie sijns woorts.

f Lebit. 19.3 Ephe.6.2. Prov.23.22

Vrag. Wat leert ghy uyt de geboden der ander tafel?

Antw. Ten eersten/ f datmen vader ende moeder in allen dingē die tegen God niet zijn/ gehoorsaem sal wesen/ de selve eerende ende helpende in haren noodruft. Door welcke gebodt g de knechtē ock tot hare heeren/eñ h de ondersatē tot haer Overheyt/in gelijcker wijse verbonden zijn.

g Col.3.3. 22. 1.Tim. 6.1. Tit.2.9. h.1.Petr.2. 18.

Ende inde vier navolgende geboden werden wy geleert/ i dat wy onsen naesten oprechtelijck beminnende/hem in geender wijse beschadigen/in zijn lichaem/huysgesin/goet eñ eere: maer meer/ dat wy allesins sijn profijt soecken door woorden ende wercken/nae ons vermogen.

Rom.13.1. 1.Pet. 2.13. i Luce 6.31. Tob.4.16. Matt. 7.12 Rom.12.10

Vrag. Wat eyscht God van ons in het laetste gebodt?

k Rom.7.7. Exo. 20.17. Deut.5.11.

Antw. k Dat wy geenerhande boose genegentheyt oft lust sullen hebben tegen de glorie Gods oft onsen naesten.

Vrag. Sijn ock alle menschen verbonden tot de volmaecte gehoorsaemheyt deser geboden/ by straffe der eewiger verdoemenisse?

l Deut.27. 26. Galat.3.10.

Antw. Ja sy: l Want hy verbloert is/ die niet en blijft in al tgene dat geschreven staet indē boeck des Wets/om dat te doen.

Vrag. Maer ist ock eenigē menschē in dese on-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

se verdoyben natuere/wel mogelijck/de selve wet in alle haer stucken gantschelijck te volbyengen?

Antw. Neent: [a] Want de wet die daer geestelijck is/dooy het vleesch cranck is. Tis wel waer datter een beginsel ende neersticheyt [b] tot der gehooysaemheyt des wets indē geloovigen is/dooy de cracht des H. Geests / maer geen volmaecktheyt [c] die int ooydeel Gods can staende blijven.

Vrag. Hoe connen wy dan salich wozden?

Antw. [d] Wt genade dooy Jesum Christum/als wy in onse herten onwanckelbaerlijck gelooven dat ons de hemelsche Vader genadich is/ dooy de verdiensten synes Soons Christi Jesu.

Vrag. Moetē wy dan boven de goede wercken oock gelooven?

Antw. Ja: Dooy al moetē wy gelooven: [e] want het onmogelijck is sonder het geloove God te behagen: ende daer uyt moeten alle goede wercken vloeyen / tot Gods glozie / ende ten oozboze des naesten.

Vrag. Welcke zyn de artijckelen des Christelijcken geloofs?

a Rom.7.14 esi 8.3.5.6.
b Rom.7. 22.
c Psal.143. 2. esi 130.5. Job 9.2. Philip.3.
d Rom.3.24 ende 5.1. ende 8.1. Ephes. 2.7. Galat.3.22 1. Joan.2.1. ende 5.13.
e Hebr.11.6.

Antwoorde.

Ick geloove in God den Vader den Almachtigen, Schepper des Hemels ende der aerden.

Eñ in Iesum Christum sijnen eengeborenen Sone, onsen Heere. Die ontfangen is vanden heyligen Geest, geboren uyt de Maget Maria. Die Geleden heeft onder Pontio Pilato, is gecruyst, gestorven ende begraven, neder gevaren ter Hellen. Ten derdē dage wederom opgestaen vanden dooden. Opgevaren ten Hemel, sidt ter rechterhant Gods des almachtigen Vaders. Van daer hy comen sal, om te oordeelen de levende ende de dooden.

Ick geloove inden heyligē Geest. Ick geloo- loove eē heylige algemeyne Christelijcke Kercke, de gemeenschap der heyligen. Vergevinge

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

der ſonden. Opſtandinge des vleeſchs. Ende een eewich leven, Amen.

Vrag. Wat gelooſt ghy met dat eerſte deel van God den Vader?

Antw. Dat is: Ick ſtelle al mijn vertrouwen inden eewigen ende waerachtigen God / [a] verſekert zijnde dat hy my ſal bystaen in allerhande noodtwendicheyt der sielen ende des lichaems: gemerckt dat hy een almachtich God / ende my een goetwillich Vader is.

Vrag. Wat gelooſt ghy met deſe woordē: Ende in Jeſum Chriſtum / ſijnen eenigen Sone onſen Heere?

Antw. Dat is: [b] Ick ſtelle oock mijn betrouwen inden Sone Gods: [c] aengeſien dat hy ſijn eygen ende eenich gebooren Sone zy / [d] eñ daerom een waerachtich God bovē al geprezen in eewicheyt.

Vrag. Wat is: Die daer ontfangen is vanden heyligen Geeſt / geboren uyt de maget Maria?

Antw. Dat is: Ick geloove [e] dat de Sone Gods waerachtich menſche geworden is / [f] aengenomen hebbende tvleeſch ende bloet der kinderen [g] uyt de maget Maria [h] ſonder eenige vlecke der ſonden / [i] door de cracht des heyligē Geeſts / [k] So dat Jeſus Chriſtus waerachtich God ende menſche zy / [l] de eenige Middelaer / uyt de [m] maget Maria ontfangen ende geboren / tot mijner ende aller geloovige menſchen ſalicheyt.

Vrag. Wat is: Die geleden heeft onder Pontio Pilato / gecruyſt / geſtorven ende begraven / nedergedaelt ter hellen?

Antw. Dat is: Ick geloove dat Jeſus Chriſtus [n] voor mijne ſonden / [o] in ſijn lichaem / [p] de alder ſchandelijcſte doot des cruyces geleden heeft / [q] ende in ſijn ziele geſmaeckt heeft de gramſchap Gods / ende de pijne der hellen / aen my daer uyt te verloſſen.

Vrag. Wat is: Dat hy ten derdē dage verreſen is vanden dooden?

Antw. Dat is: [r] Dat ſijn lichaem geen verderf-

a Geneſ. 17. 7.8.
b Joā. 5.17. ende 14.10.
c Rom. 8.3. Joan. 1.18. ende 13.3. Rom. 1.3.
d Rom. 9.5. Joā. 20.28 1. Joā. 5.20 Eſaie 9.6.
e Joan. 1.14
f Hebr. 2.14 Phil. 3.7.
g Mat. 1.16
h Hebr. 4.15
i Luce 1.31.
k Phil. 1.2. ende 2.6. Hebr. 1.3. eñ 2.11.14. Rom. 1.3. ende 9.4.
l 1. Tim. 2.5 Galat. 3.9. Hebre. 9.15.
m Gal. 4.4. Hebre. 9.15.
n Gal. 4.4.
o Gal. 1.4. ende 2.21.
p 1. Pet. 2. 24.
q Mat. 28. 37. Phil. 2.8.
r Matt. 27. 45. Luce 22.42. Act. 2.27. Pſal. 16.10. 1. Co. 15.4.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

fenisse int graf gesien heeft / ende dat sijn siele niet meer dan drie dagen vanden liehame verschepdē is geweest/ [a] want hy is verresen ten derden dage vanden doodē/ [b] voor ons heerlijck overwinnende/ sonde/doot/helle/Duyvel/ende des wets verdoemenisse.

a Mat. 28.
b Joā.11.25 Galat.3.13. Rom.4.25.

Vrag. Wat gelooft ghy met dese woorden: Hy is opgevaren ten hemel/ sittende ter rechterhant Gods des almachtigen Vaders / van waer hy comen sal/etc?

Antw. Dat is: [c] Dat Jesus Christus/ nae sijn menschelijcke natuere in dese werelt niet meer is: [d] maer boven de wolcken / by dē Vader inden hemel: [e] van waer hy door sijn Godlijcke cracht sijn Gemeynte is regeerende ende beschermende / tot den eynde der werelt: [f] ende dan sal hy haestelijck comen/ om te oordeelen de levende ende de doode.

c Act.1.9.
d Hebr. 1.25 Act.1.9.
e Mat. 28. Joā.14.18.
f Matt.25. 6.

Vrag. Wat ist: Ick geloove inden H. Geest?

Antw. Dat is: Ick stelle mijn betrouwen indē heyligen Geest: [g] sonder wiens ingeven niemant heylich oft reyn can wesen/noch eenigen troost in God hebben/of eenige salichmakende kennisse eñ wetenschap vanden selven.

g 1.Cor.2.10 ende 12.3. Joā.14.26. ende 16.13.

Vrag. Gelooft ghy dan dē Vader / eñ den Sone/ende den heyligen Geest een God te wesen?

Antw. Ja ick trouwē / [h] maer in drie persoonen onderscheyden: [i] Ende daerom werden wy in den name des Vaders ende des Soons/ ende des heyligen Geests gedoopt.

h Mat.3.16
i Matt.28. 19.

Vrag. Maer hoe zijn daer drie persoonen/ ende nochtans maer een God?

Antw. Na dat de Schriftuere leert/ [k] dat daer maer een God is / [l] die sijn eere geenen anderē geven wil/ eñ de selve Godlijcke eere/ in de Schrift [m] eygentlijck toe gegeven wert den Vader/ eñ den Sone/eñ den H. Geest: So ist doch claer/dat daer een eenich God zy/ in drie persoonen verschepdē/ [n] de Vader/ende de Sone/ende de heylige Geest.

k Deut. 6.4 Marc.12. 29.
l Esa.48.11
m Mat.28. 19.
n Matt.3. 16.

Vrag. Wat verstaet ghy met dese woordē: Een heylige algemeyne Christelijcke Kercke?

Antw. Dat is: Ick bekenne dat Christus Je-

a Mat. 16. 18. esi 18.17. sus/ in dese boose werelt / a sijn seker vergaderinge der geloovigen heeft / waer af ick mij bekenne een lidtmaet te zijn.

Vrag. Wat eygen schatten ende verrierselen heeft dese Gemeynte?

Antw. De gemeynschap der Heyligen/vergiffenisse der sonden/ verrijsenisse des vleeschs / ende een eewich leven.

Vrag. Wat troost hebt ghy hier in?

b Galat.3. Colos.3. Antw. Ten eerste / b dat alle de weldade Christi allen heyligen ende geloovigen / sonder eenich uptwendich aensien der persoonen/ gelijckmatich

c 1. Joā.1.9. ende 2.1. 1.Tim.2.5. Hebre.7.24. toe comen. Ten andern / c datse altijt vergevinge harer sonden van God den Vader verrijgen/ so dickmael alsse dat door een vast geloove / met een ootmoedich herte / inden name Christi begeeren. Ten laetsten/datse (

d 2.Cor.4. c Joā. 5.29 ende 6.40. 1.Cor.15.40 Phil.3.21. f Dan.12. 21. d hoe seer sy hier veracht zijn) c nochtans ten laetsten dage / in haer eygen lichamen verrijsen sullen ten eewigen leven: f gelijckerwijs de ongeloovige op sullen staen ter eewiger schande ende verdoemenisse.

Vrag. Mach oock dese waerachtige Gemeynte Christi / uptwendelijck eenichsins bekent werdē?

f Matth.25. 2.47. Act.24.15. Antw. Jase/ In sonderheyt upt drie teeckenē/ Te weten / Wt de opzechte vercondinge des woorts Gods: Wt het rechtsinnich uptrechten der Sacramenten: Eñ upt het neerstich gebruyck der Christelijcker straffe.

Vrag. Waer in is de opzechte vercondinge des woorts Gods gelegen?

Antw. In de Wet ende in den Euangelio.

Vrag. Wat is de Wet?

g Deut.27. 26.esi 28.15 Act.26.14. Antw. Het is een verclaringe des godlijcken Majesteyts ende willens: leerende watmen doen oft laten moet: g verdoemende alle menschen die den selven over al niet genoech doen.

Vrag. Wat is dat Euangelium?

h Luce 2.10. Rom. 3.24. Ephes.2.1. Coloss.3.13. Hebre.7.10. Antw. Het is een blijde bootschap / h van een seker vergevinge der sonden / door de verdiensten onses hoogen Priesters Christi Jesu alleene.

Vrag. Wat zijn de Sacramenteen der Gemeyn-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

te Chriſti?

Antw. Het zijn heylige oeffeningen in ſeekere uptwendige Ceremonien door Chriſtum ingeſtelt / door de welcke hy ſijn gemeynte heeft willen betuygen / dat wy alleen door de verdienſten ſijns doots vergiffeniſſe der ſonden hebben.

Vrag. Hoe veel zijn daer ſulcke Sacramenten?

Antw. Twee: Namelijck / den Doop / ende het Nachtmael des Heeren.

Vrag. Wat is den Doop?

Antw. [i] Het is een heylige inſtellinge Chriſti / [k] door welcke alle lidtmaten der gemeynten / (ſy zijn onmondige kinderen / oft volwaſſen /) [l] met water gedoopt moeten werden / [m] inde name des Vaders / ende des Soons / en des heyligē Geeſts.

i Joā. 3. 22. ende 4. 1.
k Mat. 28. 19.
l Mar. 16. 15
l Eph. 5. 26.
m Mat. 28 19.

Vrag. Wat trooſt hebt ghy upt uwen Doop?

Antw. Dat ick door dat bloet Chriſti ſo ſeckerlijck afgewaſſchen ben van mijne ſonden / als het lichaem inden Doop met water beſprengt wert. Voorts / [n] dat ick altijt vergiffeniſſe der ſonden verwerven ſal / ſo dicmael als ick dat inden geeſt / van mijnen hemelſchen Vader / door Chriſtum in tgeloove ſal begeeren.

n 1. Joā. 2. 1 Hebr. 7. 24.

Vrag. Waer af wert ghy in uwen Doop meer vermaent?

Antw. [o] Dat ick my al mijn leve lanck / ſal van ſonden vermijden: mijn vleeſch met alle ſijne booſe luſten doodende / ende in een nieuwicheyt des levens wandelende.

o Rom. 6. 4.

Vrag. Wat is het Nachtmael des Heeren?

Antw. [p] Het is een inſtellinge Chriſti / [q] in de welcke ſijn doot door het eten des gebroken broodes / ende het drincken des bekers des Heeren vercondicht wert.

p Mat. 26. 25. Mar. 14. 22. Luce 22. 19.
q 1. Cor. 11. 23.

Vrag. Wat trooſt hebt ghy daer in?

Antw. [r] Dat ick door den offer des lichaems ende bloets Chriſti / ſo ſeckerlijck vergiffeniſſe mijner ſonden hebbe / [ſ] ende gevoet werde ten eewigen leven / als ick ter tafel des Heeren het Broot vanden Dienaer gebroken / ete / ende de Beker die my gegeven wert / drincke; ja gelijckerwijs mijn

r Hebr. 7. 27.
ſ Joā. 6. 54.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

lichaem dagelijcx/ dooz spijse ende dzanck natuerlijck onderhouden wert.

Vrag. Waer af wert ghy dooz dat Nachtmael meer vermaent?

Antw. Dat ick dē Heere dooz dese groote weldaet altijt dancken sal/eñ mijne dankbaerheyt betupgen / met een dagelijcsche doodinge des ouden menschen/ende een nieuwicheyt des leuens.

Vrag. Wat is de Chzistelijcke straffe?

t Matt. 18. 15. Luce 17.3. Levit. 19.17 Pzov. 17.10 Syza. 19.13 Jacob. 5. u 1. Coz. 5.3. 1. Tim. 1.20

Antw. Het is een instellinge Chzisti/ t dooz de welcke een pegelijck lidtmaet verbonden is synen bzoeder Chzistelijck te vermanen/eñ wederom de vermaninge gewillichlijc te ontfangē. Anders so sal hy na dwoozt Gods / uyt der Gemeynte gewozpen/ u eñ den Duyvel overgelevert wozden.

Vrag. Mach oock de Overheyt boose menschē met den sweerde straffen?

x Rom. 13. 4.

Antw. Jaese: Ende behoozt dat oock te doen: x want sy een Dienerisse Gods is/niet te vergeefs het sweert voerende.

Vrag. Zijnt oock alle kinderen Gods/ die haer tot de uytwendige gemeynte Chzisti voegen?

y Matt. 13. 30. ende 47.

Antw. Neent voozwaer: y Want daer onder veel geveynsde hypocrijtē zijn: maer die zijn alleē kinderē Gods/ eñ levende lidtmatē der Gemeynten/die haer in dese voozgenoemde teeckenen eerlijck dzagen eñ oeffenen/eñ God om een vermeerderinge der godsalicheyt dagelijcx zijn biddende.

Vrag. Hoe moeten wy in onsen noot bidden?

Ant. So ons Chzistus geleert heeft: Namelijc:

a Mat. 6.9 Luce 11.2.

ONse Vader,die a daer zijt inde Hemelen,
Vwen name werde geheylicht.
V Rijcke come.
Vwen wille geschiede opter Aerden,als inden Hemel.
Geeft ons huyden ons dagelijcx broot.
Ende vergeeft ons onse schuldē, gelijck oock wy vergeven onsen schuldenaren.
Ende leyt ons niet in versoeckinge, Maer ver-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

loſt ons vanden quaden.

Want uwe is dat Rijcke, de cracht, eñ de heerlijckheyt inder eewicheyt, Amen.

Vrag. Wat begeert ghy in deſen gantſchen gebede van God?

Antw. Ten eerſten / dat al wat dienende is tot ſijner glorie / gevoordert werde / ende wederom geweert / dat de ſelve is verhinderende / oft ſijnen wille is wederſtaende.

Ten anderen / ſo begeere ick hulpe ende bpſtant in alle nootwendichept der ſielen ofte des lichaems / tegen de beſtrijdinge des Duyvels.

Vrag. Wat verſtaet ghy bp dat woort / Amen.

Antw. Dat is / Het zy alſo / waer door ick betuyge dat ick in mijn herte / door dē heyligē Geeſt verſekert ben / dat my de hemelſche Vader om Chriſtus wille verhoort heeft.

ALs de gene die hem totter Gemeynten begeven wilt / deſe hooftſtucken inden gront bekent ende beleden heeft: ſo vraechtmen hem of hy ergens in (der leeringen halven) eenigen twijfel heeft: op datmē hem genoech doen mach / Indien hy ſept / Ja / So ſoecktmē hem upt de ſchrift te voldoen. Ende iſt dat hy geruſt is / ſo vraechtmen hem of hy voor hem genomen heeft bp de voorſepde leeringe te blijvē / ende de werelt te verſaken / ende een nieu Chriſtelijck leven te lepden.

Ten eynde vraechtmen hem oock / of hy hem der Chriſtelijcker ſtraffe wil gewillichlijck onderwerpen?

Twelck hy gedaen hebbende / ſoo vermaentmen hem tot vrede / liefde / ende eendrachtichept met alle menſchen / ende tot vredemakinge / indien hy met pemant eenich uptſtaen heeft.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

Formulieren Gebruyckelijck in de Nederlandtsche Gereformeerde Kercken/inde bedieninge der Sacramenten/ inde insegeninge des Houwelicks/ inde bevestinge der Kercken-dienaren/ende in de oeffeninge der Kerckelijcke Discipline.

Formulier om den heyligen Doop upt te richten.

DE hooftsomme der leere des H. Doops is in dese drie stucken begrepen. Eerstelijck/ dat wy met onsen kinderen in sondē ontfangen ende gebozen / ende daeromme kinderen des toorns zijn/so dat wy int rijcke Gods niet en mogen comen / ten zy dat wy van nieus gebozē werden. Dit leert ons den onderganck ende besprenginge met den water/ daer dooz ons de onreynicheyt onser sielē wozt aengewesen/ op dat wy vermaent wozden een mishagen aen ons selven te hebben / ons dooz God te veroot moedigen/ende onse reynmakinge ende salicheyt bupten ons selven te soecken.

Ten tweeden betuycht ende versegelt ons den heyligen Doop de afwasschinge der sonden dooz Jesum Christum. Daerom wozden wy gedoopt inden Naem des Vaders/ende des Soons/eñ des heyligen Geests. Want als wy gedoopt werden inden naem des Vaders/soo betuycht ende versegelt ons God de Vader / dat hy met ons een eewich verbont der genaden opzecht / ons tot sijne kinderen ende erfgenamen aenneemt /eñ daerom van alle goet versorgen / ende alle quaet van ons weeren / ofte tonsen besten keeren wil. Ende als wy in-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

wy finden naem des Soons gedoopt werden/ soo verſegelt ons de Sone/ dat hy ons waſcht in ſijnē bloede van allen onſen ſonden / ons in de gemeenſchap ſijns doots eñ wederopſtandinge inlijvende / alſo dat wy van onſen ſonden gevrijt eñ rechtveerdich vooz God gereknt werdē. Deſgelijck/ als wy gedoopt werden inden naem des heyligen Geeſts / ſoo verſekert ons de H. Geeſt / dooz dit heylich Sacrament / dat hy by ons woonen/ ende ons tot liotmaten Chziſti heyligē wil/ ons toeeygenende tgene wy in Chziſto hebben / namelijck/ d'afwaſſchinge onſer ſondē/ende dagelijcſche vernieuwinge ons levens / tot dat wy eyndelijck onder de Gemeente der uytvercozenen int eewich leven onbevleckt ſullen geſtelt wozden.

Ten derden / Overmits dat in alle verbonden twee deelen begrepen zijn: ſo wozdē wy oock wederomme van God dooz den Doop vermaent/eñ verplicht tot een nieuwe gehooꝛſaemheyt/namelijck/dat wy deſen eenigen God/ Vader/ Sone eñ H. Geeſt aenhangen/ betrouwen ende lief hebben van gantſcher herten / van gantſcher ſiele / van gantſchen gemoede/ende allen crachten: de werelt verlaten/ onſe oude natuere dooden/ eñ in een nieu godſalich leven wandelen. Ende als wy ſomtijts uyt ſwacheyt in ſonden vallen/ ſo moeten wy aen Gods genade niet vertwijfelen / noch inde ſonde blijven liggen/ overmits de Doop een ſegel ende ongetwijfelt geuygenis is / dat wy een eewich verbont met God hebben.

Ende hoe wel onſe kinderen deſe dingen niet en verſtaen/ſo machmenſe nochtans daerom vandē Doop niet uytſlupten/ aengeſien ſy oock ſonder haren weten der verdoemenijſſe in Adam deelachtich zijn/eñ alſo oock wederomin Chziſto tot genade aengenomen wozden/ gelijck God ſpzeeckt tot Abzaham den Vader aller geloovigen/ ende over ſulcx mede tot ons ende onſen kinderen/ Geneſis int 17. ſeggende: Ick wil oprichten mijn verbont tuſſchen my ende dy, ende dijnē zade na dy, by haren nacomelingen, dat het een eewich verbont zy,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

alſo dat ick dijn God ſy, ende dijnes zaets God na dy. Dit betupcht oock Petrus Actoꝛ. 2. met deſe wooꝛden: Want u ende uwe kinderen is de belofte gedaen, ende den genen die noch verre zijn, ſo vele alſſer de Heere onſe God roepé ſal. Daerom heeftſe God dooꝛmaels bevolen te beſnijden / twelck een ſegel des verbonts ende der gerechtichept des geloofs was: gelijckſe oock Chꝛiſtus omhelſt / de handen opgelecht eñ geſegent heeft / Mar. int 10. cap. Dewijle dan nu de Doop inde plaetſe der beſnijdinge gecomen is / ſoo ſalmen de kinderen als erfgenamen des Rijcx Gods ende ſijns verbonts Doopen. Ende de ouders ſullen gehouden zijn hare kinderen int opwaſſen hier van bꝛeeder te onderwijſen.

Op dat wy dan deſe heylige oꝛdeninge Gods tot zijnder eeren / t' onſen trooſte / ende tot ſtichtinge der Gemeynte uptrichten mogen / ſo laet ons ſijnen heyligen naem aldus aenroepen.

O Almachtige eewige God / ghy die nae uwen ſtrengen oꝛdeele de ongeloovige eñ onbeteerdige werelt met de Sintvloet geſtraft hebt / eñ den geloovigé Noe ſijn achtſter upt uwe groote barmhertichept behouden ende bewaert: Ghy die den verſtockten Pharao met alle ſijnen volcke int roode Meyꝛ verdꝛoncken hebt / ende u volck Iſrael dꝛoochs voets daer dooꝛ gelepdet / dooꝛ het welcke den Doop bedupdet wert: Wy biddé u dooꝛ uwe grondeloose barmhertichept / dat ghy * dit uwe kint genadelijck wilt aenſien / ende dooꝛ uwen heyligen Geeſt uwé Sone Jeſu Chꝛiſto inlijven / op dat het met hem in ſijnen doot begravé werde / ende met hem mach opſtaen in een nieu leven / op dat het ſijn cruys hem dagelijcks navolgende vꝛolijck dꝛagen moge / hem aenhange met waerachtigen geloove / vaſter hope ende vierige liefde / dat het dit leven (twelck doch niet anders is dã een geſtadige doot) om uwent wille getrooſt verlaten / ende ten laetſten dage vooꝛden rechterſtoel Chꝛiſti uwes Soons / ſonder verſchꝛicken moge verſchijnen / dooꝛ den ſelven onſen Heere

* of, deſe uwe kinderen.

Jesum Christum uwen Sone/ die met u ende den heyligē Geest een eenich God leeft ende regeert in eewichept/ Amen.

Vermaninge aen de Ouders/ ende die mede ten Doope comen.

GElieſde inden Heere Christo/ Ghy hebt gehoort dat den Doop een ordeninge Gods is/ om ons ende onſen zade ſijn verbont te verſegelē/ daerom moeten wy hem tot dien eynde/ ende niet upt gewoonte oft ſuperſtitie gebruycken. Op dat het dan openbaer werde dat ghy alſoo geſint zijt/ ſult ghy van uwent wegen hier op ongeveynſdelijck antwoorden.

Eerſtelijck/ hoe wel onſe kinderen in ſondē ontfangen ende geboren zijn/ ende daeromme alderhande ellendicheyt/ jae de verdoemeniſſe ſelve onderworpen: of ghy niet bekent dat ſe in Christo geheylicht zijn/ ende daerom als lidtmaten ſijner Gemeente behoren gedoopt te weſen?

Ten anderen/ Of ghy de leere die int oude ende nieuwe Teſtament/ eñ in den Artijckelē des Chriſtelijcken geloofs begrepen is/ ende dien volgende inde Chriſtelijcke Kercke geleert wert/ niet bekent de waerachtige ende volcomene leere der ſalicheyt te weſen? Antwoort. Ja wy.

Ten derden vraege ick u/ ghy *Vader van dit kint/ of ghy niet en belooft eñ voor u neemt/ het ſelve/ alſt tot ſijnen verſtande coemt/ inde voorſepde leere nae u vermogen te onderwijſen?

* of te, Vaders van deſe kinderen.

Antwoort. Ja.

Daer na ſpreeckt de Dinaer aldus.

Voorts/ gelijckerwijs een yder Chriſten van wegen der liefde ſchuldich is ſijnen naeſten/ ſoo jonc als out totter Godſalicheyt te vermanē: alſo wil ick principalijck u luyden/ die als getuygē ſtaet over den Doop van *dit kint/ gebeden ende vermaent hebben/ dat ghy t'ſelve int opwaſſen wilt helpen ſtieren inde wegen des Heerē/ op dat het ſijnen Doop recht mach beleven.

* ofte, deſe kinderen.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

Daer na int Doopen spreeckt de Dienaer alduss:

N. Ick Doope u indē name des Vaders/ ende des Soons/ende des heyligen Geestes.

Danckseggінge.

ALmachtige barmhertige God ende Vader/ Wy dancken ende loven u / dat ghy ons ende onsen kindren door het bloet uwes lieven Soons Jesu Christi alle onse sonden vergeven/ ende ons door uwen H. Geest tot lidtmaten uwes eengeborenen Soons/eñ also tot uwe kinderē aengenomen hebt/ ende ons t'selve metten heyligē Doop besegelt eñ bevrachticht: Wy bidden u ock door den selven uwen lieven Soon / dat ghy * dit kint met uwen H. Geest altyt wilt regeeren/op dattet Christelijck ende godsalichlijck opgevoet werde/ ende inden Heere Jesu Christo wasse eñ toeneme/ op dat het uwe Vaderlijcke goethept ende barmhertichept / die ghy hem ende ons allen bewesen hebt/ mach bekennē/ eñ in aller gerechtichept onder onsen eenigē Leeraer/Coninck eñ Hoogepriester Christo Jesu leve / eñ vromelijck tegē de sonde/ den Duyvel eñ sijn gantsche rijck strijden ende overwinnen moge / om u ende uwē Sone Jesum Christum/ mitsgaders den H. Geest/ dē eenigē eñ warachtigē God/eewichlijck te lovē eñ te prijsen.

* ofte, dese uwe kindekens.

Formulier om dat heylige Nachtmael te houden.

GElieft de inden Heere Jesu Christo/hoort aen de woordē der insettinge des H. Nachtmaels onses Heeren Jesu Christi / welcke ons beschrijft de heylige Apostel Paulus/1 Cor. 11.

Matth. 26. 26. Mar. 14. 22 Luce 22, 19.

ICk hebt vanden Heere ontfangē, dat ick u gegeven hebbe: Want de Heere Iesus, inder nacht doe hy verradē wert, nam dat broot, dancte, ende brack het, ende seyde: Nemet, etet, dat is mijn lijf, dat voor u gebroken wert: Sulcx doet tot mijnder gedachte-

niſſe. Deſgelijcken oock den drincbeker na den Avontmale, eñ ſeyde: Deſen Drincbeker is dat nieuwe Verbont ofte Teſtament in mijnẽ bloede: Sulcx doet ſo dickwils als ghy het drincken ſult, tot mijner gedachteniſſe: Want ſoo dickwils als ghy van deſen Broode eten ſult, ende van deſen Drincbeker drincken, ſo vercondiget den doot des Heeren, tot dat hy coemt. So wie onweerdelijck vã deſen Broode etet, ende van den Drincbeker des Heeren drincket, die is ſchuldich aen den lichame ende bloede des Heeren. Maer de menſche beproeve hem ſelvẽ, ende alſo ete hy van deſen Broode, ende drincke van deſen Drinckbeker, want wie onweerdichlijck etet ende drincket, die etet ende drincket hem ſelven het oordeel, daer mede, dat hy dat lichaem des Heerẽ niet onderſcheydet.

OP dat wy nu tot onſen trooſte des Heeren Nachtmael mogen houdẽ/ is vooz alllen dingen ons van nooden / dat wy ons te vozen recht bepzoeven. Ten anderẽ/ dat wy het tot dien eynde richten/ daer toe het de Heere Chzistus verozdineert ende ingeſet heeft / namelijck / tot ſynder gedachteniſſe.

De waerachtige bepzoevinge onſes ſelfs/ ſtaet in deſe dzie ſtucken:

Ten eerſten/ Bedencke een pegelijck by hem ſelven ſijn [a] ſonden ende [b] vermaledijdinge/ op dat hy hem ſelven miſhage/ ende hem vooz Gode [c] verootmoedige: Aengeſien dat den [d] toozn Gods tegẽ de ſonde alſo groot is/ dat hy die (eer dat hyſe ongeſtraft liete blijven) [e] aen ſijnen lieven Sone Jeſu Chzisto/ met den bitterẽ ende [f] ſmadelijcken doot des cruyces geſtraft heeft.

a Rom. 5. 8.
b Ephe. 2. 3.
c Mat. 18. 4. Luce 18. 13.
d Exo. 20. 5. Deu. 32. 22.
e Rom. 8. 32.
f Deu. 21. 23. Gene. 3. 13.

Ten anderẽ/ Onderſoecke een pegelijck ſijn herte/ of hy oock deſer gewiſſe beloſte [g] Gods gelooft/ dat hem alle ſijne ſonden/ [h] alleen om des lijdens ende ſterbens Jeſu Chzisti wille vergeben zijn/ ende die volcomen [i] gerechtichept Chzisti/ hem als ſijn epgen toegerekent ende toegeſchoncken zy: Ja ſoo [k] volcomen/ als of hy ſelve in epgener perſone/ vooz alle ſijne ſonden betaelt/ ende

g Rom. 3. 25.
h Act 4. 12. eñ 10. 43. eñ 13. 38. eñ 15. 11.
i Rom. 7. 24. ende 8. 32. 2. Coz. 5. 21.
k Pſa. 16. 9. Act. 2. 26.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

alle gerechtichept volbzacht hadde.

Ten derdē / Ondersoecke een pegelijck sijn conscientie / of hp oock gesint is voozraen met [1] sijn gantsche leven / waerachtige danckbaerhept tegen God den Heere te bewijsen / ende vooz dē aensichte Godes [m] opzechtelijck te wandelen: Item / of hp sonder eenige gevepnsthept alle [n] vpantschap / haet ende nijt van herten afleggende / een neerstich voznemē heeft / om van nu voortaē in waarachtiger liefde / [o] eñ eentichept met sijnen naestē te leven.

Alle die dan alsa gesint zijn / die wil God gewislijck in genadē aennemē / eñ vooz weerdige medegenotē der tafel sijnes soons Jesu Christi houdē.

Daerentegen / die dit getuygenisse in harē herten niet gevoelen / die eten eñ dzincken hen selven dat oordeel. Daerom wp oock / na dē bevele Christi ende des Apostels [p] Pauli / alle die hen met desen navolgende lasteren besmet weten / vermanen van de Tafel des Heeren haer te onthouden / ende verkondigen hen / datse geen deel int Rijcke Christi hebbē: Als daer zijn alle Afgodendienaers / alle die verstozven Heyligen / Engelē / oft ander creaturen aenroepen / alle die den beelden [q] eere aendoen / alle [r] Toovenaers eñ waerseggers / die vee / oft menschen / mitsgaders andere dingen segenen / ende die sulcke segeninge geloove geven / alle [t] verachters Gods ende sijns woorts / ende der heyligen [t] Sacramenten / allen Gods lasteraers / alle die [u] tweedracht / serten / ende muterie in kercken en wereltlijcken regimenten begeeren aen te richten / alle [x] mepneedige / alle die harē [y] Ouderen eñ Overheydē ongehoorsaem zijn / alle doodslagers / [z] kijvers: ende die in haet ende nijt tegē haren naesten leven / alle eedzekers / [a] Hoereerders / Dzonckaerts / Dieven / Woecheraers / Roovers / Spelers / Gierigaerts eñ alle de gene die een [b] ergerlijck leven leyden. Dese alle / so [c] lange sy in sulckē lasterē blijvē / sullē hen deser spijse (welcke [d] Christus alleen sijnen geloovigen verordineert heeft) onthouden / op dat haer gericht ende verdoemenisse niet dies te swaerder werde.

1 Psal.116. 12.
Luce 7.42.
Rom.6.4.
m Psa.15.2 ende 32.10. eñ.50.13. eñ 51.7.
n Eph.4.31 Galat.5.20
o Matth.5. 44. Rom.12.18 Ephe.4.32. ende 5,2.
p 1.Cor.6.9 ende 10.28. ende 11.28. Gala.5.21. Ephes.5.5.
q Exo.20.5 Deut.5.6.
r Deu.18.11 Levit.20.6.
s Luc.7.30.
t Exo.4.24.
u Gal.5.20.
x Psa.15.3.
y Rom.13.3
z Psal.50. 19. Esaie 1.15.
a Heb.13.4. 1.Cor.6.9. 1.Tim.1.10.
b 2.Cor.6.3.
c Eze.18.26
d 1.Cor.10.1

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

Maer dit wert ons (geliefde broeders) niet
voor gehoudē/ om de verslagen herten der gelo-
vigen clepnmoedich te maken/[e] even oft niemant
tot den Nachtmael des Heeren gaen mocht/[f] dan
die sonder eenige sonde ware: Want wy en comen
niet tot desen Avontmale/om daer mede te betup-
gen / dat wy in ons selven volcomen ende[g] recht-
veerdich zijn: Maer ter contrarien/aengesien dat
wy ons leven/ bupten ons selven in Jesu Chzista
soecken/so bekennē wy daer mede / dat wy middē
[h] inden doot liggen. Daerom/al ist dat wy[i] noch
veel gebzeken eñ ellendicheyt in ons bevindē/ als
namelijck/dat wy geen[k] volcomē geloove hebbē:
dat wy ons oock met sulckē pver om God te die-
nen niet begeven/ also wy schuldich zijn:maer da-
gelijcx met der swachept onses geloofs/ ende den
boosen lusten onses[l] vleeschs te strijden hebben.
Nochtans dies niet tegenstaende / obermits dat
ons (door de genade des H. Geests) sulcke gebze-
ken van herten leedt zijn/ ende wy van herten be-
geerē[m] tegen ons ongeloove te strijden/ eñ na alle
geboden Gods te leven/[n] So sullen wy gewis eñ
scker zijn/dat geen sonde noch swachept/die noch
(tegen[o] onsen wille) in ons overblevē is/ ons can
hinderen / dat ons God niet in genade soude aen-
nemē/ende also der[p] hemelscher spijse ende dzanck
weerdich ende deelachtich make.

Ten anderen/ Laet ons nu ook overdencken/
waer toe ons de Heere sijn Avontmael heeft inge-
secket/namelijck/ dat wy sulck doen souden tot sij-
ner gedachtenisse. Maer aldus sullen wy sijns
daer by gedencken.

Eerstelijck/dat wy gantschelijck in onsen hertē
vertrouwen/ dat onse Heere Jesus Chzistus (nae
lupdē der beloftenissen/die den[q] Voorvaderē indē
oudē Testamente vandē beginne aen geschiet zijn)
van den Vader in dese werelt gesonden zy / ons
vleesch ende bloet[r] aengenomen/ dē toorn Godes
(onder welcken wy eewichlijck hadden moeten
versincken) vanden beginne sijner menschwer din-
ge tot den eynde sijns levens/ op aerden voor ons

e Rom. 7.13 ende 8.28.
f Matt.26. 23.
g Psal.32.1 Rom.4.11.
h Ephe.2.1
i Rom.5.12. ende 7.10. Gal.5.17.
k Matt.9. 24. Luce 17.6.
l Rom.7.23 Galat.5.16.
m Mar.9. 24.
n Phil.3.12 Rom.7.22.
o Rom.7. 19. ende 8.20.
p Joh.6.38
q Gen.3.15. ende 22.18. 2.Sa.7.12. Galat.3.16.
r Heb.2.14.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

f Hebr. 4. 15. Rom. 8. 3. Esaie 53. 4. gedragen / f ende alle gehoorsaemheyt der Godlicker Wet ende gerechtichept voor ons vervullet / voornamelijck doen hem den last onser sonden ende des tooms Gods / het t bloedige sweet inden hof uyt gedruckt heeft / Daer hy gebonden wert / op dat hy ons soude ontbinden. Daer na u ontallijcke versmaethede geledē heeft / op dat wy nemmermeer x ter schande souden werden / Onschuldich y ter doot veroordeelt / op dat wy voor z t gerichte Gods vry gesproken souden werden: Jae sijn gebenedijde lichaem a aent cruys laten nagelen / op dat hy dat handschrift onser sonden daer aē soude hechten. Ende heeft also de b vermaledijdinge van ons op hem geladen / op dat hy ons met sijnder gebenedijdinge vervullen soude. Eñ heeft hem c vernedert tot inde alder diepste versmaethept ende angst der hellen met lijf ende siele aen dē houte des cruyces / doē hy riep met luyder stemmen: d Myn God / myn God / waerom hebt ghy my verlaten / op dat wy tot Gode souden genomen / ende nemmermeer van hem verlaten werden. e Ende eyndelijck met sijner doot ende bloetstortinge / dat f nieuwe ende eewige Testament / dat verbont g der genaden eñ der versoeninge besloten / als hy seyde: h Het is al volbracht.

t Matt. 26. 42. Luce 22. 44 u Esa. 53. 3. Rom. 15. 3. Psal. 69. 10 x 1. Cor. 8. 9 y Esa. 53. 8. z Rom. 8. 1. ende 33. 2. Cor. 5. 10. a Col. 2. 14. b Deut. 21. 23. Galat. 3 19. c Phil. 2. 8. d Psal. 22. 2 Matth. 27. 46. e Esa. 35. 11. Ephe. 1. 5. ende 2. 6. f Heb. 10. 16. ende 8. 8. g Gal. 3. 18. h Joan. 19. 29.

Ende op dat wy vastelijck souden geloovē / dat wy tot desen genaden verbonde behoorē / nam i de Heere Jesus in sijnē laetsten Avontmale dat broot / danckte / brack / ende gaf het sijnen Jongeren / eñ sprack: Neemt / etet dat is myn lichaem / dat voor u gegeven wert: dat doet tot myner gedachtenisse. Desgelijcken na den Avontmale / nam hy den Drinckbeker / seyde danck / ende sprack: Drincket alle daer uyt: desen Beker is dat nieuwe Testament in mynē bloede / dat voor u ende voor veler vergoten wert / tot vergevinge der sonden: Suler doet / so dickmaels als ghy daer van drincket / tot myner gedachtenisse. Dat is / soo dickmaels als ghy van desen Broode etet / ende van desen Beker drincket / sult ghy daer door / als door een gewisse k gedachtenisse ende pandt / vermaent ende verse-

i Matt. 26. 26. Mar. 14. 22 Luce 22. 19. 1. Cor. 11. 24. k Exod. 12. 14. eñ 13. 9. 2. Cor. 5. 7.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

fert werden van dese mijne hertelijcke [a] liefde eñ trouwe tegen u/ dat ick voor u (daer ghy anders den eewigen doot hadtet moeten sterven) [b] mijn lichaem aen dat [c] hout des cruyces in dē doot gegheve/ende mijn bloet vergiete/ ende uwe hongerige ende dorstige sielen met den selven mijnen gecruysten lichame/eñ vergotenen bloede [d] tot den eewigen levē spijse ende lave/alsoo seckerlijck als eenē pegelijcken dit broot voor sijnen oogen gebroken/eñ desen beker hem gegeven wert / ende ghy de selve tot mijner gedachtenisse met uwen monde etet ende drincket.

[a] Joā.13.34 ende 15. 13.
[b] Rom. 5.6
[c] Joan.3.
[d] Joā. 6.51

Mit dese insettinge des heyligen Avontmaels onses Heerē Jesu Christi/ stē wy dat hy ons [e] geloove ende betrouwē/ op sijn volcomen offerhande (die [f] eenmael aent cruys geschiet is) als op dē eenigē gront ende fondament onser salichept wijset/daer hy onse hongerige ende dorstige sielen tot een [g] waerachtige spijse ende dranck des eewigen levens geworden is. Want door sijn doot heeft hy de oorsake onses eewigē hongers ende tommers/ namelijck/ [h] de sonde werh genomen/ ende ons dē [i] levendichmakenden Geest verworvē/op dat wy door [k] den selven Geest (die in Christo als in den hoofde / ende in ons als sijne lidtmaten / [l] woonet) met hem waerachtige gemeynschap souden hebbē/ eñ aller sijner goeden des eewigen levens/ gerechtichept [m] eñ heerlijchept deelachtich werdē.

[e] Joā. 3.15. ende 6.35.
[f] Heb.10.14 Galat.6.14
[g] Joā.6.51.
[h] Gene.3.17
[i] Joā.6.63.
[k] 1.Cor. 12. 13.
Epheſ.5.9.
[l] Joā.15.5. Psal.133.2.
[m] 1.Cor.1. 30.

Daer beneven / dat wy ooch door den selven geest/ onder malcanderen als [n] lidtmaten eens lichaems / in waerachtiger broederlijcker liefde verbonden werden/gelijck de H. Apostel spreecht: [o] Een broot is het/so zijn wy veel een lichaem/dewijle wy alle eens broots deelachtich zijn. Want gelijck upt veel coornkens een meel gemalē/ ende een broot gebacken wert: ende upt veel besien tsamen geperst zijnde/ eenē wijn ende dranck vlietet/ ende haer onder een vermenget: Also sullē wy alle/die door den waerachtigē geloove Christo [p] ingelijbet zijn/ door broederlijcker liefde/ om Christi onses lieven Salichmakers wille/ die ons [q] te

Col.2.10.
[n] Rom.12. 4.
[o] 1Corint. 10.27.
[p] Rom.12.5 ende 15.5.
[q] Joan.13. 34.eñ 15.12.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

vozen soo uytnemelijck heeft lief gehadt / al te samen een lichaem zijn : ende sulcks niet alleen met
a 1. Joan. 3. 18. Galat. 5. 6. Jac. 2. 14. woozden / a maer met der daet tegen malcanderen bewijsen.

Daer toe helpe ons de almachtige barmhertige God ende Vader onses Heeren Jesu Christi / dooz synen heyligen Geest / Amen.

Op dat wy dan dit al mogen vercrijgen / laet ons vooz God ons selven verootmoedigen / ende hem met waerachtigen geloove om sijn genade aenroepen.

BArmhertige God ende Vader / wy bidden u / dat ghy in desen Avontmale (in dwelcke wy oeffenen de heerlijcke gedachtenisse des bitteren doots uwes lieven Soons Jesu Christi) dooz uwen heyligen Geest in onse herten
b Joh. 6. 29 willet b wercken / dat wy ons met waerachtigen vertrouwen uwen Sone Jesu Christo so langer so meer over
c Matt. 11. 28. geven / op dat onse c oest waerde eñ verslagene herten met synen waerachtigen lichame ende bloede / jae met hem waerachtich God ende menschе / dat
d Joan. 6. 3. eenige d hemelsch broot / dooz de cracht des heyligen Geests / gespijst ende gelaest werden: Eñ dat wy niet meer in onsen sonden / maer hy in ons / eñ wy in hem leven / ende also waerachtichlijck des
e Jere. 31. 31 e nieuwē ende eewigen Testaments eñ verbonts der genaden deelachtich zijn mogen. Dat wy niet en twijfelen / oft ghy sult eewichlijck onse genadige f Vader zijn / ons onse g sonden nemmermeer
f 2. Cor. 6. 18. g Rom. 4. 8 toerekenende / ende met allen dingen aen lichaem ende siele versoxgende / als uwe lieve h kinders ende erfgenamen.
h Rom. 8. 17

Verleent ons ooc uwe genade / dat wy getroostelijck ons i crups op ons nemende / ons selven verloochenen / onsen Heyland bekennen / ende in
i Luce 9. 13. ende 14. 24. Matth. 10. 38 / 16. 24. aller droeffenisse met k opgehevenen hoofde onsen Heere Jesum Christum upt den hemel ver-
k Luc. 21. 28 l Phil. 3. 21. 1. Cor. 15. 53 1. The. 4. 13. wachten / daer hy onse l sterffelijcke lichamen sijnen verclaerden heerlijcken lichame gelijck maken / eñ ons tot hem nemé sal in eewichept / Amen.

Onse Vader / etc.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

Wilt ons oock dooz dit H. Avontmael sterckē inden algemeynen ongetwijfelden Chzistelijcken geloove / daer van wp bekentenisse doēmet monde ende herte/spzekende: Ick geloobe in/etc.

OP dat wp dan met dē waerachtigē hemelsch bzoode Chzisto gespijst mogen werden/so laet ons met onsen herten niet aen den upterlijcken bzoode ende wijne blijben hangende: Maer onse herten [m] opwaerts inden Hemel verheffen / daer Chzistus Jesus is/onse voozspzake/ [n] ter rechter hant sijns hemelschen Vaders / daer heenen ons oock de artijckelen onses Chzistelijcken geloofs wijsen: Niet twijfelende/of wp sullen so waerachtelijck dooz de werekinge des heyligen Geests/ met sijnen lichame ende bloede aen onse sielen gespijst eñ gelaeft werden/als wp dat heylige bzoot ende dzanck tot sijner gedachtenisse ontfangen.

m Col. 3. 1. Rom. 10. 9.
n Rom. 8. 34.

Int breken ende uytdeylen des broots, sal de Dienaer spreken:

Dat bzoot dat wp bzeken / is de gemeynschap des lichaems Chzisti [o].

o 1. Cozint. 10. 17.

Ende so hy den Drincbeker geeft:

De Dzincbeker der dancsegginge / daer mede wp danckseggen / is de gemeynschap des bloets Chzisti [p].

p 1. Cozi. 10.

Dewijle datmen communiceert/salmen [q] stichtelijck singen / ofte sommige capittelen lesen / ter gedachtenisse des sterbens Chzisti dienende / als Esai. 53. Joā. 13. 14. 15. 16. 17. 18. of dergelijcke.

q Coz. 14. 26.

Na voleyndinge der communion sal de Dienaer spreken.

Geliefde inden Heere/ dewijle de Heere ons nu aen sijner tafel onse sielen gespijst heeft/so laet ons al te samen sijnen name [r] met danckseggingе prijsen/ ende een pegelijck spzeke in sijn herte aldus:

r Psal. 116. 17.

1 LOvet den Heere mijn siele/ ende wat in mp is/sijnen heyligen name. Psalm. 103.

2 Lovet den Heere/ mijn siele/ende vergeet niet wat hy mp goets gedaen heeft.

3 Die u alle uwe sonden vergeeft / ende geneest alle uwe gebzeken,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

4 Die uwe leven vant verderven verlosset / die u croonet met genade ende barmhertichept.
8 Barmhertich is de Heere / geduldich / ende van grooter goethept.
10 Hy handelt niet met ons na onse sonden / ende vergeldet ons niet na onse misdaden.
11 Want soo hooge als de hemel boven de aerde is / laet hy sijn genade overvloedich zijn over degene die hem vreesen.
12 Soo wijt als den opganck der sonnen is vanden nederganck / also verre doet hy onse overtredinge van ons.
13 Gelijck hem een vader ontfermt over sijne kinderen / so ontfermt hem de Heere over die / die hem vreesen.

c Rom. 8. 32. Welcke oock sijnen c eyghenē Sone niet gespaert en heeft / maer heeft hem voor ons allen overgegeven / ende ons alles met hem geschoncke. Daerom bewijst d God daer mede sijne liefde tegē ons / dat Christus voor ons gestorven is / als wy noch sondaers warē: so sullen wy oock veel meer door hem behouden werden voor sijnen toorn / na dien wy door sijn bloet gerechtveerdicht zijn: Want so wy Gode versoent zijn door dē doot sijns Soons / doen wy noch vyanden waren / veel meer sullen wy salich werden door sijn leven / na dien wy met hem versoent zijn. Daerom sal mijnen mont ende herte des Heeren lof vercondigen / van nu aen tot inder eewichept / Amen.

d Rom. 5. 8. Joan. 3. 16.

So spreke een yegelijck met aendachtiger herten.

O Almachtige barmhertige God ende Vader / wy danckē u van gantscher herten / dat ghy upt grondeloosser barmhertichept ons uwē e eengeborenen Sone / tot een middelaer / eñ offer voor onse sonden / ende tot een spijse ende dranck f des eewigē levens geschoncke hebt: Eñ dat ghy ons geeft eē waerachtich geloove / daer door wy sulcker uwer weldaden g deelachtich werden. Ghy hebt ons oock tot sterckinge des selven / uwen lievē sone Jesum Christum / sijn heylige Nachtmael

e Joā. 3. 16. Rom. 8. 32.
f Joā. 6. 45
g Eph. 2. 18 ende 3. 6.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

laten instellē/ende verordenen. Wy biddē u/o getrouwe God ende Vader/ dat ghy door de werckinge uwes [z] heyligen Geests / de gedachtenisse onses Heeren Jesu Christi / ende de vercondinge sijns doots / ons tot dagelijcksche [a] toenemen int rechte geloove/ende de salige gemeynschap Christi wilt laten gedijen/door den selven uwen lieven Sone Jesum Christum / in wiens name wy onse gebeden beslupten/ Onse Vader/etc.

[z] Joā.6.63.

[a] Joā.15.16

Formulier om den Houwelijcken staet voor de Gemeynte Christi te bevestigen.

Ende eerstelijck/ hoe men de verloofde te voren sal vercondigen.

N. ende N. willen na Gods ordeninge haer tot den heyligen Houwelijcken state begevē/ daer toe begeerense een gemeyn Christelijck gebet/ op datse desen Christelijcken staet in Gods name beginnen/ ende salichlijck tot Godes lof volevndē mogen. Ende so yemant daer toe pet te spreken hadde/ daer door sulcks verhindert oft opgehouden mochte werden / die brenge sulcx ordentlijck ende by tijde aen/ofte swijge daer na/ende wachte hem eenige verhinderinge daer tegen voor te nemen. God geve hen sijnen segen/ Amen.

Soo daer geen wettelijcke beletselen zijn / soo vaertmē na volevndinge der vercondinge voort/ ende de dienaer spreeckt aldus:

Overmits dat den gehouweden gemeynlijck veelderhande [a] tegenspoet ende crups / van wegen [b] der sonden is toecomende. Op dat ghy N. eñ N. (die uwe echtlijcke verbindinge in Godes name / voor de Christelijcke Gemeynte wilt laten bevestigen) oock in uwe herten verseeckert zijn meucht/vā de gewisse hulpe Gods in u crupce: So hoort upt dē woorde Gods/ hoe [c] eerlijck

[a] 1.Cor.7.

[b] Gen.3.16. ende 18.

[c] Heb.13.4.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

dat den houwelijcken staet zy / eñ dat hy een [d] instellinge Gods is / die hem behaecht: daerom hy oock de getroude wil [e] segenen / ende hen bystaen / gelijc hy belooft heeft: daer tegē de [f] hoereerders ende overspeelders wilt hy oordeelen eñ straffen.

d Gen. 2. 24. Mat. 19. 6.
e Psal. 128. 4.
f Hebr. 13. 4.

1. Ende eerstelijck sult ghy weten dat God onse Vader (na dien hy hemel ende aerde / ende alles wat daer in is / geschapen hadde) den menschen schiep hy tot sijnen evenbeelde ende gelijckenisse / op dat hy een [h] Heere soude zijn over de dierē der aerden / over de visschen inde zee / eñ over de vogelen des hemels. Ende na dien hy den menschen gemaect hadde / spraeck hy: [i] Ten is niet goet dat de menschē alleen zy / Ick wil hem een hulpe maken / die by hem zy: Doen liet God de Heere eenen diepen slaep vallen op Adam / eñ hy ontsliep: Ende God nam een van sijn ribben / ende sloot de plaetse toe met vleesche. Ende God de Heere schiep een wijf upt der ribben die hy vanden menschen nam / ende bracht se tot hem. Doen spraeck de menschē: Dat is nu pinnens een been van mijnen beenen / ende vleesch van mijnen vleesche. Men salse nae den man heeten / om dat se van den man genomen is. Daerom sal een menschē sijn vader ende moeder verlaten / ende sijnen wijve aenhangē / ende sy twee sullen een vleesch zijn.

g Genes. 2. Spr. 15. 17.
h Psal. 8. 7.
i Gen. 2. 18.

Daerom sult ghy oock niet twijfelē / of dē houwelijcken staet en [k] behage God den Heere / overmits hy den Adam heeft sijne hupsvrouwe geschapen / selve [l] toegebracht / ende hem tot eener hupsvrouwe gegeven heeft / daer mede betuygende / dat hy noch hedens daechs eenen gelijcken sijn hupsvrouwe / gelijck als met sijner handt toebringt. Om dieswille heeft oock de Heere Jesus Christus den selvē so hooge geeert met sijner [m] tegenwoordicheyt / giften / ende wonderteeckenen / tot Cana in Galilea / om daer mede te betuygen / dat den houwelijckē staet behoort eerlijck gehouden te werdē by allen / eñ dat hy den getroudē sijn [n] hulpe eñ bystant altijt wilt bewijsen / oock wanneermen sulcx alderminst is verwachtende.

k 1. Tim. 4. 3.
l Hebr. 13. 4. Gen. 2. 22.
m Joan. 2. 2. 9.
n Psal. 128. 2.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

2. Maer op dat ghy in desen staet godsalich levē moget/so sult ghy weten de oorsaken om welcker wille God den houwelijcken staet heeft ingeset.

De eerste oorsake is/dat de een dē anderē trouwelijck [o] helpe ende bysta in allen dingen/die tot den tijdelijcken ende eewigen leven behooren. [o] Gen. 2.18

De andere/dat se haer kinderē (diese crijgē sullen) inde waerachtige [p] kennisse eñ vreese Gods/hem ter eeren/ende tot harer salichept op bringē. [p] Genes. 19. 19

De derde/op dat een pegelijck alle [q] oncuysheyt ende boose lusten [r] vermijdende/met een goede ende geruste conscientie mogen levē: Want om hoererie te vermijdē/sal een pegelijck sijn eygen wijf hebben/ende een pegelijck wijf haren eygen man. Also dat alle die tot haren jaren comen zijn/eñ de [s] gabe der cuyscheyt niet en hebbē/na dē bevele Gods/verbondē ende schuldich zijn/haer tot den houwelijcken state/na Christelijcker ordeninge/met weten eñ willen harer ouderē/ofte mombaren ende vrienden/te begeven. Op dat dē [t] tempel Gods/dat is ons lichaem/niet verontreynicht werde: Want so yemant den tempel Gods schendet/dien sal God schenden. Ephe. 6.4. [q] 1. Cor. 7.2 [r] Ephe. 4.2. 1. Thes. 4.3. [s] Matt. 9. 11. 1. Cor. 7.9. [t] 1. Cor. 6. 19.

3. Daer na sult ghy weten/hoe hem d'een tegen dē anderē na Gods woort schuldich is te houdē.

Eerstelijc sult ghy/man/wetē/dat u God geset heeft als eē [u] hooft des wijfs/op dat ghyse na uwen vermogē verstandelijck lepdende/soudet onderwijsen/troosten ende beschermen/gelijck dat hooft het lichaem regeert/ja gelijck als Christus dat hooft/wijsheyt/troost ende vpstant sijner Gemeynten is. Boven dien sult ghy uwe hupsvrouwe lief hebben/als u eygen lichaem/gelijck als Christus [x] sijn gemeynte lief gehadt heeft: ghy sult niet bitter [y] tegen haer zijn/maer by haer woonē met verstande/ende der vrouwe als den [z] swakeren vate/hare eere geven: aengesien dat ghy mede-erven der genaden des levens zijt/op dat u gebet niet verhindert werde. Eñ na dien het Gods bevel is/dat de man int [a] sweet sijns aenschijns sijn vroot eten sal/so sult ghy trouwelijck eñ neer- [u] Eph. 5.23 1. Cor. 11.3. [x] Eph. 5.25 [y] Col. 3.19. [z] 1. Pet. 3.7. [a] Gen. 3.19.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

b Ephe. 4. 1. 1. Thess. 3. 8. c 1. Tim. 5. 4 ende 14. d Ephes. 4. 28.

stelijck in uwen goddelijcken b beroep arbeyden/ op dat ghy u huysgesin met God ende c met eerbaerheyt moget onderhouden/ eñ oock wat daer beneven hebt/ om dē d noodruftigē mede te deelē.

Desgelijcken sult ghy vrouwe weten/ hoe ghy u na den woorde Gods houden sult tegen uwen man. Ghy sult e uwen wettelijcken man lief hebben/ eerē ende vreesen/ oock hem gehoorsaem zijn in allen dingen die recht ende billick zijn/ als uwē Heere/ gelijckerwijs het lichaem dē hoofde/ ende de gemeynte Christo onderdanich is. Ghy sult geen heerschappije gebruycken over uwen man/ maer stille zijn: Want Adam f is eerst gemaeckt/ daer na Eua den Adam ter hulpe. Eñ na den val/ heeft God tot Eva/ eñ in haren persoone tot den gantschen vrouwelijcken geslachte gesproken: g Uwen wille sal den man onderworpē zijn. Dese ordinantie Gods sult ghy niet wederstaen: maer veel meer den gebode Gods/ ende der heyliger h vrouwē exempel na volgē/ welcke God betrouden/ ende waren haren mannen onderdanich: gelijckerwijs Sara gehoorsaem geweest is haren huysweert Abraham/ hem noemende i harē Heere. Ghy sult oock uwen man in allen goeden ende oprechten dingen behulpich zijn/ op uwe k kinderen ende huyshoudinge goede acht hebbē/ ende in aller l tucht eñ eerbaerheyt/ sonder m wereltlijcke pracht wandelen/ op dat ghy anderen een goet exempel der tuchtichheyt meucht geven.

e Eph. 5. 22 Col. 3. 18. f Gen. 2. 18. 2. Tim. 2. 13 g Gen. 3. 16. h 1. Pet. 3. 5 i Gen. 18. 12 k Tit. 2. 4. l 1. Tim. 2. 2 m 1. Pet. 3. 15.

Derom/ ghy N. ende N. na dien ghy verstaen hebt dat God den houwelijcken staet ingeset heeft/ ende wat u daer in van hem bevolē is: Siet ghy des sins ende willens/ inden selven heyligen staet also te leven/ gelijck ghy hier betuycht voor de Christelijcke gemeynte: Ende begeert dat den selven uwen houwelijcken staet bevestiget werde.

Antwoorde. Ia.

Daer na spreect de Dienaer tot der gemeynte.

Ick neme u alle/ die hier nu vergadert zijt/ tot getuygen/ dat daer geen wettelijcke verhinderinge voort gecomen is.

Voort

Voort tot den getrouden.

Ende nae dien het dan recht eñ behoorlijck is/ dat uwe saecke gevoordert werde: soo wille onse Heere God u a voornemen/ dwelck hy u gegeven heeft/ bevestigen/eñ u beginsel zy indē name b des Heeren/ die hemel ende aerde geschapen heeft.

a Matth. 19.6.
b Psalm. 124.8.

Daer nae sullense malcander de hant geven:eñ de Dienaer spreeckt eerstelijck tot den Bruydegom.

N. Ghy kennet hier voor Gode eñ synen heyliger Gemeynte/ dat ghy genomē hebt/ eñ neemt tot uwe wettelijcke huysvrouwe N. hier tegenwoordich/ haer belovende/ dat ghyse nemmermeer sult verlaten/ haer lief te hebben ende trouwelijck te onderhouden/ als een getrouwe ende Godvreesende man synen wyve schuldich is? Dat ghy oock heylichlijck met haer leven wilt/ haer trouwe ende geloovē houdende in allen dingen/ na het uptwijsen des heyligen Euangelij?

Antwoorde. Ia.

Daer na tot der Bruyt.

N. Ghy bekent hier voor Gode eñ synen heyliger Gemeynte/dat ghy genomen hebt/ eñ neemt tot uwen wettelijcken man/ welcken ghy belooft gehoorsaem te zyn/ hem te dienen ende te helpen/ hem nemmermeer te verlaten/ heylichlijck met hem te leven/ hem trouwe ende geloove in allen dingen te houden/ gelijckerwijs een vrome eñ getrouwe huysvrouwe haré wettelijckē man schuldich is/na uptwijsen des heyligen Euangelij?

Antwoorde. Ia.

So spreeckt de Dienaer:

De Vader der barmhertichept/ die u voor synen genade/ tot desen heyligen state des Houwelijcks beroepen heeft/ verbinde u met rechter liefde ende trouwe/ende gebe u synen segen/ Amen.

HOort nu upt den Euangelio/ hoe sterck den bant des Houwelijcx zy/ also Matt. dat beschrijft/ Cap. 19.

Ende de Pharizeen quamen tot Jesum/ eñ beproefden hem/seggende: Ist oock den menschē ge-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

oorlooft sijn wijf te verlaten/ om allerhande oorsaken? Hy antwoordde/ sepde hen: Hebt ghy niet gelesen/ die van den beginne den menschen gemaect heeft/ dat hyse man ende wijf heeft gemaect? ende hierom sal de mensche Vader ende moeder verlaten/ ende sijnen wijve aenhangen: eñ die twee waren/ sullé een vleesch wesen. So sijnt nu niet meer twee/ maer een vleesch: Daerom/ wat God te samen gevoecht heeft/ dat en verscheyde geen mensche. Sy sepdé tot hem: Waerom heeft dan Moses geboden een scheydbrief te geven/ ende haer te verlaten? Hy sepde tot haer: Moses heeft om uwer herten hartheyt wille u toegelaté/ uwe wijven te verlaten: Maer vanden beginne ist niet also geweest. Ende ick segge u/ dat wie sijn wijf verlaet/ anders dan om hoererie/ eñ een ander trouwet/ die doet overspel/ Eñ wie de verlatene trouwet/ die doet oock overspel

Geloovet dese woorden des Heeren Christi/ eñ zijt daer af versekert ende gewis/ dat onse Heere God u te samen[a] gevoecht heeft tot desen heylighé staet. Eñ daerom sult ghy oock alles wat u daer in[b] tegé coemt/ met gedult eñ danckseggínge aennemen/ als vander hant Gods. So sal u oock alles ten[c] besten ende ter salicheyt gedijen/ Amen.

a Matt. 19. 6.

b 1. Cori. 7. 28.

c Rom. 8. 28.

Daer na heet de Kercken-dienaer de getroude neder knielen/ ende vermaent de Gemeynte voor haer te bidden.

Almachtige God/ ghy die uwe[d] goetheyt eñ wijsheyt in alle uwe wercken ende ordeninge bewijst/ ende vandé beginne gesproken hebt/ dat het niet[e] goet is/ dat de mensche alleen zy/ eñ om dieswille hem een hulpe/ die by hem soude zijn/ geschapen hebt/ ende verordineert/ dat die twee waren/ een souden zijn/ ende[f] straft oock alle onreynicheyt: Wy biddé u (aengesien dat ghy dese twee persoonen tot den H. state des houwelijcx beroepen/ ende tsamen verbonden hebt/) dat ghy hen wilt geven uwen H. Geest/ op datse in waerachtigen ende vasten geloove heylichlijck leven na[g] uwen Godlijcken wille/ ende aller voor-

d Psal. 45. 5

e Gen. 2. 18.

f Hebr. 13. 4.

g Eph. 5. 17

hept tegenſtaen: Wiltſe oock [h] ſegenen gelijckerwijs ghy de geloovige Vaders / uwe vrienden ende getrouwe dienaers / Abraham / Iſaac eñ Jacob geſegent hebt / op datſe als medeerfgenamē des verbonts (dwelck ghy met den ſelven Vaderen opgerecht hebt) heylige kinderen crijgen / ende de ſelve [i] Godſalichlijck op vringen mogen / ter eeren uwes heyligen naems / tot ſtichtinge uwer Gemeynten / ende verbreydinge uwes heyligen Euangelij. Wilt ons verhooren / o Vader aller barmhertichept / door Jeſum Chriſtum uwē lieven Sone / onſen Heere / in wiens name wy onſe gebeden beſlupten: Onſe Vader / etc.

[h] Pſal. 128. 5.

[i] Ephe. 6. 4.

Nu hoort de beloft Gods upt den 128. Pſalm.

Verſ. 1. Wel dien / die den Heere vreeſt / ende op ſijne wegen gaet.
2 Ghy ſult u geneeren met uwer handen arbeyt: Wel u / ghy hebt het goet.
3 Uwijf ſal ſijn als eenen vruchtbaren wijnſtock ontrent u huys / ende uwe kinderen als de olijfſpruyten rontſom uwe tafel.
4 Siet / alſo ſal de man geſegent werden / die den Heere vreeſen ſal.
5 De Heere ſal u ſegenen upt Zion / dat ghy ſult ſien het geluck Jeruſalems al u leven lanck.
6 Ende ſult ſien uwe kints kinderen / ende vrede over Iſrael.

Onſe lieve Heere God vervulle u met ſijner genade / ende geve u dat ghy in aller godſalichept / liefde ende vrede / heylichlijck te ſamen meucht leven / Amen.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

Formulier om te bevestigen de Dienaers des Woorts / die nopt te voren gedient en hebben.

Na voleyndinge des Sermoons ende gewoonlijcken Gebets, sal de Dienaer aldus spreken tot den volcke.

GElieſde Broeders: Het is uwen liefden kenneliick / hoe dat wp nu tot dzie verſchepden reysen den naem van onſen metbroeder N. hier tegenwoordich / opentlijck voor geſtelt hebben / om te vernemen of pemant wat hadde / het zp leere oft leve aengaende / waeromme hp niet en ſoude mogē bevesticht worde indē diēſt des Woorts. Het is nu alſo / dat ons niemant en is verſchenen / die pet wettelijcks voortgebracht heeft tegen ſijnen perſoone. Daerom wp tegenwoordelijck inden Name des Heeren ſullē voortbaren tot ſijner bevestinge. Waer toe ghp N. ende alle die hier tegenwoordich zijt / voor allen ſult aenhoozen upt den woorde Gods een corte verclaringe vande inſettinge ende het ampt der Herderen ofte Dienaren des Woorts. Alwaer V. L. eerſtelijck ſtaet aen te mercken / dat God onſe hemelſche Vader / willende upt den verdozven menſchelijcken geſlachte een Gemeynte beroepen ende vergaderen ten eewigen leven / door een ſonderlinge genade daer toe gebruptt den dienſt van menſchē. Hierom ſept Paulus Epheſ. 4. dat de Heere Chriſtus gegeven heeft ſommige tot Apoſtelē, ſommige tot Propheten, ſommige tot Euangeliſten, ſommige tot Herders ende Leeraers, tot volmakinge der heyligen, tot den wercke des dienſts, namelijck tot de ſtichtinge des lichaems Chriſti. Epheſ. 4. 11. Daer ſien wp dat de heylige Apoſtel onder anderē ſept / dat het Herders ampt zp een inſtellinge Jeſu Chriſti. Wat nu dit heylige ampt is mede brengende / connen wp lichtelijck upt den name ſelfs af nemen. Want

gelijckerwijs het werck van een gemeen Herder is/een Cudde/ die hem is bevolen / te wepden/ te lepden/ voor te staen ende te regeeren: alſo gaet het oock toe met deſe geeſtelijcke Herders / die geſtelt zijn over de Gemeente / die God beroept tot der ſalichept/ ende houtſe als voor ſchapē ſijner wepde. Nu is de wepde daer mede deſe ſchapen gewepdet worden/ niet anders dan de vercondinge des Goddelijcken Woorts / met de aencklevende bedieninge der Gebeden ende der hepligē Sacramentē. Tſelfde Woort Gods is oock de ſtaf/ daer mede de Cudde gelept ende geregeert wort. Dien volgende is openbaer / dat der Herderen ofte der Dienaren des Woorts ampt is/ Eerſtelijck/ dat ſy des Heeren Woort/ door de Schrifte der Propheten ende Apoſtelen geopenbaert / grondelijck ende oprechtelijck haren volcke ſullen voordragen/ en tſelfde toepgenē/ ſo int gemeen als int byſonder / tot nutticheyt der toehoorders/ met onderwijſen/ vermanen/ vertrooſten ende beſtraffen/ na een yegelijck behoef / verkondigende de bekeeringe tot God / ende verſoeninge met hem door het geloof in Jeſum Chriſtum / en wederleggēde met de H. Schrifture alle dwalingen ende ketterijen die tegen de ſuyvere leere ſtrijden. Dit alles wort ons claerlijck te kennen gegeven inde hepligе Schrift/ want de Apoſtel Paulus ſept/ dat deſe arbepden in het Woort/ en elders leert hy/ dat ſulcx moet geſchiedē na de mate ofte regel des geloofs: Schrijft oock/ dat een Herder het getrouwe ofte oprechte Woort/ dat na der leere is/ vaſt moet houden ende recht ſnijden. Item/ Die Propheteert (dat is / Gods Woort predickt) ſpreeckt den menſchen ſtichtinge / vermaninge ende vertrooſtinge. Op een ander plaetſe ſtelt hy hem ſelven den Herderen voor tot een exempel / verclarende dat hy openbaerlijck ende inden huyſen geleert ende betuycht heeft de bekeeringe tot God/ ende tgeloof in Jeſum Chriſtum. Maer inſonderheyt hebben wy een ſuyverlijcke beſchrijvinge des ampts eens Dienaers des Euangelij/ 2. Co-

1. Tim. 5. 17
Rom. 12. 6.
Tit. 1. 9.
2. Tim. 2. 15
1. Cor. 14. 3.
Act. 20. 20.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

2.Cor.5.18. rint.5. daer de Apostel aldus spreckt: Alle dinck is uyt God, die ons met hem selven versoent heeft door Iesum Christum, ende heeft ons (namelijck/ den Aostelen ende Herderē) de bedieninge der versoeninge gegevē. Want God was in Christo de werelt met hem selven versoenende, hen hare sonden niet toerekenende, eñ heeft het woort der versoeninge in ons gegeven. Soo sijn wy dan bootschappers, oft Ambassaten uyt Christi name, als of God u luyden door ons bade, so bidden wy u uyt Christi name, laet u met God versoenen. Belangende de wederlegginge der onsuyvere leere / sept de selve Apostel Tit.1.9. dat eē Dienaer het woort Gods vast moet houden om de tegenspreckers te overwinnen ende den mont te stoppen.

Ten tweedē is het ampt der Herderen/d'openbare aenroepinge des naems Gods te doen van wegen der geheeler Gemeynte. Want tgunt d'A-
Actor.6.4. postelen seggen Actor.6. Wy sullen aenhouden inden gebede ende bedieninge des woorts/ dat hebben dese Herders met den Apostelē gemeen. Waer op de heylige Paulus siende/tot Timotheum al-
1.Tim.2.1. dus spreckt: So vermane ick nu voor al/datmē bidde ende smeecke / ende verbidde / ende danckе voor alle menschen. Voor Coningen/ende allen die in hoocheyt gestelt zijn/etc.

Ten derden is haer officie de Sacramentē uyt te richten / die de Heere heeft ingestelt tot segelen sijner genade: als blijckt uyt het bevel den Apostelen van Christo gedaen / ende den Herderen oock
Mat.28.19 toecomende/ Matt.28. Dooptse inden naem des Vaders/ende des Soons / ende des heyligē Gee-
1.Cor.11.23 stes. Item/1.Cor.11. Ick hebt vanden Heere ont fangen dat ick u gegeven hebbe/ dat de Heere Christus / inder nacht doen hy verraden worde/ het broot nam/etc.

Ten laetsten is het werck der Dienaren des woorts/de Gemeynte Gods in goede Discipline te houden/ ende te regeerē in sulcker maniere als de Heere geordineert heeft. Want Christus Mat.
Mat. 18.18 cap.18. gesproken hebbende vande Christelijcke

straffe/ sept tot sijnen Apostelen aldus: Soo wat ghy op der aerden binden sult / dat sal gebonden zijn inden hemel: eñ Paulus wil dat de Dienaers haer eygen huys wel weten te regeeren / dewijle sy anders de Gemeynte Gods niet besorgen noch regeeren en soudē conne. Dit is de oorsake waeromme de Herders inde Schrifture oock genaemt worden Huys-houders Gods/ eñ Bisschoppen/ dat is/ Opsienders eñ Wachters/ want se opsicht hebben op het huys Gods / daer inne sy verkeeren/ ten eynde aldaer alles met goede ordene ende eerbaerheyt mach toegaen/ ende dat met dē sleutelen des Hemelrijcx die hen bevolen zijn/ ontsluytinge ende toesluytinge gedaen werde / volgende den last hen van God gegeven.

1. Tim. 3. 5.

Tit. 1. 7.

Mat. 16. 19

Wt dese dingen cannen sien / wat een heerlijck werck het Herders ampt zy/ nademmael so groote dingen daer door uytgericht werden: jae hoe gantsch noodsakelijck het zy / om de menschen ter salicheyt te brengē. Twelcke oock de oorsake is / waeromme de Heere wil dat sulcken ampt altijt sal blijven. Want aldus spreeckt Christus / uytsendende sijne Apostelen om dese heylige bedieninge te doen: Siet ick ben by u lieden tot aen de voleyndinge der werelt toe, al waer men stet sijn wille te zijn/ dat dese heylige dienst (want de persoonen die hy hier aenspreeckt niet leven en conden tot de voleyndinge des werelts toe) tot allen tijden op aerden onderhouden werde. Eñ hierom vermaent Paulus Timotheum/ het gene hy van hem gehoort hadde / getrouwen menschen te bevelen/ die geschickt zijn om andere te leeren. Gelijck hy oock dien volgende Titum geordineert hebbende tot eenen Herder / hem voorder beveelt in alle stedē Outsten ende Opsienders te stellen.

Matth. 28. 20.

2. Tim. 2. 2.

Tit. 1. 5.

Dewijle wy dan mede / om desen dienst inder Kercken Gods t'onderhouden/ nu eenen nieuwē Dienaer des Woorts instellen / ende tot noch toe genoech vant ampt der sodanigen gesproke hebben: so sult ghy N. antwoorden op tgene u voorgehouden sal werdē/ten eynde een regelijck mach

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

hooren / dat ghy gesint zijt den voorsz. dienst / soo alst behoorlijck is / aen te nemen. Ende eerstelijck vrage ick u / Of ghy gevoelt in uwer herten / dat ghy wettelijck van Gods Gemeente / ende mits dien van God selve / tot desen heyligen Dienst geroepen zijt?

Ten tweeden / Of ghy de schriften des ouden ẽ nieuwen Testaments voort eenige woort Gods / ende volcomene leere der salichept hout / ende alle leeringen verwerpt die daer tegen strijden?

Ten derdẽ / Of ghy belooft u ampt / gelijck het selve voor henen beschrevẽ is / na de selve leere getrouwelijck te bedienen / ende u leeringe te versieren / met een Godsalich leven: mits u onderwerpende de Kerckelijcke vermaninge / volgende de gemeene ordeninge der Kerckẽ / indien ghy in leere ofte leven u quaemt te ontgaen?

Hier op sal hy antwoorden:

Ja ick van gantscher herten.

Ende daer na sal de Dienaer die hẽ dit afgevraecht heeft (ofte een ander Dienaer, daer meer Dienaers zijn) hem *de handen opt hooft leggen ende spreken aldus.

* Nota. Dese Ceremonie salmẽ niet gebruycken inde bevestinge der genen die tevorẽ gedient hebben.

God onse hemelsche Vader die u geroepẽ heeft tot desen heyligen Dienst / verlichte u door synen geest / verstercke u door synne hant / ende regeere u soo in uwe bedieninge / dat ghy daer inne behoorlijck ende vruchtbaerlijck meucht wandelen / tot grootmakinge synes Naems / ende verbreydinge des Rijcx synes Soons Jesu Christi / Amen.

Daer nae sal de Dienaer vanden stoel den bevestichden Dienaer, ende volgens de gantsche Gemeente aldus vermanen.

SO hebt dan nu gelieffde Broeder ende mededienaer in Christo / acht op u selven / ende op de geheele Cudde / waer over u de H. Geest tot eẽ Opsiender gestelt heeft / om de Gemeente Gods te hoeden / welcke hy heeft verkregen met synẽ bloede. Hebt lief Christum / ende wepdet synne schapẽ / die besorgende / niet als upt bedwanck / maer gewillichlijck / noch om vupl gewins wille / maer

met een beweecht herte / noch als heerschappie voerende over het volck dat u bevolen is / maer als die der Cudde een voorbeelt geworden zijt. Weest een exempel den geloovigen / indē woorde / inde wandelinge / inder liefde / inden geeste / inden geloove / in suyverheyt: Hout u aen het lesen / vermanen ende leeren / noch en versuymt niet de gave die u gegeven is. Beneerstight ditte / eñ weest hier inne besich / op dat uwen voortganc in allen openbaer werde. Hebt acht op de leere / ende blijft hier inne volstandich. Verdraecht geduldelijck alle lijdē ende verdruckinge / als een goet krijchsknecht Christi. Dese dingen doende / sult ghy u selven behouden ende die u hooren: Eñ als de overste Herder verschijnen sal / so sult ghy de onverwelckerlijcke croone der glorie behalen.

Ende ghy lieden oock / geliefde Christenē / ontfangt desen uwen Dienaer inden Heere met aller blijschap / ende hout de sodanige in grooter weerden: gedenckt dat God self u lieden door hem aenspreeckt ende biddet: Neemt dan het woort aen / dwelc hy u / volgende de heylige Schrift / sal verrondigen / niet als eens menschen woort / maer (gelijck het inder waerheyt is) als Gods woort. Laet u lieffelijck ende aengenaem zijn de voeten der genen die dē vrede verrondigē / die daer boodschappen het goede. Weest uwē voorgangerē gehoorsaem / want sy wakē voor uwe sielen / als die rekenschap geven sullen / op dat sy sulcx doen met vreuchde / sonder suchten / want dat is u profijtelijc. Dit doende / salt geschiedē dat de vrede Gods sal comen in uwe hupsen / eñ dat ghyliedē die desen aenneemt inden name eens Propheten / eens Propheten loon sult ontfangen / eñ door sijn woort aen Christum geloovende / door Christum beerfē het eewige levē. Doch aengesien niemant tot pet van allen desen dingen bequaem is van hem selven / so laet ons God aldus met danckseggінge bidden:

BArmhertige Vader / wy dancken dy dat het dy believt upt den verlozen menschelijcken geslachte door den dienst der menschen dy te verga-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

deren een gemeente ten eewigen leven/ eñ dat ghy de Kercke hier ter plaetse noch so genadelijc versien hebt met eenen getrouwē Dienaer: Wy bidden dy/wilt hem dooz uwen geest soo lancx so bequamer maken totten dienst daer toe ghy hem voozsien eñ beroepē hebt/ hem openēdet' verstant om dijne H. Schzifturen te verstaen/ eñ spzake gebende tot openinge sijns monts/ om met vzymoedichept de verbozgentheden des Euangelij te kennen te geven/ende upt te richtē. Begaeft hem met wijsheyt eñ dapperheyt/om t'volc daer over hy gestelt is/recht te regeeren/eñ in Chzistelijcker vzede te onderhouden/ten eynde dat dijne Kercke onder sijne bedieninge/ eñ dooz sijnen goedē voozganck toeneme in menichte ende in deuchde. Verleent hem cloecmoedichept in allen voozvallendē moepten ende swarichedē/ die hem in sijnen dienst sullen ontmoeten/op dat hy dooz den troost dijns Geestes gesterckt zijnde/eñ ten eynde toe stantvastich blijve/ met den getrouwē dienstknechtē ontfangen werde inde vzeucht sijns Heerē. Wilt ooc desen volcke eñ Gemeente verleenen dijne genade/ datse haer behoozlijck dzagen tegen desen haren Herder/hem kennende als van u gesondē/ sijn leere aennemende met aller eerbiedinge/ ende sijner vermaninge sick onderwerpende/tē eynde sy dooz sijn woozt in Chzistum geloovende/ des eewigen levens deelachtich mogen werdē. Verhoozt ons/ O Vader/dooz dijnen lieven Sone/die ons aldus heeft leeren bidden/ Onse Vader/etc.

Formulier van bevestinge der Ouderlingen ende Diaconen daermen de selfde te gelijcke bevestight.

Ende wanneer de Ouderlingen ende Diakenē elcx bysonder bevestight werden, sal dese Forme gebruyckt werden na gelegentheyt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

GElieſde Chriſtenen/V. L. weten/hoe dat wy nu tot verſchepden repſen V. L. vooz gedzagen hebben de namen van onſe tegenwoozdige medbzoeders / die tot den dienſt des Ouderlingſchaps ende Diakenſchaps deſer Gemeente verkozen zijn/ om te vernemen of pemant wat hadde waeromme ſy in haer ampt niet ſouden behoozen beveſticht te werden. Tis nu alſo dat vooz ons niemant en is verſchenen/ die pet wetteliick tegen de ſelve vooztgebzacht heeft: daeromme wy tegenwoozdelijck inden naem des Heeren tot de beveſtinge vooztvaren ſullen.

Om hier toe te comen/ſult ghy Bzoeders/ diemen beveſtigen ſal / eñ voozts alle die hier tegenwoozdich zijt/ vooz eerſt aenhoozen upt dé woozde Gods een cozte verclaringe vande inſtellinge ende het ampt der Ouderlingen ende Diakenen. Belangende de Ouderlingen / is aen te mercken/ dat het woozt Ouderlinck ofte Outſte (twelck is genomen upt den ouden Teſtamente/ende beteekent een perſoone die in eē aenſienlijck ampt van regeeringe over anderen geſtelt is) toegeſchzeven wert tweederlep perſoonen die inder Kercke Jeſu Chriſti dienē. Want d'Apoſtel ſept: De Ouderlingen die wel regeeren, ſullen dobbele eere weerdich geacht werden, voornemelijck die arbeyden inden Woorde ende Leere. 1.Tim.5.17 Daer ſietmen dat inde Apoſtoliſche Kercke twee ſoozten van Ouderlingen zijn geweeſt / waer van d'eerſte hebben gearbeyt inden Woozde eñ Leere / ende d'andere niet. De eerſte waren de Dienaers des Woozts ende Herders / die het Euangelium vercondichden eñ de Sacramenten bedienden: Maer d'andere die niet inden Woozde arbeydeden/ eñ nochtans mede inder Gemeynte diendē / dzoegen een bpſonder ampt/ dat ſy / namelijck / over de Kercke opſicht hadden / ende de ſelve regeerden/ met den Dienaren des Woozts. Want Paulus Rom. 12. geſpzoken hebbende van het Leer-ampt/ ende oock van het ampt der Bedeelinge ofte Diakenſchap/ ſpzeeckt daer nae van deſen dienſt bpſonderlijck/ Rom. 12.8.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

seggende: Die regeert/dat hy sulcx doe met neerstichept. Insgelijcx op een ander plaetse verhaelt hy onder de gaben eñ ampten die God in der Gemeynte gestelt heeft/de Regeeringe. Soo is dan dese maniere van Dienaren den anderen die het Euangelium predicten tot hulpe ende assistentie/ gelijck inden ouden Testamente de gemeene Leviten inden dienst des Tabernakels den Priesteren bygevoecht waren/als medehulpers in het gene dat de Priesteren alleen niet hadden connen doen/blijvende nochtans de ampten altijts onderschepden. Boven dien is het goet dat by den Dienaren des Woorts sodanige mannen tot mederegeerders gevoecht werden/ten eynde daer door te meer geweert werde upt de Gemeente Gods alle tyrannie ende heerschappie/die lichtelijcker can inbreken/wanneer by eenen alleen/ofte by seer weynige/de regeeringe bestaet. Ende alsoo maken de Dienaren des Woorts ende de Ouderlingen tsamen een Collegie ofte geselschap/zijnde als een staet der Kercke/ende vertoonende de geheele Gemeente: Waer op de Heere Christus siet/ wanneer hy sept/Segt het der Gemeente, twelcke geensins verstaen can werden van alle ende peder lidtmaten der Gemeente int bysonder: maer seer bequamelijck vandē genen die de Gemeente/daer van sy vercozen zijn/regeeren.

1.Cor.12.28

Matt.18.17

So is dan ten eersten het ampt der Ouderlingen/met dē Dienarē des Woorts opsicht te hebben op de Gemeente die hen bevolen is: neerstelijck toe te sien of een yegelijck hem behoorlijck draecht in belijdenisse ende in wandel: die haer onstichtelijck dragen/te vermanen: ende te verhoeden dat de Sacramenten niet ontheylicht en werden/soo vele mogelijck is: oock mede tegen de onboetveerdigen/volgende de Christelijcke Discipline/te handelen/ende de boetveerdige weder inden schoot der Kercke te ontfangen: gelijck niet alleen blijckt upt den voorgemelden spreuck Christi/maer oock upt meer andere spreucken der Schrifturere/dat dese dingen niet en staen al-

1.Cor.5.4.
2.Cor.2.6,7

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

leen bp een oft twee persoonen/maer bp velen/die daer toe gestelt zyn.

Ten tweeden / Nae dien de Apostel beveelt dat onder den Christenen alles ordentlyck ende eerbaerlyck sal toegaen / ende niemant anders dan door wettige beroepinge in de Kercke Christi en behoort te dienen/ volgende de Christelycke ordinantie daer van zynde: So ist mede het werck der Ouderlingen daer op acht te nemen/ende in allen voorvallenden saken die den welstandt ende goede ordene der Kercke betreffen/ met goede raet de Dienaren des Woorts behulpich te zyn: ja oock met raet ende troost allen gemeenē Christenen te dienen. I. Corin. 14. 40.

Ten derden is haer ampt / insonderheyt mede toesicht te nemen op de leeringe ende wandel der Dienaren des Woorts/ ten eynde alles tot stichtinge der Kercke gerichtet mach worde: ende dat geen vreemde leere en werde voorgestelt/volgens t gene wy lesen Actor. 20. daer d'Apostel vermaēt neerstige wachte te houden tegen de wolven die inde schaepskope Christi mochtē comen: Om het welcke te doen de Ouderlingē schuldich zyn Godes Woort neerstich te voorsoecken/ ende hen selven gedurichlyck te oeffenen inde overleggynge der verborgentheden des Geloofs. Actor. 20. 28. 29.

Aengaende de Diaconen: Vanden oorspronck ende instellinge der selvē mogē wy lesen inde Handelinge der Apostelen. Aldaer vinden wy dat int beginsel d'Apostelen selfs de bedieninge der armen gehadt hebben, tot de voeten der welcke gedragen worde den prijs der vercochten goeden, eñ worde eenen yder gedeelt nae dat sijnē noot was eysschende. Maer also daer een murmureringe op stont, om dat de weduwen der Griecken inde dagelijcsche bedieninge veracht werden: Soo zijn door de vermaninge der Apostelen gecoren gewordē mannen die eygentlijck haer werck vande bedieninge der armē maken souden, opdat de Apostelen inden gebeden ende bedieninge des Woorts te beter mochten aenhouden. Ende dit is van dier tijt af onderhoudē ge- Acto. 6. 1.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

weeſt in der Kercke, als blijckt uyt Rom. 12. alwaer
Rom. 12.8. d'Apoſtel ſprekende van deſen dienſt, ſeyt, *Dat de gene die uyt deelen, tſelve doen ſullen met eenvoudicheyt.*
1. Cor. 12. 28 Ende elders ſprekende van de *hulpen*, verſtaet hy de gene die inder Gemeente geſtelt zijn om de armen ende ellendigen te helpen inder noot. Wt welcke plaetſen genoech te ſien is welcke het ampt zy der Diaconen: Namelijck ten eerſtē, Dat ſy in aller getrouwicheyt ende neerſticheyt de aelmiſſen ende goederen die den armen gegeven werden, verſamelen ende bewaren: jae oock vlijtich zijn om toe te helpen ſien, dat tot hulpe der armē vele goede middelen gevonden mogen werden. Het tweede deel haers ampts beſtaet inde uytdeelinge, waer toe geeyſcht wort niet alleene diſcretie ende voorſichticheyt, om de aelmiſſen niet te beſtedē, dan daert van noodē is, maer oock blijmoedicheyt ende eenvoudicheyt, om met een beweecht herte ende toegeneycht gemoet den armen te helpen: gelijck d'Apoſtel eyſcht Rom. 12. ende 2. Cor. 9. Waer toe ſeer
Rom. 12.8. 2. Cor. 9.7. goet is, dat ſy niet alleen de uyterlijcke gifte, maer oock met trooſtelijcke redenen uyt den Woorde Gods den armen ende ellendigen hulpe bewijſen.

Ten eynde dan (gelief de Broeders N. N.) een regelijck mach hoorē/ dat ghy geſint zijt de voorſeyde dienſten elck int zijne aen te nemen/ ſo ſuldy antwoorden op tgene u voorgehoudē ſal werden.

Ende eerſtelijck vrage ick u lieden/ ſoo Ouderlingen als Diakenen, of ghy niet en gevoelt in uwe herten/ dat ghy wettelijck van Gods Gemeente/ ende mits dien van God ſelve/ tot deſe heylige Dienſten (elck int zijne) beroepen zijt?

Ten tweeden/ Of ghy de ſchriften des oudē en nieuwē Teſtaments/ hout voor het eenige Woort Gods ende volcomene leere der ſalichept/ ende alle leerſingen verwerpt die daer tegen ſtrijden?

Ten derden/ Of ghy belooft u ampt/ gelijck tſelve hier voor beſchreven is/ volgende de ſelve leere getrouwelijck nae u vermogen te bedienen: Ghy Ouderlingē N. N. inde Kercken-regeeringe neffens den Dienaren des Woorts/ ende ghy

Diaconen N. N. inde bedieninge der armen: belooft oock gesamentlijck u in aller Godsalichept te dragen/mits u onderwerpende de Kerckelijcke vermaningen/indien ghy u quaemt te ontgaen?

Hier op sullen sy antwoorden:

Ja wy.

Ende daer op sal de Dienaer seggen:

De almogende God ende Vader geve u lieden al te samen sijn genade/dat ghy in dese uwe Dienstien getrouwelyck ende vruchtbaerlijck meucht verkeeren/ Amen.

Ende salse voorts oock vermanen (mitsgaders oock de geheele Gemeente) in manieren hier nae volgende.

So weest dan ghy Ouderlingen neerstich inde regeeringe der Kercke / die u lupden neffens den Dienaren des Woorts bevolen is. Sijt mede als wachters over het huys eñ stadt Gods / om een peder trouwelijck te vermanen eñ te waerschouwen voor sijn verderf. Hebt acht op d'onderhoudinge vande suyverheyt der leere eñ vromicheyt des levens inde Gemeente des Heerē. Ende ghy Diaconen, zijt vlijtich inde versamelinge der aelmissen, voorsichtich ende blijmoedich int uytreycken van dien: Coemt den bedructen te hulpe: besorcht de rechte weduwen ende weesen: bewijst weldadicheyt aen allen menschen, maer insonderheyt aen den huysgenooten des geloofs. **Sijt alle gesamentlijck in uwen dienst getrou/ ende behout de verborgēheyt des geloofs in reyner conscientie / goede voorgangers zijnde voor geheel den volcke. Also sult ghy lieden u selven eenen goeden opganck verkrijgen / ende vele vrymoedicheyts indē geloove in Christo Jesu / ende hier namaels ingaen inde vreughde des Heeren.**

Aen d'ander zijde/ gelieft de Christenē/ ontfanght dese mannen als dienstknechten Gods. Wilt de Ouderlingen die wel dienen dobbele eere weerdich achten / begeeft u gewillichlijck onder haer opsicht ende regeeringe: Voorsiet de Diaconē met goede middelē tot hulpe der armen; Sijt weldadich

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

ghy rijcken, geeft mildelijck ende deelt geerne mede: Ende ghy armen, zijt arm van geeſte, eñ draecht u tegen uwe beſorgers in aller eerbiedinge: weeſt dancbaer tegen hen, ende murmureert niet: volcht Chriſtum om de ſpijſe der ſielen, ende niet om het broot. Die geſtolen heeft, ofte ſijnen naeſten is geweeſt tot laſte, die en ſtele niet meer, maer arbeyde liever, ende wercke met ſijnen handen dat goet is, op dat ghy hebt te geven den genen die noot heeft. Dit doende, elck inden ſijnen, ſult ghy vandē Heere ontfangē het loon der gerechtichept. Doch alſo wy van ons ſelven hier toe onbequaem zijn / ſo laet ons den almachtigen God aldus aenroepen.

HEere God Hemelſche Vader / Wy dancken u dat het u gelieft heeft tot meerder voorderinge dijner Kercke / daer inne te ordonneren neffens den Dienaren des Woorts / Regeerders eñ helpers / waer door uwe Gemeente in goedē vrede ende welſtant bewaert / ende de arme menſchen onderhouden mochten werden: ende dat ghy ons tegenwoordelijck in deſe plaetſe verleent hebt mannen van goede getuygeniſſe / ende die begaeft zijn met uwen Geeſt: Wy bidden dy verleent hen meer eñ meer ſodanige gaven als hen in hare bedieninge van noode zijn / de gave der wijſheyt / dapperheyt / des onderſcheyts ende der weldadicheyt, ten eynde een yeder hem behoorlijck quijte in ſijnen ampte / de Ouderlingen in vlijtige opſicht te nemen op de leere ende wandel / in het weeren der Wolvē uyt de ſchaepſkoye uwes lieven Soons / ende int vermanē ende beſtraffen der ongeregelde menſchen: Inſgelijcx de Diakenen int neerſtich ontfangen, ende milt voorſichtich uytdeelen der aelmiſſen aen den armen, oock mede int lieffelijck vertrooſten der ſelven met u H. Woort. Doet beyde Ouderlingen ende Diaconen uwe genade / dat ſe in haren getrouwen arbeyt volſtandelijck voortgaē / ſonder door eenige moeyte / verdriet oft vervolch der werelt immermeer te vertragē: Verleent oock inſonderheyt uwe Godlijcke gratie deſen volcke / daer over ſy geſtelt zijn / dat ſe

natſe haer ſelven de goede vermaninge der Ou-
nerlingen geerne onderwerpen / de ſelve in eere
houdẽde om haers ampts wille: Geeft den rijcke
nilde herten tot den armen, ende den armen een
dancbaer gemoet tegen den genen dieſe helpen en-
de bedienen: tẽ eynde alſo een pegelijck hem quij-
tende in ſijnen ampte / uwen heyligen Naem daer
door groot gemaeckt / eñ het Rijcke dijns Soons
Chriſti gevoordert mach werden / in wiens naem
wy ons gebet beſlupté / ſeggẽde: Onſe Vader / etc.

Formulier des Bans / ofte Affnijdinge vander Gemeente.

GEliefde inden Heere Jeſu Chriſto: Het is
U. L. kennelijck / dat wy nu tot verſcheyden
tyden by ſekere trappen U. L. voorgehoudẽ heb-
ben / wat een groote ſonde ende ſware ergerniſſe
onſe mede-lidtmaet N. gedaen ende gegevẽ heeft:
ten eynde hy door u lieden Chriſtelijcke verma-
ningen ende gebeden tot God hem mocht bekee-
ren / ende vanden banden des Duyvels (die hem
gevangen houd) los geworden zijnde / ontwaken
tot den wille des Heerẽ. Maer wy connen U. L.
met grooter droefheyt niet bergen / dat ons tot
noch toe niemant en is verſchenen / die int minſte
te verſtaen gegeven heeft / dat hy door de menich-
vuldige vermaningen aen hem gedaen (ſo int by-
ſonder als voor getuygen / ende in tegenwoordich-
heyt van velen) gecomen ſoude zijn tot eenich be-
rou ſijner ſonde / ofte eenich teeckẽ van ware boet-
veerdichheyt aen hem laten mercken. Dewijle hy
dan ſijne overtredinge / in haer ſelven niet clein
weſende / door ſijn hartneckichheyt dagelijcx noch
grooter maeckt / ende wy u laetſtmael aengeſept
hebben / ingevalle hy na ſo lange patientie / die de
Kercke met hem gehadt heeft / hem niet en be-
keerde / dat wy gedwongen ſouden zijn ons wij-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

der over hem te bedroeven / ende tot de upterste remedie te comen: Soo zijn wy genoodsaeckt nu tegenwoordelijck voort te varen tot sijnder afsnijdinge / volgende t'bevel ende last ons gegeven in Gods heylige Woort / ten eynde hy hier door (ist mogelijck) tot beschaemthept gebracht werde / dat men oock door dit verrotte ende tot noch toe ongeneselijck lidt het geheele lichaem der Gemeëte niet in perijckel en stelle / eñ de naem Gods niet gelastert werde. Daeromme wy Dienaers ende Voorstanders der Gemeente Gods alhier / vergadert zijnde indē naem ende macht ons Heeren Jesu Christi / verclarē voor u allen / dat M. upt voorsaken voorsept / upt gesloten is / ende wort upt gesloten mits desen buptē de Gemeente des Heeren: ende vreemt is vande gemeenschap Christi / der H. Sacramenten ende aller geestelijcker segeningen ende weldaden Gods / die hy sijner Gemeente belooft ende bewijst / ende is daeromme / so lange hy hartneckich eñ onboetveerdich blijft in sijner sonde / van u liedē te houden als een Heydē eñ Tollenaer na het bevel Christi / de welcke sept inden Hemel gebonden te zijn / soo wat sijne Dienaers binden op der aerde. Voorts vermanen wy u liedē / geliefde Christenen / dat ghy u niet en vermengt met hem / op dat hy beschaemt werde: nochtans hem niet houdende als vyant / maer by wijlen vermanende gelijckmen een Broeder doet. Hierentusschē spiegele hem een pegelijck aen dit / ende diergelijcke exempelē / om den Heere te vreesen / eñ neerstelijc voor hem te sien / indiē hy meent te staen dat hy niet en valle / maer hebbende ware gemeenschap met den Vader ende sijnen Sone Christo / mitsgaders met allen geloovigen Christenen / daerinne volstandich blijve tot den eynde toe / ende also de eewige salichept verkrijge. Ghy hebt gesien / mijn lieve Broeders / op wat maniere dese onse afgesneden Broeder heeft beginnen te vervallen / ende allenskens meer ende meer gecomen is tot den val. Merckt dan aen / hoe listich de Satan is om den menschē te brengen tot het ver-

Matth. 18. 17. 18.

derf/ ende af trecken van alle heplſame middelen ter ſalichept. So wacht u dan mede vooz de minſte beginſelen des quaets/ende na de vermaninge des Apoſtels / afleggende alle laſt eñ de ſonde die ſeer lichtelijck omringt/loopt volſtandelijck inde loopbane die ons is voozgeſet/ ſiende op dē leptſman ende volmaker des geloofs Jeſum. Weeſt nuchterē/ waeckt ende biddet/ op dat ghy niet en vallet in verſoeckinge: Hupden ſo ghy de ſtemme des Heeren hoozt/ ſo en verhart uwe herten niet: maer werckt uwe ſalichept met vzeeſe ende bevē/ ende een pegelijck hebbe berou van ſijne ſonde/ op dat onſe God ons niet wederomme en vernedere/ eñ dat wp rouwe ſouden moeten hebben over pemant van u lupden / maer dat ghy eendzachtelijc in godſalichept lebende / onſe croone eñ blijſchap meucht weſen indē Heere. Doch aengeſtē God is die in ons werckt beyde het willen eñ volbzengen na ſijn welbehagen/ ſo laet ons ſijnē H. Name met bekenteniſſe onſer ſonden/ aldus aenrocpen.

O Rechtveerdige God barmhertige Vader/ Wp beclagen onſe ſouden vooz uwe hooge Majeſtept / eñ bekennen wel verdient te hebbē de dzoefhept ende ſmerte die ons is aengedaen inde afſnijdinge van dit onſe mede-lidtmaet/ja wp alle zijn weerdich om van u afgeſneden eñ verbannen te werden om onſer grooter overtredinge wille/ ſo ghy met ons wildet treden int gerichte. Maer O Heere zijt ons genadich om Chriſti wille: vergeeft ons onſe miſdadē/ want ſp zijn ons van herten leet/ ende werckt in onſe hertē hoe langer hoe meerder leedtweſen van diē/ op dat wp u oozdeelen vzeeſende / die ghy laet gaen over de hartneckige / ons mogen beneerſtigen om u te behagen. Geeft dat wp ons wachten vooz alle beſmettinge der werelt / ende der genen die vande gemeenſchap der Kercke ſijn afgeſneden / op dat wp ons harer ſonden niet deelachtich maken / ende dat de afgeſnedene beſchaemt werden. Ende aengeſien ghy geen luſt en hebt aen den doot des ſondaers/ maer dat hy heim bekeere eñ lebe / ende de ſchoot

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

dyner Kercke altyt open staet voor den genen die wederkeeren: So ontsteeckt ons doch met eenen goeden yver/dat wy met goede Christelycke vermaningen eñ exempelen soecken wederomme te rechte te brengen desen afgesneden Broeder/ mitgaders alle de gene die door ongeloof ofte roockeloosheyt des levens afwycken: Geeft uwen segen tot onse vermaningen/ten eynde wy daer door oorsake mogen hebbē ons weder te verblyden inden genen daer over wy nu rouwe moeten dragen/ eñ dat also uwen heyligen Naem gepresen werde/door onsen Heere Jesum Christum die ons aldus heeft leeren bidden/ Onse Vader/ etc.

Formulier van wederopnemінge des afgesneden in de Gemeente Christi.

GElieffde inden Heere: V. L. is bekent/dat eenen sekerē tyt geledē/ onse mede-lidtmaet N. vander Gemeente Christi afgesneden is geweest. Nu en connen wy V. L. niet bergen/ hoe dat deselve door de voornoemde remedie/mitgaders door t'middel van goede vermaningē ende uwen Christelycken gebeden/so verre is geromē/dat hy hem synen sonde schaemt/ begeerende van ons tot de gemeenschap der Kercke weder opgenomen te werdē. Also wy dan van wegē des beveels Gods schuldich zyn de soodanige met blyschap te ontfangen/ende doch noodich is goede ordene daer inne gebruyct te werdē: So geven wy V. L. mits desen te verstaen/ dat wy de voorsz. afgesneden persoone ter naester reyse door Gods genade/ wanneermen des Heerē Avontmael sal houden/ vandē bandt der afsnydinge wederomme ontbinden/ende tot den vrede der Kercke ontfangen sullen/ten ware pemant van u liedē middeler tyt yet wetteliex hadde/ waeromme sulex niet en soude

behooren te geschieden/twelck V. L. ons in tijts aenseggen sullen. Daerentusschen sal een pegelijck den Heere dancken voor de weldaet aen desen armen sondaer bewesen / hem biddende dat hy sijn werck aen hem wil uytvoeren tot sijner eewiger salichept/ Amen.

Daer na, indien geen verhinderinge voorcoemt, sal de Dienaer tot wederopneminge des afgesneden sondaers voortgaen op navolgender wijse.

GEliefde Christenen: Wy hebben V. L. laestmael voorgehouden vande bekeeringe onses medebroeders N. om met V. L. voorweten wederomme tot der Gemeente Christi opgenomen te werden. Alsoo dan niemant pet voortgebracht heeft/waeromme de voorsepde wederopneminge niet en soude behooren te geschieden: so willen wy nu tegenwoordelijck tot de selve voortvaren. De Heere Christus/ Matth. 18. bevestight hebbende het vonnisse sijner Kercke inde afsnijdinge der onboetveerdigen sondaren / verclaert terstont daer aen / Dat so wat sijne Dienaers ontbinden souden op der aerden, ontbonden soude zijn inden Hemel. Daer mede hy te kennen geeft / wanneer pemant van sijner Kercken afgesneden is / dat hem alsdan niet en is alle hope der salichept ontnomen/ maer dat hy vande banden der verdoemenisse weder ontslagen can werdē. Daeromme aengesien God in sijn Woort verclaert/ geenen lust te hebben aen den doot des sondaers/ maer dat hy hem bekeere ende leve: So heeft oock de Kercke noch altijts hope tot de bekeeringe des afgewekenen sondaers/ eñ hout haren schoot open om den bekeerden wederomme te ontfangen. Dien volgende heeft de heylige Paulus den Corinther (dien hy verclaert hadde dat vander Kercke afgedaen behoorde te werden) wederomme bevolen op te helpē ende te vertroosten/ na dien hy van velen bestraft zijnde/ tot kennisse was gecomen: ten eynde hy in overvloediger droeffenisse niet en soude vergaen. Ten anderen/ leert Christus inden voorsepdē spreuck/ Mat. 18. 18. 1. Cor. 5. 2. 2. Cor. 2. 6. 7.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

dat het vonnisse der ontbindinge/het welcke uytgesproken wort over sulck eenen bekeerden sondaer/volgende Gods woort/voor bondich ende vast gehouden wort vandē Heere: daeromme niemant/die hem oprechtelijck bekeert/eenichsins behoort te twijfelē/of hy is gewisselijck van God in genade aengenomen/gelijck Christus elders Joā. 20.23. sept: Wien ghy lieden de sonden vergeeft, dien sijnse vergeven.

Om nu tot den voorgenomen handel te comē/ soo vrage ick u N. of ghy voor God ende sijner Gemeente alhier van gantscher hertē verclaert/ dat ghy oprecht berou hebt vande sonde eñ hartneckichept/om welcke ghy rechtveerdelijck vander Gemeente afgesnedē zijt geweest: of ghy oock waerachtelijck gelooft/dat u de Heere uwe sonden vergeven heeft/ende vergeeft u om Christi wille/ende begeert midtsdien tot de Gemeente Christi alhier weder opgenomen te werden/belovende u voortaen in aller Godsalichept te vragen nae het gebot des Heeren.

Antwoorde. Ja ick.

Hier op sal de Dienaer voorder aldus spreken:

Wy dan alhier vergadert indē naem eñ macht des Heeren Christi/verclareu u/ N. ontbonden te zijn banden banden der afsnijdinge/ontfangen u wederomme inde Gemeente des Heeren/vercondigen u/dat ghy staet inde gemeenschap Christi/ der heylige Sacramenten/ende aller geestelijcker segeningen ende weldaden Gods die hy sijn Gemeente belooft ende bewijst: waer inne u de eewige God tot den eynde toe behouden wil voor sijnen eenichgebooren Sone Jesum Christum/Amen.

Soo weest dan versekert/mijn lieve Broeder/ in uwer hertē/dat u de Heere heeft opgenomen in genade: zijt neerstich om u voortaen te wachten voor de listicheyt des Satans ende boosheyt der werelt/ten eynde ghy niet weder vervallet inde sonde: hebt Christum seer lief/want u vele sonden

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

bergeven zijn. End ghy/gelieste Christenen/ontfangt desen uwen Broeder met toegenegenthept des herten: zijt bzolijck dat hy doot was/ende is wederomme levendich geworden/hy was verloren/ende is gevonden: verheucht u metten Engelen des hemels over desen sondaer die hem bekeert: hout hem niet langer voor eené die vreemt is/maer voor een medeborger der Heyligen/ende Huys-genoot Gods. Ende also wy niet goets en connen hebben van ons selven/soo laet ons den Heere almachtich lovende ende danckende/hem om sijne genade aldus aenroepen.

GOedertieren God ende Vader/Wy danckenu dy door Jesum Christum/dat ghy desen onsen medebroeder bekeeringe hebt gegeven tot den levē/ende ons oorsake verleent om in sijne wederkeeringe verheucht te zijn. Wy bidden dy/bewijst hem dijne genade/om vande vergevinge sijner sonde meer ende meer verseeckert te wesen in sijn gemoet/ende daer upt te scheppen eene onuytspreeckelijcke blijschap ende lust om u te dienen. Ende gelijckerwijs hy te voozen vele menschen heeft geergert door sijne sonde: wilt hem alsoo wederomme verleenen veel menschen door sijne bekeeringe te stichten. Geeft hem totten eynde toe volstandelijck te wandelen in uwen wegen/ende laet ons leeren upt dit exempel/dat by u is genade/op dat ghy gevreest werdet/ten eynde wy hem houdende voor onsen mede-broeder ende erfgenaem des eewigen levens/u te samen mogen dienen met een kinderlijcke vreese ende gehoorsaemheyt alle de dagen onses levens/door onsen Heere Jesum Christum/in wiens name wy ons gebet beslupten; Onse Vader/etc.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

Christelijcke Gebeden / die men inde vergaderinge der geloovigen ende elders gebruycken sal.

Gebet des Sondaechs voor de Predicatie.

Na dat men in de Gemeynte Christi des Sondaechs voor middach de thien Gebodē Gods gelesen of gesongen heeft, neemt de Kerckendienaer [a] daer uyt oorsake de Gemeynte te vermanen tot boete ende bekenteniſſe harer overtredingen, ende [b] te geloovē de Euangelische beloftenisse van Christo, dwelc beyde hy met getuygeniſſe der Schrift bewijſet. Daer op hy [c] den onboetveerdigen de straffe Godes, ende den boetveerdigen geloovigen de genade Gods in Christo vercondicht. Ende daer na bidt hy op dese navolgende wijse.

a Roma. 3. 20. ende 7.7

b Joā. 3.36. Matt. 9.6.

c Ezec. 3.18. ende 18.21. ende 33.9. Esaie 3.10. Joan. 3.17.

O Eewige God, ende alder genadichſte Vader, wy verootmoedigen ons selvē uyt gront des herten voor uwe hooge majesteyt, tegen de welcke wy so menichmael ende so grouwelijck gesondicht hebben, eñ bekennen (so ghy [d] met ons wilt te rechte gaen) dat wy anders niet dan de eewige doot verdient hebben: Want boven dien, dat wy alle door de erfſonde voor u [e] onreyn, eñ kinderen des toorns zijn, ontfangen uyt sondelijcken zade, ende in ongerechtichept geboren, daer door allerhande [f] booſe luſten tegen u eñ onsen naesten strijdende, in ons woonen: So hebben wy metter daet uwe geboden noch menichmael, eñ sonder eynde overgetreden, naelatende [g] dat ghy ons geboden hadt, eñ doende dat ons claerlijck verboden was. Wy hebben als [h] schapen gedwaelt, ende hebben grouwelijck tegē u gesondicht, dwelck wy bekennen, eñ het is ons van herten leet. Ja wy belijden tonser elendicheyt, eñ tē pryſe uwer ontfermherticheyt tons waert, dat onse sonden [i] het getal der haren onses hoofts te boven gaen, ende dat wy

d Psal. 143. 2. Job 9.14. Ero. 32.33. Hebr. 12.20.

e Psal. 51.6 Job 7.20. Ephes. 2.3.

f Rom. 7.23 1. Pet. 2.11. Galat. 5.17. Matt. 15.19

g Gene. 6.5. ende 8.21. Rom. 3.12. Matt. 12. 7. ende 15.3. Galat. 5.17 1. Ezri. 6.11.

h Esai. 53.6 1. Pet. 2.25.

i Psal. 40. 14.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

k thien dupsent pont schuldich zijn/ waer tegē wy niet hebben om te betalen. Daerom wy ock niet l waerdich zijn uwe kinderen genaemt te wesen/ noch onse m oogē op te slaen ten hemel om onse gebeden voor u te spreken. Nochtans o Heere God/ eñ barmhertige Vader/ wetende dat ghy de doot n des sondaers niet begeert/ maer dat hy hem bekeere ende leve/ eñ dat uwe barmhertichept o oneyndelijck is/ die ghy bewijst dē genē die haer tot u bekeeren: wy roepen u van herten aen/ upt vertrouwen onses middelaers Jesu Christi/ die dat p lam God is/ dat de sondē der werelt is wech nemende/ eñ bidden u dat ghy wilt medelijdē hebbē met onser swackheyt/ ons om Christi wille alle q onse sonden vergevende: wascht ons inde r suyver fontepne sijns bloets: op dat wy repneñ s sneewit werden; Deckt onse t naecktheyt met sijner onnooselheyt ende gerechtichept om uwes naems eere wille: Kepnicht ons verstant bā alle blintheyt/ eñ onse herten van u allen moetwille eñ hartneckitheyt. Opent dē x mont ws Dienaers tegenwoordelijck/ eñ verbult dié met uwer wijsheyt eñ kennisse/ op dat hy u woort repnelijck eñ vrymoedelijt verkondige. Berept ock onser aller hertē/ op dat wy dat selve y hoozen/ verstaen/ ende bewaren mogen. Schrijvet uwe wetten (nae uwe belofteniſſe) in de tafelen z onser herten/ ende geeft ons lust ende cracht daer in te wandelen/ tot uwes naems prijs ende eere/ ende tot stichtinge uwer Gemeynte.

k Matt. 18. 24.
l Luc. 15. 21.
m Luc. 18. 13
n Ezech. 18. 23.
o Rom. 2. 4. ende 10. 12.
p Joā. 1. 29
q 1. Joā. 1. 7.
r Zach. 3. 1.
s Esai. 1. 18.
t 2. Cor. 5. 3
Rom. 8. 35.
u 2. Cor. 3. 14.
Hebre. 4. 11.
x Eph. 6. 19
y Matth. 13. 23.
z Mar. 4. 20 Luc. 8. 15. ende 11. 28. Jere. 31. 33 Ezec. 11. 19.

Dit alles/ o genadige Vader/ bidden eñ begeeren wy indē name Jesu Christi/ die ons also heeft leeren bidden: Onse Vader/ etc.

Wilt ons ock stercken int warachtich Christelijck geloove/ op dat wy daer in dagelijcx meer ende meer toe nemen/ van dwelcke wy a bekentenisse doen met monde ende herte sprekende:

a Rom. 10. 10.

Ick geloove/ etc.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

Een algemeyne belijdinge der sonden/ ende gebet voor alle noot der Christenheyt.

Des Sondaechs na de Predicatie.

ALmachtige/barmhertige God / wy bekennē wy ons selven/ende belijden voor u gelyckt de waerheyt is/dat wy niet weerdich zijn [b] onse oogen op te slaen ten hemel / eñ ons gebet voor u te brengen / indien ghy aensien wilt onse verdienstē eñ weerdicheyt: Want onse [c] consciencien beschuldigen ons / eñ onse sonden geven getuygenis tegē ons / weten oock dat ghy een rechtveerdich rechter zijt/straffende de [d] sonden der genē die uwe gebooden overtredē. Maer o Heere/na dien ghy ons bevolē hebt/u in aller noot [e] aen te roepen/eñ uyt uwe onuytsprekelijcke barmhertichēyt belooft hebt onse gebeden te verhooren / niet [f] van wegen onser verdiensten die geene zijn : maer om de verdiensten onses Heeren Jesu Christi / welcken ghy ons tot eenen [g] middelaer eñ voorsprecker voorgestelt hebt: So verlaten wy alle andere hulpe/ende hebben onsen toevlucht alleen tot uwer barmhertichēyt.

b Luc.18.13
Dan.9.7.
c Rom.2.15
d Exo.20.9
e Psal.50.14.
f Dan. 6.18
Esai.6.4.5.
g 1.Joā.2.2
1.Tim. 2.5.
Rom.8.43.

Eerstelijck/ o Heere/ benevē de ontallijcke weldaden die ghy int gemeyne allen menschē op aerden bewijst / hebt ghy ons insonderheyt soo veel [h] genaden gedaen/ dat het ons onmogelijck is die te bedencken oft uyt te sprekē/ namelijck/dat ghy ons verlost hebt uyt den [i] jammerlijcken dienst des Duyvels ende aller afgoderie/daer in wy gebangen lagen/ende hebt ons [k] gevoert tot dē lichte uwer waerheyt/ende tot de kennisse uwes heyligen Euangelij. Daer tegen so hebben wy voor onse ondanckbaerheyt dese uwe weldaden vergeten: wy zijn [l] afgeweken/ ende hebben ons oyggenbegeerlijchedē gebolcht/ u niet eerende gelijck wy schuldich waren. Dies hebben wy grouwelijck gesondicht/o Heere/ende u grootelijcx vertoornt/ dat wy / so ghy met ons woudet handelen na dat

h Ephe.1.5. ende 11.
i Esa.52.2. Luce 11.14. Exod.20.2.
k Joā.17.6.
l Dani.9.5.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

wy verdient hebbē / niet anders souden hebben te verwachten dan de eewige doot ende verdoemenisse. Jae wy mercken ooch / o Heere / by [m] de castÿdingē die ghy ons dagelÿcx zÿt toeschickende / dat ghy u ten rechten over ons vertoont: Want aengesien dat ghy recht veerdich zÿt / soo en straft ghy niemant sonder oorsake. Ende wy sien ooch noch uwe handt verheven / om ons noch meer te straffen. Maer al waert dat ghy ons noch veel harder straftet / dan ghy tot noch toe gedaē hebt: Jae al vielē de plagen over ons / daer ghy de sonden uwes volcks Israels mede besocht hebt / soo souden wy nochtans moeten bekennen / dat ghy ons geen onrecht doen soudet.

[m] 1. Cor. 11. 31. Luce 23. 31. 1. Pet. 4. 17.

Maer / o Heere / ghy zÿt onse God / ende wy zÿn maer aerde ende stof: Ghy zÿt onse [n] schepper / ende wy zÿn dwerck uwer handen: [o] Ghy zÿt onse [p] herder / ende wy zÿn uwe schapen: Ghy zÿt onse [q] verlosser / ende wy zÿn die / die ghy verlost hebt: Ghy zÿt onse [r] vader / ende wy zÿn uwe kinderen ende erfgenamen: daerom en [s] straft ons doch niet in uwen toorn / maer castÿt ons genadelÿck. Ende [t] onderhout veel meer dat werck / dat ghy in ons door uwe barmhertichept begonnen hebt / op dat de [u] gantsche werelt wete ende bekenne / dat ghy onse God ende salichmaker zÿt. O volck [x] Israel heeft u menichmael vertoornt / eñ ghy hebtse ten rechten gestraft: maer [y] so dicmael alsse haer weder tot u bekeerden / hebt ghyse altÿt in genaden aengenomen. Ende hoe swaer dat ooch hare sonden waren / soo hebt ghy nochtans de plagen / die hen toeberept waren / afgewent / van wegen des [z] verbonts / dwelck ghy gemaeckt hebt met uwen dienarē Abraham / Isaac / ende Jacob: ende hebt also dat gebet uwes volcx nopt van u verstooten. Nu hebben wy door uwe genade dat selve verbont / dwelck ghy inde [a] handt Jesu Chrÿsti ons middelaers tusschen u ende alle uwe geloovigen hebt opgerecht: Jae het is nu so veel heerlÿcker eñ crachtiger / nae dat het Chrÿstus met sÿnē heyligen lÿden ende sterfdē / ende inganck in sÿne eewi-

[n] Genes. 18. 27. [o] Ps. 10. [p] Psal. 23. 1 ende 79. 13. [q] Exo. 32. 11 [r] Psal. 103. 13. [s] Psal. 6. 2. ende 38. 2. [t] Phil. 2. 13 [u] Psa. 70. 10. [x] Exo. 16. 4 ende 32. 6. [y] Num. 21. 7. Josue 7. 7. Judi. 2. etc. 1. Sa. 7. etc. [z] Exo. 32. 1. [a] Gal. 3. 10.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

ge heerlijckhept bevestight ende vervult heeft.

Daerom/o Heere/ verſakende ons ſelven/ende alle menſchelijcke hulpe / wy hebben onſen vlucht alleen tot deſen ſaligen genadenbont/ dooz welcken onſe Heere Jeſus Chzistus (tot een volcomen [b] offerhande / ſijn lichaem eenmael aen het cruys vooz ons overgevēde) ons met u in eewicheyt verſoent heeft. Daerom / o Heere / ſiet aen dat [c] aenſchijn uwes geſalfden/ende niet onſe ſonden / op dat uwen toozn dooz ſijn voozbidden geſtilt werde / ende dat u aenſchijn over ons lichte tonſer vzeuchden ende ſalichept. Wilt ons oock vooztaen in u heylich gelepdt ende beſcherminge aennemē/ ende ons regeeren [d] met uwē H. Geeſt/ die dagelijcx meer ende meer ons [e] vleeſch met alle ſijn weltuſten [f] doodende/ons [g] vernieuwe tot eē beter leven/ende in ons vooztbzenge waerachtige vzuchtē des geloofs/ daer dooz uwen name meewichept gelooft ende gepzeſen werde / ende wy met vieriger begeerte / alle [h] vergancheliicke dingen verachtende / alleen nae de hemelſche mogen gedencken.

Ende overmits het u behaecht / datmen bidde vooz [i] alle menſchen/ wy bidden u/ dat ghy uwen ſegen ſtrecken wilt over de leere uwes heyligen Euangelij/op dat het over al vercondicht eñ aengenomen werde / op dat de [k] gantſche werelt vervult werde met uwer ſalichmakende kennijſe/ op dat de onwetende bekeert / de [l] ſwacke geſterckt/ ende een pegelijck uwen heyligen [m] name niet alleen met woozden/ maer oock met der daet groot make ende heylige.

Wilt tot dien eynde getrouwe Dienaers in uwen [n] oogſt ſenden/ende de ſelve alſo begavē/ datſe haren dienſt [o] getrouwelijck mogen bedienen. Daer tegē/ wilt uptroepē alle valſche Leeraers/ [p] grijpende wolven/ende huerlingē/ die haer [q] epgen eere ende nuttichept ſoecken/ ende niet de eere uwes heyligē naems alleen / noch der armē menſchen welvaert ende ſalichept.

Wilt oock alle uwe Chzistelijcke Gemeynten/

b Hebr. 8.3. ende 10. 10.
c Pſalm. 84.14.
d Rom. 14. 17.
e Gal. 5.16. ende 22.
f Col. 3.5.
g Eph. 4.23
h Phil. 3.14 Col. 3.1.
i 1. Tim. 2.1
k Joā. 17.20
l 1. Pet. 2.2. 1. Cor. 8.9.
m Pſa. 115. 1.
Act 02. 4.29
Ezec. 36.23.
n Matth. 2.28.
o Matth. 24.45.
1. Pet. 5.2.
p Act. 20.29
Matt. 7.15
Joā. 10.12.
Phil. 3.2.
q Eze. 34.2. Jere. 23.1. Eſai. 30.10.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

ghy over al beroepen hebt/ genadelijck bewaren ende regeeren/ in eenichept des waerachtigen Geloofs/ ende Godsalichept des levens/ op dat u rijcke dagelijcx toeneme/ ende Satans rijcke te schanden gae/ tot dat u rijcke volcomē werde/ als ghy sult alles in allen zijn. Dan. 7. 8. ende 1. 1. Cor. 15. 28. 1. Tim. 2.

Wy bidden u oock voor dat wereltlijck regiment: Voor alle Coningen/ Princen/ Overheden/ eñ alle die in hooghept gheset zijn/ voornamelijck die ghy met uwe salichmakende kennisse begaeft hebt/ ende die Voedsterheeren van uwe Gemeynte zijn: maer insonderhept die ghy over ons gestelt hebt/ voor de Hooch-Mogende Heeren Staten Generael van dese Vereenichde Nederlanden/ ende hare Raden/ voor Sijne Princelijcke Excellentie Graef Mauritius van Nassouwen/ voor Sijne Genade Graef Wilhelm Lodewijck van Nassouwen/ Gouverneurs der selve Nederlanden/ ende voor den ganschen hupse van Nassouwen/ Voor de Edele Mogende Heeren Staten van dese Provincie/ ende hare Gecommitteerde Raden/ mitsgaders voor de Overste/ Colonellen/ ende Bevel-hebbers over het Crijghsvolck te water ende te lande/ ende oock voor den eersamen wijsen Raet deser N. Geeft dat hare gantsche regeringe daer na gericht sy/ dat de Coninck aller Coningen x over hen/ ende hare onderdanē regeeren mach/ ende rijcke des Dupvels/ dwelck een rijcke is aller schanden ende lasteringe/ voor hen/ als uwe dienaers/ lancx so meer verstoort ende te niete gemaeckt werde. Ende dat wy onder hen een gerust stil leven leyden mogen/ y in aller Godsalichept ende eerbaerhept. x Psal. 2. 12 Dan. 4. 34. y 1. Tim. 2. 2 Luce 1. 75.

Voorder bidde wy u voor alle onse medebroeders/ die onder den Paus oft dē Turck verbolginge lijden/ wiltse met uwen heyligē Geest troosten/ ende genadelijck daer upt verlossen. En laet niet toe/ dat uwe Christenhept gantschelijck verwoestet/ eñ de gedachtenisse uwes naems op aerden uytgeropt werde/ dat niet de vyanden uwer waerhept haer roemen tot uwer oneere eñ laste. z Heb. 13. 3. Joā. 16. 20. ende 33. Mat. 10. 22. a Psal. 79. 10.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

ringe. Maer indien het uwen Goddelicken wille is/dat de gebangen Christenen met haren doot door waerheyt getuygenisse geven / ende uwen name prijsen: So geeftse troost in haré lijden/datse sullen van uwer vaderlijcker hant op nemé / ende daerom [b] uwen wille volgende [c] bestandich blijven/ [d] tsy in leven oft in sterven/ tuwer eeren/tot stichtinge uwer Gemeynté/ende tot [e] harer salicheyt.

[b] Matth. 26.39.
[c] Matth. 24.13.
[d] Phil.1.20
[e] Apoc.3.5.

Wy bidden u oock voor alle die ghy [f] rastijt met armoede/gevanckenisse/cranckheyt des lijfs/ oft aenvechtinge des geests: Troostse alle/o Heere / nae dat ghy wetet dat haren noot is eyschende. Geeft dat hen hare rastijdinge diene tot kennisse harer sonden / ende beteringe haers levens. Wilt hen oock geven volstandige geduldicheyt. Versoetet haer lijden/ende verlostse eyndelijck/op datse hen uwer goetheyt verblijden / ende uwen name eewichlijck prijsen.

[f] Psal. 50. 15.en 107.10

Eyndelijck/o Heere/wilt ons/ eñ de onse/ mitsgaders alles wat ons aengaet / in uwe beschermínge ende bewaringe nemen. Geeft dat wy in onsen [g] beroep na uwen wille mogen levé/ ende de gaven/die wy van uwen segen ontfangé/ also gebruycken/ datse ons niet verhinderen/ maer veel meer tot den eewigen leven voorderen.

[g] 1.Cor.7. 17.

Sterct ons oock in alle aenvechtingen / op dat wy inden geloove [h] strijdende / overwinnen mogen / ende hier namaels met Christo [i] dat eewige leven besitten.

[h] Eph.6.16
[i] 1.Tim.2. 10. en 4.18. Joh. 12.32. ende 17. 24.

Om dese dingen alle bidden wy u gelijckerwijs onse getrouwe Heere eñ salichmaker Jesus Christus selve geleert heeft:

Onse Vader/etc.

Waer nae wert de Gemeynte verlaten met den gewoonlijcken [k] segen.

[k] Num.6. 24.

Ontfangt den segen des Heeren.

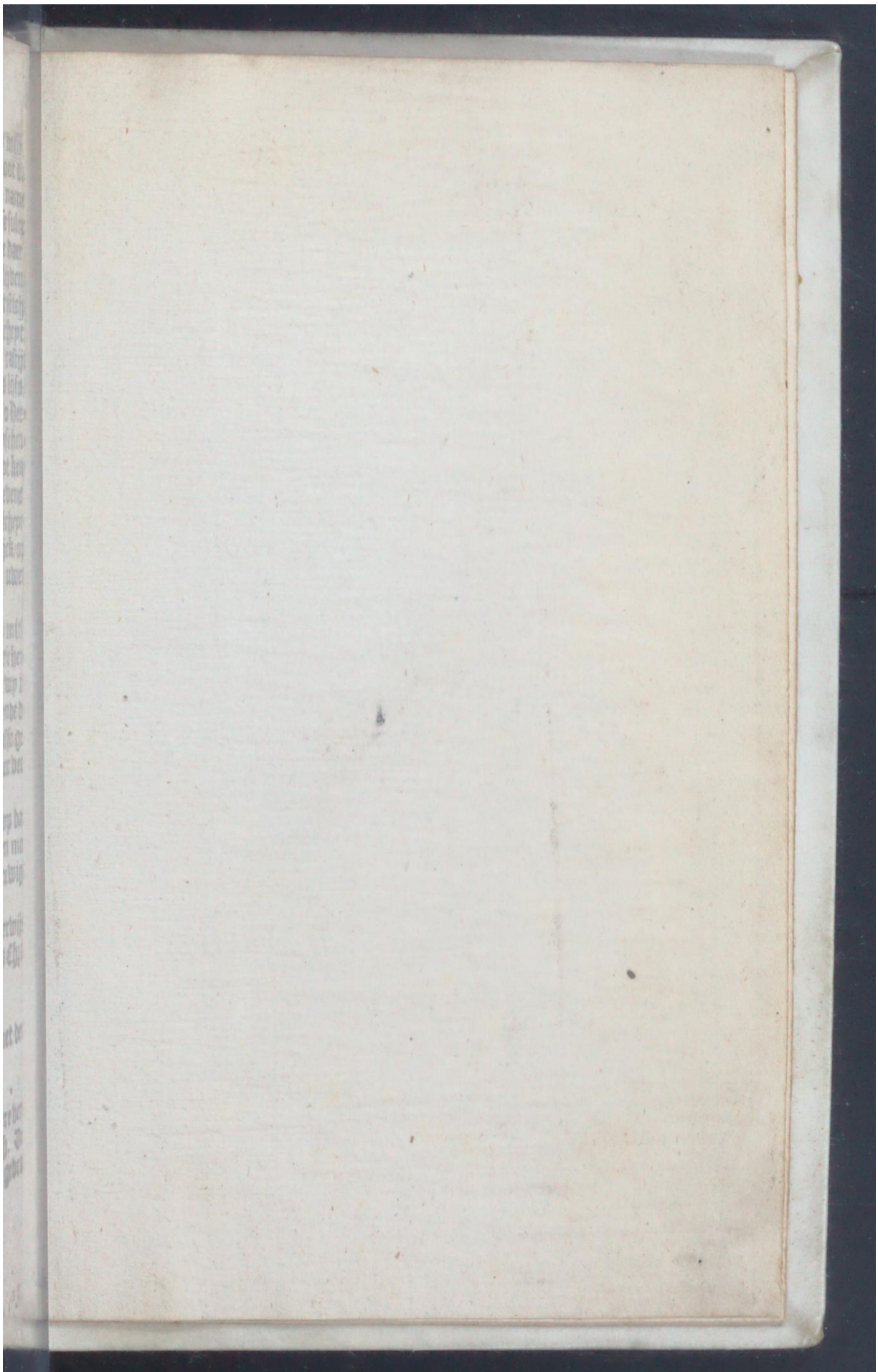
De Heere segene ende behoede u. De Heere verlichte sijn aenschijn over u/ eñ sy u genadich. De Heere wende sijn aensicht tuwaerts / ende gebe u sijn vrede/ Amen.

[l] 1.Cor.16.2

Sijt gedachtich der [l] armen.

Sum ex libris P. d'Pfli Zijnen. — 1830.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

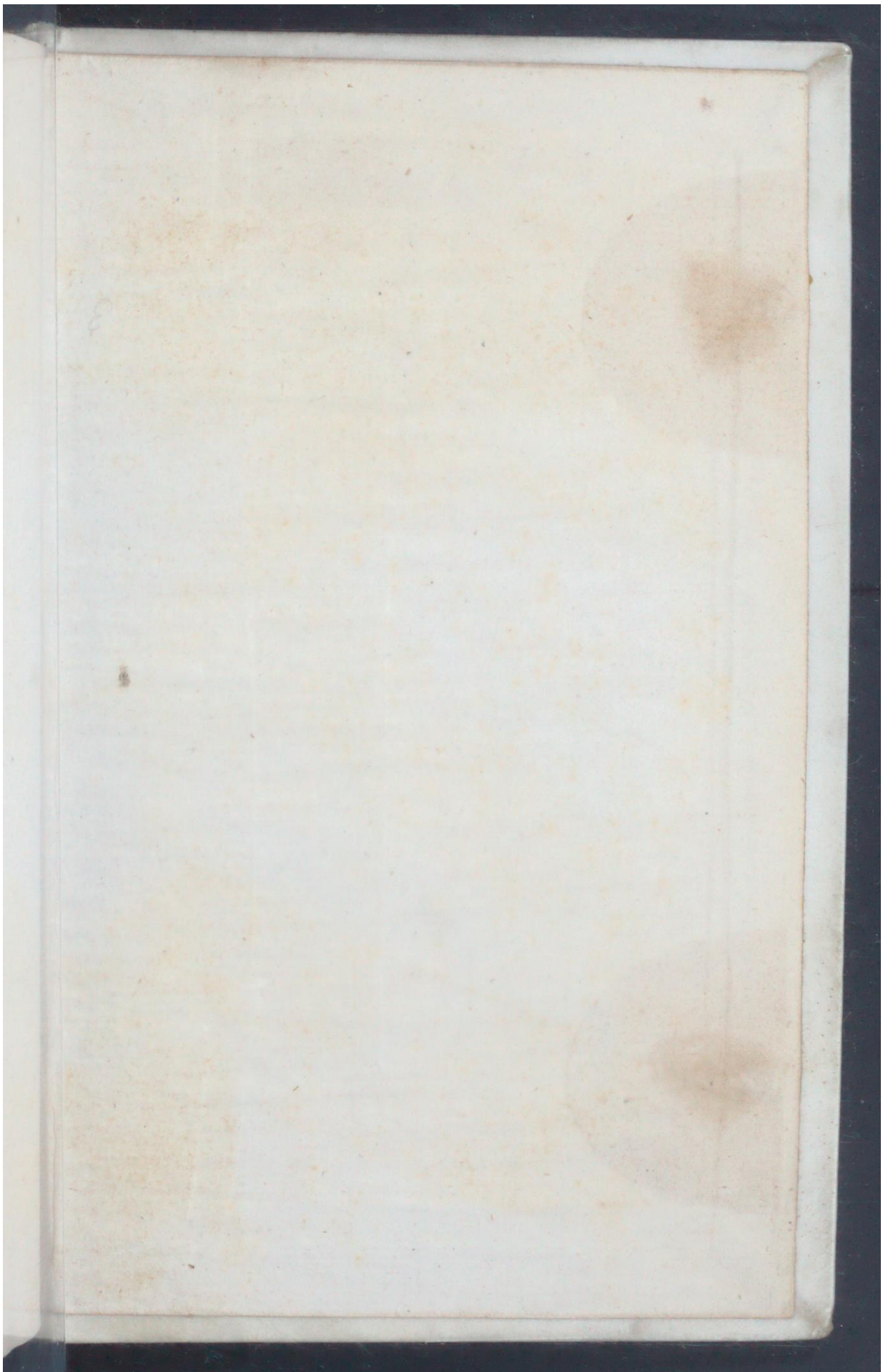
Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [2]

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [1]

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
4 F 22 [1]